

УНИВЕРЗИТЕТ УМЕТНОСТИ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ МУЗИЧКЕ УМЕТНОСТИ

Катедра за солфеђо и музичку педагогију

мр Ленче Насев

ПЕДАГОШКА ДЕЛАТНОСТ МАКЕДОНСКИХ КОМПОЗИТОРА
СОТИРА ГОЛАБОВСКОГ И БЛАГОЈА ЦАНЕВА

- докторска дисертација –

Ментор:

проф. др Соња Маринковић

Београд, 2016.

Апстракт: У овом раду истраживачки интерес је фокусиран на аналитичка и теоријска проучавања укупне педагошке активности Сотира Голабовског и Благоја Цанева, њихову педагошку литературу, њено методичко вредновање и педагошку документацију (програм) на основу које је настала.

Циљ је да се препознају, тумаче и реконструишу образовни концепти у прошлости, разлози настанка планова и програма на различитим нивоима општег и специјалистичког образовања, осветле њихове међусобне везе, сличности и разлике у методским принципима, као и правци у којима су се кретали македонски образовни систем, настава музике и педагошка литература.

Полазна тачка у дисертацији је хронолошки приказ еволутивног пута македонске музичке педагогије према врстама образовања. Предложена је периодизација развојних фаза музичке педагогије у Македонији ради лакше систематизације података. Детектовани су неистражени аспекти у музичкој педагогији: промене и развој циљева у појединим програмима (основно образовање, гимназија), процеси формирања наставних метода, утицај иностраних (претежно српских) и домаћих музичких педагога који се може сагледати у уџбеницима Сотира Голабовског и Благоја Цанева.

Централни део рада заузима друго поглавље у ком се преко сумирања резултата педагошког рада Сотира Голабовског и Благоја Цанева омогућава сазнање о развојном путу музичког образовања у Македонији. У њему се анализирају доприноси Голабовског и Цанева и питања повезана са оствареним програмским циљевима у уџбеницима. Компаративно се разгледа и њихова методолошка повезаност са уџбеницима који им претходе. При томе се посебна пажња посвећује педагошкој литератури за предмете којима су они највише допринели *историја музике* (Голабовски) и *солфеђо* (Цанев). Сагледано је место, улога и значење Голабовског и Цанева у односу на њихове претходнике и савременике. Сагледава се недостатак уџбеника који ће на одговарајући начин одговорити програмским захтевима предмета *историја музике*. Анализирају примери из уџбеника за солфеђо Цанева и предлажу начини за њихову систематизовану практичну реализацију.

Истраживањем педагошке делатности Сотира Голабовског и Благоја Цанева изграђена је потпуна слика историјата музичког васпитања и образовања у прошлости – системи, форме, циљеви, задаци, садржаји, организација и методи. Добијене су научне информације о савременим појавама у македонској музичкој педагогији које до сада нису проучене. Остварени истраживачки резултати могу да буду искоришћени у два правца: као нови подаци у области историје музичке педагогије и као део процеса планирања практичне наставе из солфеђа.

Кључне речи: музичко образовање, реформе, наставни планови и програми, уџбеници, историја музике, солфеђо, Сотир Голабовски, Благој Цанев.

Abstract: In this paper, the research interest is focused on the analytical and theoretical study of the overall teaching activities of Sotir Golabovski and Blagoj Canev, their pedagogical literature, its methodical evaluation and pedagogical documentation (programme) on the basis of which it was made.

The aim is to identify, interpret and establish educational concepts in the past, reasons for their occurrence and association, similarities and differences in methodological principles, as well as directions in which the Macedonian educational system moved, teaching music and pedagogical literature.

The starting point in the dissertation is a chronological overview of the evolution of Macedonian music pedagogy by type of education. The aim of the proposed periodization is to facilitate data systematization. Unseen aspects in music pedagogy were detected: change and development of goals in respective programs (elementary education, high school), processes of teaching methods formation, the impact of foreign (Serbian) and local music pedagogues in textbooks written by Sotir Golabovski and Blagoj Canev.

The central part of the dissertation is the second chapter in which through summarizing the results of the pedagogical work performed by Sotir Golabovski and Blagoj Canev knowledge is provided about the development of independent music education in Macedonia. It analyses Golabovski's and Canev's contribution and issues associated with the realized program objectives in textbooks. Their methodological connection with textbooks that precede them is comparatively examined. In doing so, special attention is paid to the pedagogical literature for subjects to which they contributed most: *history of music* (Golabovski) and *solfeggio* (Canev). The place, role and importance of Golabovski and Canev are recognized compared to their predecessors and contemporaries. The lack of textbooks that will adequately respond to the program requirements of the subject *history of music* is perceived. Analysis is made of the examples from Canev's textbooks for solfeggio and methods for their systematic practical implementation are proposed.

The research of the pedagogical activity of Sotir Golabovski and Blagoj Canev built a complete picture of the history of music education in the past - systems, forms, goals, tasks, contents, organization and methods. Scientific information on contemporary developments in the Macedonian music pedagogy is obtained that has not been studied yet. Actual results of the research can be used in two directions: as new data in the area of the history of music pedagogy and as part of the process of planning the practical teaching of solfeggio.

Key words: music education, reforms, curricula, textbooks, history of music, solfeggio, Sotir Golabovski, Blagoj Canev.

САДРЖАЈ

Апстракт/Abstract	2
УВОД	6
1. РАЗВОЈ МУЗИЧКЕ ПЕДАГОГИЈЕ У МАКЕДОНИЈИ (ШКОЛЕ, ЗНАЧАЈНИ ПЕДАГОЗИ, УЏБЕНИЦИ)	9
1.1. Музичка педагогија у Македонији између два светска рата (1918–1941)	11
1.1.1. Основно образовање	13
1.1.2. Средње образовање	16
1.1.3. Музичко образовање	18
1.1.3.1. Музичка школа у Штипу	18
1.1.3.2. Музичка школа „Мокрањац“ у Скопљу	22
1.2. Прва генерација македонских музичара школованих у Београду	24
1.3. Музичка педагогија у Македонији од 1941. до 1944.	29
1.4. Музичка педагогија у Македонији после ослобођења од 1945. до 1991.	32
1.4.1. Основно образовање	37
1.4.2. Средње образовање	41
1.4.3. Хорски фестивал у Кавадарцима	43
1.4.4. Основно и средње музичко образовање	46
1.4.5. Више и високо образовање	48
2. ПЕДАГОШКИ ДОПРИНОС СОТИРА ГОЛАБОВСКОГ И БЛАГОЈА ЦАНЕВА РАЗВОЈУ МУЗИЧКЕ ПЕДАГОГИЈЕ У МАКЕДОНИЈИ	51
2.1. Педагошко-музиколошки опус, лик и дело Сотира Голабовског	53
2.1.1. Допринос контрапункту	54
2.1.2. Допринос историографији	57
2.2. Благој Цанев – музички педагог и признати активиста	66
2.2.1. Допринос и признања	76
2.3. Уџбеници и педагошка литература од Сотира Голабовског и Благоја Цанева	81
2.3.1. Уџбеници за основне школе	82
2.3.1.1. Заступљеност историје музике у основном образовању	98
2.3.2. Уџбеници за средње школе	99
2.3.3. Педагошка литература аутора Сотира Голабовског	108
2.3.3.1. Историја музике у средњем образовању и у литератури аутора Сотира Голабовског	114
2.3.4. Уџбеник за солфеђо аутора Благоја Цанева за основно музичко образовање	126
2.3.5. Уџбеници за солфеђо аутора Благоја Цанева за средње музичко образовање	134

2.3.5.1. Мелодика као област у уџбеницима за солфеђо	135
2.3.5.2. Ритам као област у уџбеницима за солфеђо	142
ЗАКЉУЧАК	146
ПРИЛОЗИ	154
Библиографија	171
Приказани архивски документи	181

УВОД

Развој, питања и проблеми музичке педагогије и културе тесно су повезани са токовима прошлости, социјалном ситуацијом, педагошким концептима, књижевношћу и системом образовања. Претходна истраживања у Републици Македонији у овој области првенствено се темеље на анализи уџбеника за почетну музичку наставу, на анализи издвојених наставних садржина у наставним плановима, програмима и уџбеницима и на истраживањима у вези са организационим, дидактичко-методским и садржинским аспектима уџбеника.¹ За разлику од истраживања у Републици Србији која садрже детаљно осветљење музичко-педагошког рада српских композитора², у Републици Македонији је евидентан недостатак радова који би расветлили педагошки рад македонских композитора.

Корени македонске музичке педагогије и културе досежу далеко у историју. Њихов континуиран развој је био спутаван неповољним историјским околностима све до краја Другог светског рата, када почиње брз, интензиван и динамичан културни развој у западноевропском духу. Током овог периода основане су прве македонске професионалне музичке образовне институције које ће ускоро постати носиоци нове музичке климе. Њихово постојање и рад намећу потребу за креирањем музичко-педагошке литературе на македонском језику.

Мали део композитора је сагледао ову потребу као важан и суштински део развоја музичке педагогије и културе. Међу њима се издвајају савременици и вршњаци Сотир Голабовски (1937–2014) и Благој Цанев (1937) који су поред композиторског стваралаштва оставили свој печат и у педагошкој сфери. Као темељни познаваоци музичке струке, свесни своје пролазности, они су своја знања и вештине остварили преко писаних

---

¹ У ову групу спадају радови: Викторије Коларовске-Гмирје, *Проблеми на почетната музичка настава и нивниот одраз во учебниците за почетното музичко воспитание и образование во Република Македонија* (период по Втората светска војна), магистарски рад, Скопје, Факултет за музичка уметност, 1998; Владимира Талеског, *Степенот на компатибилност на нормативно-програмскиот, дидактичко-методскиот и практичниот аспект на реализација на наставата по музичко образование од I до III одделение во Р. Македонија*, докторска дисертација, Скопје, Факултет за музичка уметност, 2009. и др.

² На пример радови: Гордане Каран, *Морфолошки приказ инструктивне литературе нотног певања и теорије музике до 1941*. магистарски рад, Београд, ФМУ, 1993; Зориславе Васиљевић, *Рат за српску музичку писменост*, Београд, Просвета, 2000; Гордане Каран, *Музичко-педагошка делатност Милоја Милојевића*, докторска дисертација, Београд, ФМУ, 2010.

трагова. Голабовски је свој највећи допринос дао у области историје музике, а Цанев у области солфеђа. Заједничко им је то што су обојица написали уџбенике за основно и средње (гимназијско) образовање. Њихов рад и допринос у области музичке педагогије до сада нису потпуно истражени.

Циљ овог рада, поред расветљавања педагошког рада Сотира Голабовског и Благоја Цанева, био је и да се утврди и сагледа развојни пут система музичког образовања у Републици Македонији. Ово се пре свега односи на то да се из историјског угла сагледају битна питања организације образовања, несагледани аспекти у македонској музичкој педагогији и формирање музичког образовања у ширем смислу.

Полазне тачке овог истраживања су биле:

1. Питања и проблеми у музичком образовању и васпитању који су тесно повезани са друштвеном ситуацијом, постојећим системима образовања и педагошким концептима.
2. Музичкопедагошка литература као материјал за истраживање и уочавање њеног развоја у југословенским оквирима.
3. Педагошка литература Сотира Голабовског и Благоја Цанева.
4. Досадашња истраживања у Републици Македонији и Републици Србији као основа за уочавање међусобних релација и степена утицаја на развој македонског музичког образовања.

Основна намера истраживања које је ова постављена питања ставило у фокус разматрања била је да се преко добијених сазнања да допринос историји македонске музичке педагогије.

Структура рада се састоји из два дела. **Први део** је посвећен развоју музичке педагогије у Македонији и у њему се даје предлог за нову периодизацију. Она представља основу за приказ утврђеног образовног система, делатност најважнијих педагога и литература. Приказивање система образовања кроз периодизацију има намеру да усмери наш рад с једне стране ка сагледавању кључних момената и промена повезаних са наставом музике, а с друге стране, да преко доступних извора створи платформу за одређивање места, улоге и утицаја Сотира Голабовског и Благоја Цанева у целокупном развоју македонске музичке педагогије. **Други део** обухвата укупни музичко-педагошки рад Сотира Голабовског и Благоја Цанева преко ког се отварају нови правци размишљања

како у односу на стање у образовању, тако и у односу на недостатке у настави музике од најнижег до највишег нивоа образовања. На крају следе закључци, прилози и коришћена литература.

Истраживање је укључивало више метода и истраживачких поступака: теорију, анализу, синтезу, генезу, компарацију и дескрипцију. Као истраживачки узорак је коришћена музичкопедагошка документација, литература, уџбеници, нотни примери (инструктивни мелодијски и ритмички примери), и књиге објављене у бившој Социјалистичкој Федеративној Републици Југославији, Републици Македонији и Републици Србији. Основа истраживања, поред објављене музичко-педагошке литературе Сотира Голабовског и Благоја Цанева, био је и њихов ангажман у настави, активности и залагање за побољшање система музичког образовања.

Овај рад се надовезује на досадашња истраживања музичког образовања у Републици Македонији и Републици Србији на основу којих се тражи одговор на нова истраживачка питања из области музичке педагогије са акцентом на раду Голабовског и Цанева. Од посебног значаја је сагледавање процеса формирања система музичког образовања у Републици Македонији, трансформације наставе, утицаја одређених метода, принципа и техника на одржавање њиховог континуитета и квалитета.

1. РАЗВОЈ МУЗИЧКЕ ПЕДАГОГИЈЕ У МАКЕДОНИЈИ (ШКОЛЕ, ЗНАЧАЈНИ ПЕДАГОЗИ, УЏБЕНИЦИ)

У македонској педагошкој историографији још увек не постоји хронолошки систематизован и документован материјал који ће потпуно презентирати и расветлити историју македонске музичке педагогије. Вековима неповољне историјске околности под којима су Македонци живели, недостатак довољног броја докумената као и дисконтинуитет постојећих сведочанстава, онемогућили су да се из научног аспекта у целисти створи слика о почецима и развоју систематског увођења музичке наставе у званичне школске програме у основним школама и гимназијама, о стварању уџбеника за музичко образовање преко којих би се расветлила музичка педагогија и њено одвијање у Републици Македонији.

За боље разумевање промена у циљевима и методама музичког васпитања и садржаја и организације образовања, у сагласности са политичким, друштвеним, економским и културним догађајима, у савременој македонској музичкој педагогији могу да се издвоје четири периода³:

1. Музичка педагогија у Македонији између два светска рата (1918–1941). Током овог периода просветни живот Македонаца је био у сагласности са образовним системом тада формиране Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца⁴ (настава се одвијала на српском језику).

2. Музичка педагогија у Македонији од 1941. до 1944. године. Ово је период у ком су организација и структура школства биле у сагласности са васпитно-образовним системом Бугарског Царства (настава се одвијала на бугарском језику).

3. Музичка педагогија у Македонији после ослобођења од 1945–1991. године. У овом периоду Македонија улази у састав бивше Социјалистичке Федеративне Републике Југославије⁵ (настава се одвијала на македонском језику).

4. Музичка педагогија у Македонији после 1991. године до данас. Од 1991. године Македонија постаје самостална Република. Крупнија реформа образовног система дешава

---

³ Можемо да констатујемо да до сада није извршена периодизација македонске музичке педагогије. Њен предлог је настао у сагласности са историјским приликама у Македонији и односи се на развој педагогије развијане по угледу на западноевропско музичко школство.

⁴ У даљем тексту Краљевина СХС.

⁵ У даљем тексту СФР Југославија.

се у 2005. години, када осмогодишње основно образовање прелази у деветогодишње, које се комплетно имплементира у 2015. години.

Разлог да преглед савремених развојних токова започне са периодом између два светска рата је тај што у овом периоду:

- по први пут су на македонском тлу формиране прве музичке школе, као институције које раде на основу утврђеног плана и програма.
- први Македонци су се школовали у Музичкој школи у Београду као будући наставнички кадар за тзв. предмет *певање* у општеобразовним школама, кадар који ће касније, после Другог светског рата, бити оснивач музичких установа и школа у Македонији, творац првих уџбеника из музичког образовања и литературе на македонском језику.

У трећем развојном периоду раде два македонска композитора и музичка педагога Сотир Голабовски и Благој Цанев. Будући да су створили литературу која обухвата скоро све степене образовања, неопходно је да се изврши кратак историјски преглед претходних система образовања који ће омогућити јасније уочавање сличности, разлика и новина.

Приказивање стања у македонској музичкој педагогији генерално ће се одвијати у оквирима прва три развојна периода⁶. Преко њих ће се из историјског аспекта сагледати место и улога Голабовског и Цанева. Пажња ће бити усмерена ка најважнијим реформама у образовном систему, наставним плановима и програмима, уџбеничкој литератури и њеним ауторима у основном и гимназијском образовању, затим уџбеницима за историју музике и солфеђо у основном и средњем музичком образовању, областима које су нераскидиво повезане са доприносом Голабовског и Цанева македонској музичкој педагогији.⁷

---

⁶ Четврти период као посебна целина неће бити посебно сагледан. У анализи ће бити обухваћени само наставни концепти и литература створени почетком овог периода, када се у ствари заокружује педагошки рад Голабовског и Цанева.

⁷ У раду није обухваћена музичка литература намењена инструменталној настави од Сотира Голабовског и Благоја Цанева. Њено проучавање, које би било од практичног значаја за извођаче, остаје да буде предмет неког другог истраживања.

1.1. Музичка педагогија у Македонији између два светска рата (1918–1941)

После завршетка Првог светског рата, у новоствореној Краљевини СХС, музички живот тадашње Вардарске Македоније⁸ сводио се углавном на рад аматерских колектива⁹, преко чијег су рада власти настојале да спроведу културну политику режима.¹⁰

Од 1918. до 1929. године, напори просветне власти Краљевине СХС били су усмерени ка стварању унифицираног васпитно-образовног система који се углавном састојао од три врсте школа: основних, средњих и стручних. Школе су биле државне установе. Настава се односила на сву децу, без обзира на националну припадност, социјално порекло и вероисповест.¹¹

Основне школе на територији Македоније биле су обавезне са четворогодишњим наставним курсом. У почетку нису радиле према јединственим наставним плановима и програмима. Наставни план и програм за све основне школе на територији Краљевине СХС био је донесен 09.08.1926. године.¹² Први закон о основним школама донет је 1929. године у време шестојануарске диктатуре, а био је допуњен 1930. године и односио се на увођење обавезног осмогодишњег школовања (четворогодишња основна и

---

⁸ После завршетка Првог светског рата, Версајским уговором од 28.06.1919. године била је потврђена вештачка подела Македоније између три балканске државе: Краљевине СХС, Грчке и Бугарске, извршена после Балканских ратова. Северни део Македоније око Повардарја ушао је у састав новоформиране државе – Краљевине СХС. Јужни приморски крајеви са Солуном били су додељени Грчкој, а источни крајеви Бугарској. Ристо Кантарциев, *Историја на образованието и просветата во Македонија*, Скопје, Просветно дело, 2002, 386.

⁹ Међу њима се издвајају аматерске хорске секције: *Вардар*, *Абрашевић*, *Мокрањац* и *Гусле* у Скопљу. Ова четири друштва су била формирана у 1922. години. Исте године у Велесу је било формирано културно уметничкото друштво *Гром*. У Тетову су у том периоду настала друштва *Бинички* (1922) и *Кирил Пејчиновић* (1930). У Битољу су се формирали хорови *Кајмакчалан* и *Мокрањац* (1923). Две године касније у Штипу је основано певачко друштво *Единство* (1925), а у 1926. *Градското пеачко друштво* у Прилепу. Развоју музичког живота и хорског музицирања значајан допринос су дали српски музичари Петар Ж. Илић (1868–1957) и Стеван Шијачки (1885–1957) који су у том периоду радили и живели у Македонији. Упореди: Бранко Каракаш, *Музичките творци во Македонија*, Скопје, Македонска книга, 1970; Драгослав Ортаков, *Музичката уметност во Македонија*, Скопје, Македонска ревија, 1982.

¹⁰ Упореди: Драгослав Ортаков, *Музичката уметност...*, нав. дело, 1982.

¹¹ За децу муслиманске вероисповести верске заједнице при џамијама организовале су приватне школе у којима је садржај наставе имао искључиво верски карактер. У циљу задовољавања потреба муслиманског становништва 1925. године у Скопљу је основана средња теолошко–муслиманска школа, организована на интернатској основи, Велика медреса као државна установа. Ристо Кантарциев, *Историја на образованието и просветата во Македонија...*, нав. дело, 419. Да би се сазнао начин на који је била организована настава из музике и који је био наставни кадар у овим образовним институцијама, неопходна је посебна студија која ће расветлити ово питање. Као полазни текст може послужити рад: Vladan Jovanović, *Država i islamska verska zajednica na jugu*. *Pešcanik* 15.08.2013. <http://pescanik.net/2013/08/drzava-i-islamska-verska-zajednica-na-jugu/>, приступљено: 12.12.2013.

¹² Ристо Кантарциев, *Историја на образованието и просветата во Македонија...*, нав. дело, 408.

четворогодишња виша народна школа).¹³ Доношење наставних планова и програма, правилника и препорука, коришћење уџбеника, именовање и разрешавање наставника, као и плате наставника биле су у надлежности Министарства просвете.¹⁴

Најзаступљенија врста средњих школа биле су гимназије. Постојале су ниже (са четири разреда) и потпуне (са четири виша разреда). Ниже гимназије завршавале су се полагањем мале матуре а више полагањем велике матуре, тј. испитом зрелости, којим се добијало право да се настави образовање на универзитету. После завршетка Првог светског рата гимназије нису радиле према утврђеним и постојећим наставним плановима и програмима већ према привременим, често мењаним и допуњаваним. Због несређених прилика недостајали су квалификовани наставници, наставни материјали, уџбеници и књиге. У неким средњим школама настава се изводила са смањеним бројем часова и са скраћеним наставним планом и програмом. После доношења Закона о средњој школи 31.08.1929. године, у целој земљи (Краљевина СХС) је било затворено двадесет девет непотпуних средњих школа, деветнаест потпуних је било претворено у непотпуне, а три године касније је укинута још осам потпуних и тринаест непотпуних средњих школа. Број средњих школа од двеста и три у 1928. сведен је на сто деведесет и седам у 1937. години. Краљевским декретом из 24.08.1929. на предлог тадашњег министра просвете Божидара Максимовића, у Македонији су укинуте четири непотпуне гимназије, а пет потпуних је претворено у непотпуне. Оваква неповољна и стално променљива ситуација остала је до 1941. године.¹⁵ Гимназије су биле предодређене за децу из богатијих слојева друштва, које су им отвориле пут за образовање на универзитетима, факултетима и високим школама.

Поред гимназија у овом периоду се оснивају и прве музичке школе у Скопљу и Штипу. Њихово оснивање представља значајан моменат којим је установљена нова врста музичког школовања, што на жалост због неповољних прилика није успело дуго да се одржи. Покушај њиховог формирања и њихово кратко постојање су од историјског значаја за развој музичког образовања у Македонији, јер ово указује на почетке професионалног музичког образовања кроз које се подиже ниво музичке културе.

---

¹³ У току ратова био је уништен велики број школских зграда. Постојао је недостатак учитеља. Наставни материјал се прво изучавао по скраћеном наставном програму да би се надокнадило изгубљено време школовања за време рата. Једноставно нису били створени потребни услови за остваривање предвиђеног осмогодишњег обавезног образовања. Исто, 448.

¹⁴ Киро Камберски, *Образованието во Македонија*, Скопје, Аутопринт ТА, 2010, 46.

¹⁵ Ристо Кантарциев, *Историја на образованието и просветата во Македонија ...*, нав. дело, 452–456.

Из приказаног образовног система у чијем оквиру је настава музике била саставни сегмент, приметили смо да су његове трансформације у тесној вези са тада актуелном влашћу која је, упркос тешким условима, покушавала да одржава створену школску мрежу.

Преко приказаног образовног система, у даљем тексту ћемо укратко, на основу постојећих и доступних података, указати на оне најтипичније, репрезентативне податке и кључне одреднице које се односе на развој музичке педагогије. Редови који следе, иако само делимично, приказују ситуацију у односу на тадашње актуелне наставне планове и програме, уџбеничку литературу и омогућавају да се креира слика развојног процеса музичког образовања у одређеном периоду.

1.1.1. Основно образовање

У оквиру основног образовања настава музике је била укључена у сва четири разреда са једним часом недељно, као посебан предмет *певање*.

За потребе учитеља од првог до четвртог разреда 1927. године одштампана је књига *Кратко упутство за предавање нотног певања у основној школи*¹⁶ српског музичког педагога Владимира Ђорђевића (1869–1938). Његова намера је била да створи „потребан материјал и упутство за ту врсту наставе“¹⁷. Из докторске дисертације Гордане Стојановић дознајемо о методолошким поставкама књиге преко којих ће у првом и другом разреду ученици на настави певања сазнати о тоновима и вежбати свој слух и глас.¹⁸ За рад у трећем и четвртог разреда Ђорђевић као уџбеник „препоручује своју *Збирку дечјих песама*“¹⁹. Само годину дана касније, 1928. године његова *Певанка за ученике основних и учитељских школа у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца*²⁰, на основу мишљења Главног просветног савета постаје уџбеник за ученике основних школа и учитељских школа у Краљевини СХС.²¹

---

¹⁶ Владимир Ђорђевић, *Кратко упутство за предавање нотног певања у основној школи*, Београд, Издавачка књижарница Геце Кона, 1927.

¹⁷ Гордана Стојановић, *Компаративна методологија наставе музичке писмености и почетног читања и писања*, докторска дисертација, Београд, ФМУ, 2001, 17.

¹⁸ Исто, 18.

¹⁹ Исто, 19.

²⁰ Владимир Ђорђевић, *Певанка за ученике основних и учитељских школа у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца*, Београд, Издавачка књижарница Геце Кона, 1928.

²¹ Гордана Стојановић, *Компаративна методологија наставе музичке писмености ...*, 2001, 19.

Паралелно са овим књигама 1927. године издата је још једна књига *Методика певања* од Божидара Јоксимовића²² (1868–1955) намењена младим наставницима певања, тачније учитељским школама. Према Гордани Стојановић, ово је прва литература ове врсте у овом периоду за потребе наставника који код ученика треба да развију музичку писменост и певачку културу.²³

О садржини наставног програма предмета *певање*, сазнајемо из методског приручника за основно образовање Атанасија Младеновића.²⁴ Циљ предмета *певање* је била: „Развијање слуха и гласа за самостално певање, изражавање интереса и љубави за песму, буђење и јачање естетских и родољубивих осећаја песмом. Настава певања има да развије ученичке диспозиције за певање, култивисањем његовог слуха и гласа; да га оспособи да самостално, свесно и са осећајем пева, да буди и јача жељу за певањем, да песму разуме и осећа, негујући смисао за лепо”²⁵. Наставним програмом је предвиђено да се савлада: вежбање слуха, гласа, правилно изговарање речи, разликовање тонова по јачини (тихи и јаки), по трајању (дуги и кратки) и по висини (високи и дубоки), као и навикавање на леп, правилни тон са чистом интонацијом.²⁶

На музичком плану ученици у првом разреду треба да певају кратке народне мелодије по слуху у опсегу од пет до шест тонова, а у другом разреду од шест до осам. У трећем разреду је укључена обрада државне химне, док је у четвртом разреду предвиђено да се ученици упознају са основним појмовима о нотама и скалама, а вежбе из певања да се изводе у два, по могућности и у три или четири гласа. Државна химна треба да се пева у два гласа. Поред ових песама, наставни програм предвиђа и певање песама повезаних са дечјим играма и физичким вежбама у темпу марша при марширању. У оквиру већих школа предвиђено је оснивање хора као репрезента школе и њеног рада. Наставни програм налаже да буду укључене народне и уметничке песме компоноване у духу народних мелодија.

---

²² Б(ожидар) Јоксимовић, *Методика певања за музичке заводе, средње и учитељске школе*, Издавачка књижара Здравка Спасојевића, Београд, 1927.

²³ Гордана Стојановић, *Компаративна методологија наставе музичке писмености ...*, 2001, 27.

²⁴ Садржина методског приручника подељена је на два дела: теорија и пракса. Први део се односи на унапређивање наставног поступка у целокупном образовном систему. Други део је подељен на два под-дела од којих су у првом дата општа упутства за савремени педагошко-методски рад, док је други део посвећен посебним методским упутствима за обраду појединих наставних предмета, међу којима је и предмет *певање*. Атанасије Д. Младеновић, *Методска упутства за рад у основним школама*, Београд, Зора, 1940, 147–152.

²⁵ Исто, 147, 148.

²⁶ Исто.

У приручнику Младеновић сугерише да се при избору материјала на првим часовима испита музичка способност код деце на основу чега ће песме бити изабране. Он напомиње да у наставном плану и програму није прописано конкретно које песме и у ком разреду треба обрадити. Наставник сам бира материјал. Поред задовољавања музичке стране, он треба обратити пажњу и на садржај текста да буде у сагласности са узрастом деце. У исто време треба имати у виду да настава певања служи за национално васпитање, неговање етичких, религијских и естетских осећања. Младеновић наводи које песме треба обрадити као наставно градиво. За други разред наводи песме: *Сестре без брата*, *Хвала Богу ево ту сам*, *Завичају*, *У Милице*, *Зима*, *Осу се небо звездама*, *О пролеће поносито*, *Моје село*, *Имам јагње*, *Благо нама птицама*, *Кишо мати*, *Југословенско коло*, за трећи разред: *Државна и Светосавска химна*, *Соколска песма*, *Пловила је*, *Српска дјевојка*, *Ој Мораво*, *Вивак*, *Соколови*, *Шта се оно тамо бели*, *Играло коло*, *Песма Јована Бабунског*, *Дед и унук*, *Јова Ружу кроз свиралу зове*, *Лепа Јулијана*, *Мајска песма*, *Ој Српкињо*, *Ој летни сиви соколе*, *Одакле си*, *Хватајмо се у коло*, за четврти разред песме: *Биљана*, *Ој Словени*, *Поточара*, *Воденичко коло*, *Молитва Богу*, *Онамо онамо*, *Смрт мајке Југовића*, *Сироче*, *Стари Вујадин*, *Најлепши цвијет*, *Пролеће*, *долине тутње*, *Врбнице над морем*, *Хеј ковачу*, *Напред браћо соколови*, *Песма сокола (Хајте, браћо)*, *Песма Југославији (Појмо песму јединству)* и *Бранково коло*.²⁷

Као методски поступак Младеновић сугерише прво да се обради садржај текста.²⁸ Учитељ прво сам треба да отпева песму, затим ученици са бољим музичким слухом и на крају сви ученици заједно. Ако учитељ зна да свира неки инструмент, пожељно би било да га употребљава за постизање бољег успеха.²⁹

Недовољна уједначеност наставног плана и програма, с једне стране, и методских приручника и литературе, с друге, ствара недоумицу о томе на који начин се заиста одвијало музичко описмењавање у наставној пракси. Поред теорије музике и мелодике, постоје и дилеме о начину на који је музичка грађа била коришћена.

---

²⁷ Исто, 150.

²⁸ Интересантна је чињеница да овај методски поступак касније срећемо и у методским приручницима српских музичких педагога Ирене Којов-Буквић и Петра Стоковића. Види: Ирена Којов-Буквић, *Методика наставе музичког васпитања за IV разред педагошке академије*, Београд, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1985; Петар Стоковић, *Настава музичке културе од I до IV разреда основне школе – приручник за учитеље и студенте педагошких академија*, Књажевац, Нота и Београд, Завод за уџбенике и наставна средства, 1988.

²⁹ Атанасије Д. Младеновић, *Методска упутства за рад у основним школама...*, нав. дело, 1940.

О тешкоћама које су се јављале због недовољне уједначености у настави *певања* пише и педагог нотног певања Јован Ћ. Мирковић (1871–?). Он у предговору књиге *Школа певања први део* констатује да се методичари не слажу око примене истог метода и „Док једни препоручују од песама потпуно независну наставу, дотле други траже да се ученици практичним путем оспособе за певање нота т.ј. да им наставници пруже песме и да из истих изведу потребну грађу“³⁰. Ова изјава, између осталог, додатно потврђује да су у овом периоду ипак постојали свест, интерес и жеља за побољшањем и напретком рада у настави музике.

1.1.2. Средње образовање

Настава у гимназијама од 1920. до 1940. године се одвијала према *Првом привременом наставном програму за ниже разреде средњих школа у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца*³¹. Предмет *певање и музика* се учио у првој и другој години. Његова форма је била бинарна. У првој години су се изучавале две области „ритам“ и „мелодија“, а у другој години су, осим учења теорије, биле садржане и смернице за „практичну наставу“³². Ово је укључивало интонирање нотног текста са именовањем тонова, употребом ритмичких и мелодијских вежби, као и певање лаких песама у једном или у два гласа.

О наставном кадру, школским хоровима и оркестрима, приредбама и уџбеницима који су се користили у Македонији највише дознајемо из објављених радова повезаних са просветом и културним животом у Штипу.³³ Они омогућавају да се делимично сагледа успешност спровођења просветно-образовног система и начин одвијања наставе музике у Македонији између два светска рата.³⁴

---

³⁰ Јован Мирковић, *Школа певања, први део*, четврто издање, Београд, Издавачка књижарница Геце Кона, 1926. Преузето од: Гордана Каран, *Музичко-педагошка делатност Милоја Милојевића...*, нав. дело, 25.

³¹ *Просветни гласник, службени лист министарства просвете*, Први привремени наставни програм за ниже разреде средњих школа у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, Београд, 1. јул. 1920, 20–27.

³² Упореди: Гордана Каран, *Музичко-педагошка делатност Милоја Милојевића...*, нав. дело, 2010.

³³ Међу њима су и књиге: Кирила Цацкова, *Просветата и културата во Штип и Штипско меѓу двете светски војни*, Скопје, НИП, Глобус, 1995; Димитра Митевског, *Музичкиот живот во Штип меѓу двете светски војни*, Скопје, НИП, Глобус, 1995; Трајка Донева, *Развитокот на школството и просветата во Штип и Штипско*, Штип, Калиографос, 1997. и др.

³⁴ На који начин се организовала и одвијала настава из предмета *певање и музика* у гимназијама и у осталим градовима на територији тадашње Вардарске Македоније до сада није комплетно истражено.

Штипска гимназија је почела да ради 1918. године прво као нижа са четири разреда, да би касније 1920. године прерасла у пуну гимназију и добила прави статус средње школе. Она је била расадник музичког, позоришног и културног живота града Штипа. Међу најзначајнијим музичким педагозима који су оставили велики траг у штипској гимназији посебно место припада руском емигранту Сергеју Николајевићу Михајлову (1885–1975).³⁵ Он се истиче као један од покретача културне климе у граду.³⁶ Михајлов заједно са тадашњим директором Штипског позоришта Душаном Будимировићем³⁷ 29.08.1925. године приказује оперску представу *Пајаци (Палјачи)* Руђера Леонкавала. Ученици гимназије су били укључени у оперску представу. Иако на аматерској основи, овај догађај је од посебног значаја за музичку историју, зато што представља прву сценски изведену оперску представу у Македонији.³⁸

У оквиру гимназије су деловали хор и оркестар којима је руководио Сергеј Михајлов. Ученици су редовно одржавали приредбе и концерте поводом прослава за које су музички програми били пажљиво припремани. Репертоар је укључивао хорска и

---

³⁵ Сергеј Михајлов је рођен 31.08.1885. године у граду Харкову у Русији. Отац му се звао Никола, а мајка Шарлота. Рано је остао без њих (мајку је изгубио када је имао пет година, а оца са четрнаест). Рођен у богатој руској породици, још од детињства је имао прилику да учи музику која је као предмет била обавезна. Паралелно је посећивао трговачку и музичку школу. Миран руски живот у Харкову био је прекинут 1914. године када је ступио у руску армију. Пошто је радио у граничној јединици, под притиском тадашњих догађаја напушта свој дом и креће у неизвесност. Тако ће се прво наћи на Кавказу, затим долази на Крим, а одатле у Цариград, да би на крају бродом био пребачен у Солун и одатле се нашао у Ђевђелији, Македонија, на крају Првог светског рата. И, баш тамо у Ђевђелији његов живот ће добити други ток. Игром случаја, а због недостатка професора, он ће се запослити у ђевђелијској школи која у то време није имала наставника музике. Ту ће почети максимално да ствара (пише музику за децу). У овом периоду прихватиће се и компоновања сложенијих музичких дела. Пребачен је и назначен за наставника *музике* у штипској гимназији. У Штип остаје до краја свог живота 1975. године. Јулијана Жабева-Папазова, *Историјата на македонската тијанистичка уметност 1900–2000*, Велес, Графопринт – Велес, 2004, 224–226.

³⁶ За време бугарске окупације (1941–1944) Сергеј Михајлов је прекинуо свој музичко-васпитни рад у штипској гимназији и повукао се у село Карбинци, штипско. После завршетка Другог светског рата име Михајлова је повезано са отварањем Основне, а касније и Средње музичке школе у Штипу. Оставио је сто двадесет музичких рукописа подељених у неколико категорија: песме за децу, песме за одрасле, прераде македонских народних песама за хор и оркестар, више дечјих опера и оперета. За остварене резултате у области васпитно–образовног рада освојио је бројна признања и награде, укључујући и највишу у Републици Македонији, *Св. Климент Охридски*. Исто.

³⁷ Душан Будимировић је био свестран интелектуалац, велики љубитељ и познавалац позоришне уметности, човек који је студирао драматургију у Берлину. У Штип је дошао 1923. године из Новог Сада. Радио је као професор у гимназији. Био је управник Штипског позоришта. Сели се у Горњи Милановац 1926. године. Ове скромне податке о животу Будимировића срећемо у раду Драгослава Ортакова. Драгослав Ортаков, *Музичкиот живот во Штип и Штипско до 1941. година*, *Музика, год. 5. Бр. 8*, Скопје, 2001, 55–68.

³⁸ Овај догађај је привукао пажњу и шире јавности. Био је забележен у тадашњим гласилима, тачније у првом броју београдске *Комедије* бр. 3 стр. 15, из 1925. године, у којој је било објављено да је створена прва опера не само у Штипу, већ и у целој Јужној Србији. Димитар Митевски, *Музичкиот живот во Штип меѓу двете светски војни ...*, нав. дело, 50–60.

инструментална дела светских композитора (Моцарт, Сметана, Бетовен, Менделсон и др.), а од српских композитора редовно су била извођена дела Стевана Мокрањца, Милоја Милојевића, Јосифа Маринковића, и Владимира Ђорђевића. Ови концерти су били веома значајни за развој музичке културе и живота у Штипу која је допринела стварању нове традиције, традиције неговања западноевропске музике.

Као обавезна литература за реализацију наставе у штипској гиманзији у првој и другој години користили су се уџбеници Милоја Милојевића *Основе музичке уметности у вези са ритмичким и мелодијским вежбањима*.³⁹ Имајући у виду чињеницу да су ови уџбеници⁴⁰ у штипској гимназији били актуелни, може да се констатује да је српски композитор и педагог Милоје Милојевић индиректно оставио траг на путу македонског музичког образовања.

1.1.3. Музичко образовање

Регуларно оснивање и кратко постојање Музичке школе у Штипу и Музичке школе *Мокрањац* у Скопљу, између два светска рата може да се обележи као први и скроман почетак систематизованог музичког школовања у Македонији. Услови за широко организовано музичко школство у правом смислу речи у Македонији ће се створити тек после завршетка Другог светског рата.

1.1.3.1. Музичка школа у Штипу

Музичка школа у Штипу основана је 1924. године, актом У.Бр.472/5Ш. Министарства просвете Краљевине СХС у Београду.⁴¹ Она представља прву јавну установу овакве врсте на просторима тадашње Македоније. Почела је да ради у склопу Штипског позоришта, за његове потребе.⁴² Уметничко одељење Министарства просвете у Београду, оцењујући позитивно иницијативу за отварање Музичке школе у Штипу, по налогу Министра просвете, од директора Штипског позоришта Душана Будимировића је

---

³⁹ Исто, 36.

⁴⁰ Детаљна анализа уџбеника Милоја Милојевића срећемо у докторској дисертацији Гордане Каран. Гордана Каран, *Музичко-педагошка делатност Милоја Милојевића ...*, нав. дело, 2010.

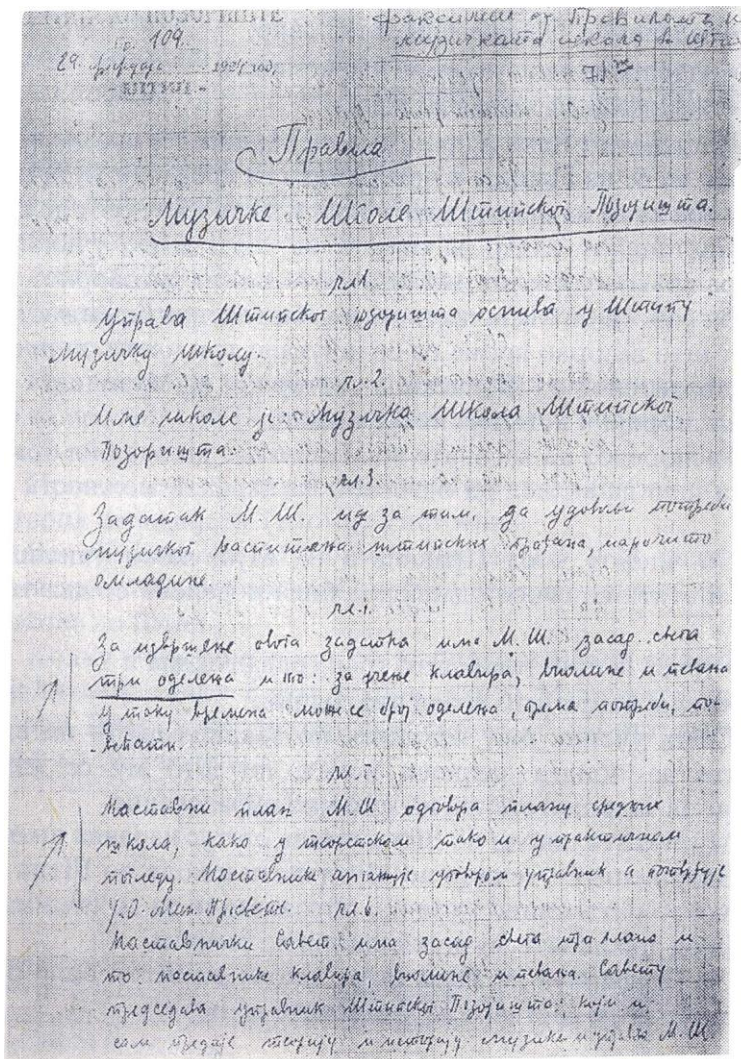
⁴¹ За отварање Музичке школе и њен почетак рада била је потребна сагласност тадашњег Министарства просвете – његовог Уметничког одељења у Београду. Директор Штипског позоришта је био Душан Будимировић који је покренуо иницијативу за отварање овакве школе у циљу обogaћивања музичке сцене Штипског позоришта. Трајко Донеv, *Развитокот на школството и просветата...*, нав. дело, 103.

⁴² Исто, 100.

затражило да се саставе *Правила* Музичке школе и наставни план и програм. Ова *Правила* су одобрена од стране Министарства просвете. Наставни план и програм одговарали су тадашњим средњим музичким школама.⁴³

Илустрација број 1:

Правила Музичке школе у Штипу:⁴⁴

Правилима је било утврђено постојање три одељења: за учење клавира, виолине и певања. По члану 9 *Правила* рад сваког одељења је био подељен у два одсека и то: први одсек за почетнике који је трајао једну годину и други одсек који је трајао две године.

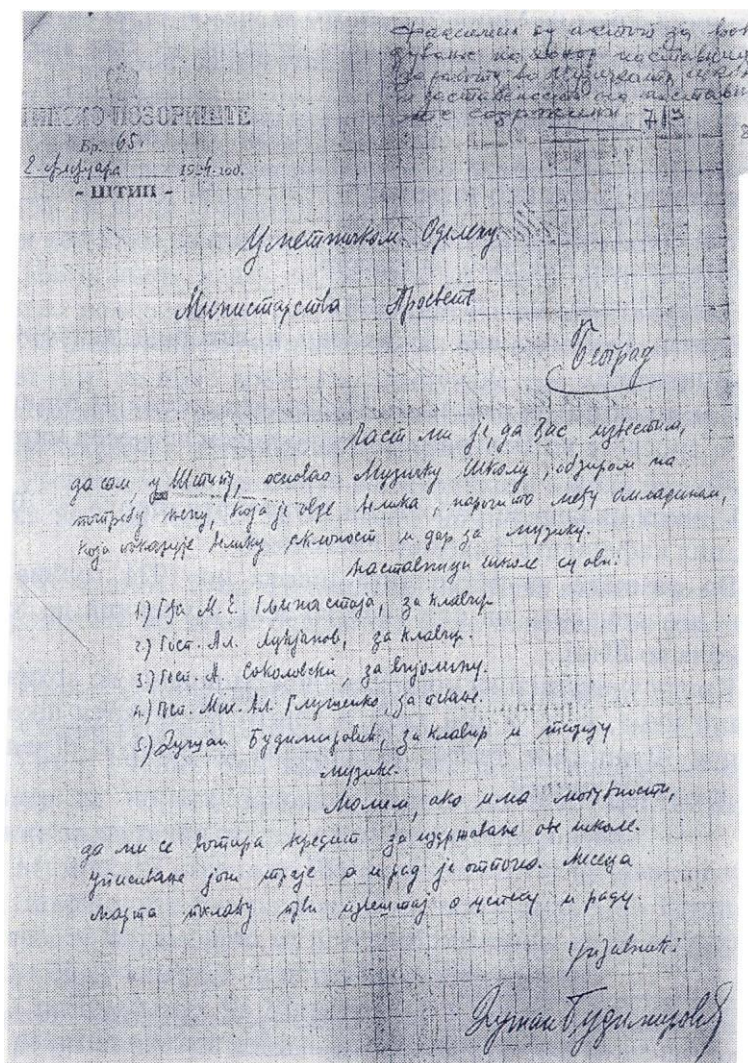
⁴³ Исто, 102.

⁴⁴ Преузето из: Трајко Донеv, *Развитокот на школството и просветата...*, нав. дело, 101.

После завршетка курса, ученици су обавезно полагали завршни испит после чега им је издавано *Уверење* о завршеном степену музичког образовања. Интересантно је то што су свршени ученици имали право да продуже своје музичко образовање у било којој музичкој школи у држави. Школу су на почетку према *Правилима* финансирали родитељи, да би касније, 1925. године, била тражена и дотација која је износила 108.400 динара.

Илустрација број 2:

Предлог за именовање првих наставника у Музичкој школи у Штипу:⁴⁵

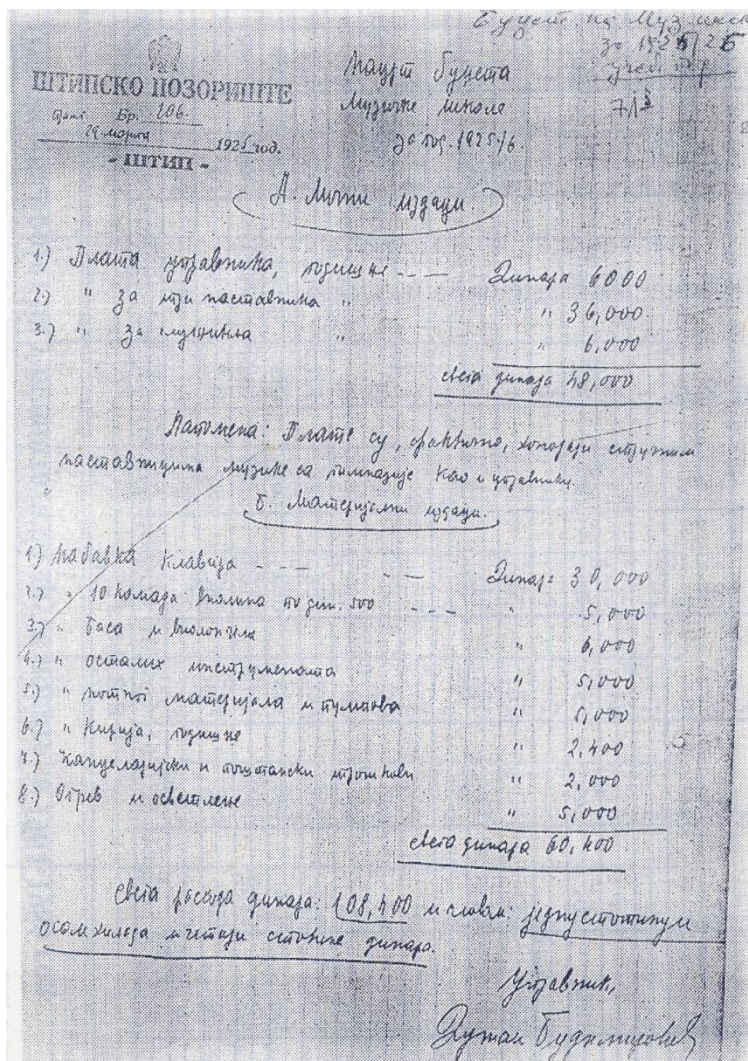

⁴⁵ Исто, 104.

Први наставници по уговору у музичкој школи били су: Михајло Глушенко (певање), г-ђа М. Е. Гљинастаја (клавир), Александар Лукјанов (клавир), Алејз Соколовски (виолина), Душан Будимировић (клавир, историја и теорија музике).

Илустрација број 3:

Нацрт буџета за Музичку школу у Штипу за школску 1925/26.:⁴⁶

Података о томе колико је ученика похађало школу и на који одсек су били уписани у архивским материјалима нема, као ни податка када и зашто је Музичка школа у Штипу при Штипском позоришту престала да ради. Чињеница да је у овом периоду постојала музичка школа недвосмислено потврђује посвећеност успостављању

⁴⁶ Исто, 104.

систематизованог музичког образовања у циљу подизања музичке културе, а самим тим и музичког живота у граду.

1.1.3.2. Музичка школа „Мокрањац“ у Скопљу

О неповољном стању музичког живота у Скопљу пре отварања Музичке школе *Мокрањац* говоре информативни текстови објављени у новинама *Вардар*. Међу њима је и онај Јосифа Рајхенића, под насловом *Музички живот у Скопљу*.⁴⁷ Он приимећује: „...Музички живот у Скопљу, када се добро погледа даје веома бедну слику... Шта су главни узроци да је на таквом ниском уметничком нивоу. У првом реду дилетантизам који се у Скопљу чврсто угнездио. Разне музичке ансамбле воде људи нестручњаци...“. Он упућује апел: „...уз певачке дружине које се баве вокалном музиком потребан је бар један солидно постављен оркестар, који би радио на пољу инструменталне музике да би Скопље имало музику“. О отварању музичке школе размишља: „...Ово успавано стање музичког живота у Скопљу пробудиће се једино отварањем озбиљне музичке школе. О овом важном питању требало би озбиљно размислити и поставити га овако јавно и отворено“.⁴⁸

Две године након објављивања овог написа 1934. године у Скопљу је оформљена прва професионална музичка школа *Мокрањац*. За тај подухват се састао Иницијативни одбор за оснивање музичке школе који су сачињавали: проф. др Војислав С. Радовановић, професор Универзитета у Скопљу, проф. Душан С. Коњевић, директор Женске гимназије и српски композитор Миодраг Васиљевић, професор у гимназији у Скопљу.⁴⁹

Иницијатива је произашла из потребе за музичким описмењавањем певача у скопском певачком ансамблу *Мокрањац*. У том циљу су састављена *Правила* о раду школе и прослеђена Министарству просвете у Београду. Иста су одобрена и школа је почела да ради 1934. године. За првог директора је био назначен Хенри Вереш, а за секретара композитор Миодраг Васиљевић. Утврђено је да ће школовање трајати девет година са припремним, нижим и високим одсеком, сваки у трајању од три године. На крају се полагао завршни испит након чега се добијала диплома. Школарина је имала три цене: за

⁴⁷ Јосиф Рајхенић, *Музички живот у Скопљу*, *Вардар*, 08.05.1932, 8.

⁴⁸ Исто. Упореди: Васка Наумова, *Музичке рецензије на страницама новина Вардар у периоду 1932–1936 године*, *Македонска музика 1*, Скопје, Графички завод Гоце Делчев, 1977, 77.

⁴⁹ Јелица Тодорчевска, *Приватна музичка школа „Мокрањац“ у Скопљу (1934–1941)*, *Поглед*, први лист на српском језику у Републици Македонији, година II, број 11, 1.04.2005, 52.

припремни одсек 130, за нижи 150 и за високи 180 динара месечно. Сиромашни ученици су били ослобођени плаћања.⁵⁰

Наставнички кадар у музичкој школи био је састављен од: Фреда Херцога, војног мајора капелника који је предавао виолончело, контрабас и инструментацију, клавир, дириговање, читање партитура, Миодрага Васиљевића, композитора који је предавао виолу и виолину, Лепосаве Павловић, наставнице музике, клавира и историје музике, Властимира Јецића, наставника виолине, Јосипа Брнобића, наставника виолине, соло-певања и клавира и Трајка Прокопијевића⁵¹, наставника виолине. Сама чињеница да је наставно особље у школи било састављено од професионалних музичара представља „најзначајнији корак музичке културе и образовања у Македонији“⁵².

Музичка настава је била подељена на школу за стручно и школу за опште музичко образовање. У саставу школе за стручно музичко образовање постојала су три смера: за соло певање, за музичке инструменте (клавир, гудачке и дувачке инструменте) и одсек за науку о хармонији, контрапункту и композицији. Изучавали су се бројни предмети, солфеђо, елементарна теорија музике, хорско певање, историја музике, клавир као обавезан предмет, естетика музике, наука о музичким инструментима, изговор и декламација, музички диктат, хорско дириговање и дириговање оркестром. Музичка школа је припремала ученике за сва звања према тадашњим педагошким правилима. Сведочанства и дипломе музичке школе важиле су као документа о стручној оспособљености. У школи се плаћала школарина, а уписивала је редовне и ванредне ученике. Настава се у школи одвијала са великом жељом и посвећеношћу о чему сведоче и концерти које су организовали наставници и њихови ученици.⁵³

Школа је била под надзором Министарства просвете. У периоду од 1934. до 1936. године радила је као приватна школа, а од 1936. до 1940. године као државна установа Краљевине СХС.⁵⁴

---

⁵⁰ Костадин Костадиновски, *Трајко Прокопиев – живот и дело*, Скопје, Македонски народен театар, оддел за издавачка дејност, 1983, 26.

⁵¹ За директора школе 1937. године је био назначен Јосип Брнобић, а 1938. године Иван Рупник. Исте године су Брнобић, Васиљевић и Лепосава Павловић отишли у Београд, а Трајко Прокопијевић у Сарајево. Исто, 38.

⁵² Јулијана Жабева-Папазова, *Историјата на македонската...*, нав. дело, 113.

⁵³ Јулијана Жабева-Папазова, *Историјата на македонската...*, нав. дело, 119.

⁵⁴ Видети: Снежана Анатансова Чадиковска, Музичко образование, у Георги Старделов (председник), Драгослав Ортаков, Димитрие Бужаровски (уредници), *Музиката на почвата на Македонија од Атанас Бадев до денес: прилози за истражувањето на историјата на културата на почвата на Македонија*, книга 12, Скопје, Македонска Академија на науките и уметностите, 2004, 270.

Подршка оснивању музичке школе коју је формирало Министарство просвете показује да је постојала наклоност и брига за развој музичког образовања, културе и живота на простору Македоније. Шест година постојања музичке школе *Мокрањац* у Скопљу делом сведоче да је у овом периоду постојао интерес за музичко образовање од стране македонског становништва.

Оно што се можда истиче као карактеристика је да је отварањем Музичке школе *Мокрањац* омогућено професионално утемељење наставе европских музичких инструмената (клавир, гудачки и дувачки инструменти). Тако су створени услови за формирање инструменталних састава који су омогућили да практично заживи професионално европско музичко мишљење. Делимичне информације о активностима и достигнућима ове школе добијамо из позитивних коментара објављених у новинама *Вардар* о три јавна часа и једном годишњем концерту. Јавни часови су одржани у периоду од њених почетака до 1936. године.⁵⁵

Недовољна истраженост деловања и значаја ове институције отвара нова питања преко којих ће се потпуно расветлити њен рад. Једно од њих је да се истражи колики је био број уписаних и завршених ученика школе. Анализа и поређење података са осталим музичким школама у Краљевини СХС омогућиће да се на крупнијем плану сагледа место и значење музичке школе *Мокрањац* у тадашњим образовним приликама.

1.2. Прва генерација македонских музичара школованих у Београду

У изузетно заосталом економском окружењу, у тридесетим годинама XX века појавила се прва генерација образованих македонских професионалних музичара – композитора.

У периоду од 1926. до 1938. године средњу Музичку школу у Београду су завршили: Стефан Гајдов (1905–1992), Живко Фирфов (1906–1984), Аспарух Хаџи Николов (1909–1980), Трајко Прокопијев (1909–1979), Тодор Скаловски (1909–2004) и Петре Богданов-Кочко (1913–1988).⁵⁶ После завршетка Другог светског рата (1944) они су поставили основ професионалног македонског музичког образовања и културе.⁵⁷

---

⁵⁵ Васка Наумова, Музичките рецензии на страниците на весникот Вардар..., нав. дело, 75.

⁵⁶ У духу историјских околности македонски композитори су у овом периоду били заведени под именима и презименима: Стефан Гајдов – Стеван Гајдовић, Живко Фирфов – Живко Фирфовић, Аспарух Хаџи Николов – Аспарух Николић, Трајко Прокопијев – Трајко Прокопијевић, Тодор Скаловски – Тодор Настић, Петре

Излагање кратких биографских података по хронолошком редоследу повезаних са њиховим педагошким радом омогућиће да се створи прегледна слика њиховог утицаја и удела у почецима „самосталне“ македонске музичке педагогије.

После завршавања Музичке школе у Београду Стефан Гајдов⁵⁸ је био именован за учитеља музике у гимназији у Велесу у школској 1929/1930. години. Истовремено је основао и мешовити хор *Јека са Вардара*. У Вуковар је био премештен 1932. године као учитељ музике у гимназији, где је остао све до 1941. године. Његов рад повезан са стварањем музичко–педагошке литературе почео је још 1935. године када је одштампана његова прва збирка *Песме у један, два и три гласа за децији и женски хор*.⁵⁹ Она је постала обавезан уџбеник за све школе за наставни кадар Краљевине Југославије. Збирка је изазвала велико интересовање, па је било одштампано и њено друго издање 1936. године.⁶⁰

И после Другог светског рата Гајдов је радио у неколико дисциплина: музичка педагогија⁶¹, дириговање, компоновање и стварање уџбеника. Од 1955. па до пензионисања 1970. године, вршио је дужност директора Десетогодишње музичке школе у Скопљу. Стефан Гајдов је током педесетих година прошлог века написао уџбенике за

Богданов-Кочко – Петар Костић. Упореди: Стана Ђурић-Клајн и др. *Првих сто година (Музичка школа „Мокрањац“ 1899–1999)*, Београд, МШ Мокрањац, 1999, 167–175.

⁵⁷ Систем образовања у ком су се ови македонски композитори школовали, као и степен стеченог знања видно се разликују од данашњег, успостављеног после Другог светског рата. Разлог је био тај што су средње стручне школе, за разлику од гимназија, у том периоду биле те које су припремале ученике за активан живот и рад. Види: Milorad D. Zakić, *Образовање и кадрови, I – део, развој и криза образовања*, Београд, Prosveta – Novi Sad, 1976, 47.

⁵⁸ Стефан Гајдов је праву љубав према музици развио током школовања у велешкој гимназији где је учио клавир и хорско дириговање код професора музике Стевана Шијачког (1885–1957). Своје музичко школовање је продужио у Музичкој школи у Београду (данас *Мокрањац*) где је у школској 1928/1929. години, за само три године, завршио са одличним успехом на Наставно теоретском одсеку. Гајдов је био први Македонац који се школовао у овој образовној институцији код у то време угледних професора: Милоја Милојевића (1884–1946), Косте Манојловића (1890–1949), Јосипа Штолцера Славенског (1896–1955) и др. Овај период за Гајдова представља основ и путоказ његовом стваралаштву. Упореди са: Јелица Тодорчевска, Стефан Гајдов (1905–1992), у Георги Старделов (председник), Драгослав Ортаков, Димитрие Бужаровски (уредници), *Музиката на почвата на Македонија од Атанас Бадев до денес: прилози за истражувањето на историјата на културата на почвата на Македонија*, книга 12, Скопје, Македонска Академија на науките и уметностите, 2004, 33.

⁵⁹ Стеван М. Гајдовић, *Песме у један, два и три гласа за децији и женски хор*, Београд, Земун, 1935.

⁶⁰ Стеван М. Гајдовић, *Песме у један, два и три гласа за децији и женски хор*, Београд, Земун, 1936.

⁶¹ Стефан Гајдов је после ослобођења прво радио као професор *Певања* у Женској гимназији у Скопљу од школске 1945/46, а од 1947. до 1960. године у Средњој музичкој школи у Скопљу где је предавао стручне предмете одређене према наставном програму: солфеђо, елементарну теорију музике, музичке облике, историју музике, методику солфеђа, методику елементарне теорије музике, клавир, контрапункт, хорско дириговање, свирање партитура и вежбе компоновања. Јелица Тодорчевска, Стефан Гајдов..., нав. дело, 36.

предмет *певање* који обухватају скоро све разреде основног образовања.⁶² За потребе основних музичких школа и гимназија, Гајдов је написао уџбеник *Solfeggio, со потребни теориски познавања: за прва година на основните музички школе и I и II клас гимназија*.⁶³

Живко Фирфов⁶⁴ је током свог дугогодишњег плодног рада сакупио преко седам хиљада народних песама.⁶⁵ Оснивач је ансамбла за народне песме и игре *Танец* који је водио од 1949. до 1953. године. Од 1957. до 1962. године био је директор Института за фолклор. Он је написао више етномузиколошких студија, чланака, као и *Учебник по елементарна теорија и солфеж* за прву годину гимназије и пети разред осмогодишње школе.⁶⁶

После ослобођења Аспарух Хаџи Николов⁶⁷ је вршио дужност шефа музичког одељења у Министарству просвете НР Македоније, руководиоца ансамбла *Танец*, директора Фолклорног института, директора Средње балетске школе, а 1952. године је био оснивач и професор катедре за музику на Вишој педагошкој школи у Скопљу (касније Педагошка академија) где је предавао методу и историју музике.⁶⁸ Аспарух Хаџи

---

⁶² Стефан Гајдов, *Учебник по нотно певање: за III одделение*, Скопје, Државно книгоиздателство на НР Македонија, 1952, Стефан Гајдов, *Учебник по нотно певање: за IV одделение*, Скопје, Просветно дело, 1953. Стефан Гајдов, *Учебник по нотно певање: за V одделение на осмолетките и I клас на гимназиите*, Скопје, Просветно дело, 1953. Стефан Гајдов, *Учебник по нотно певање: за VI одделение на осмолетките и за II клас гимназија*, Скопје, Просветно дело, 1955. Стефан Гајдов, *Учебник по нотно певање: за VII одделение и III клас*, Скопје, Просветно дело, 1956. Стефан Гајдов, *Нотно певање: за VIII одделение*, Скопје, Просветно дело, 1959.

⁶³ Стефан Гајдов, *Solfeggio, со потребни теориски познавања: за прва година на основните музички школе и I и II клас гимназија*, Скопје, Државно книгоиздателство на НР Македонија, 1952.

⁶⁴ Живко Фирфов се 1927. године уписује у Музичку школу (*Мокрањац*) у Београду. По завршетку је радио као диригент Академског певачког друштва и као руководиоца оркестра Дома слепих у Земуну. Паралелно је радио композицију са Јосипом Славенским и Јуријем Арбатским и 1937. године се уписао са првом генерацијом студената на Музичку академију у Београду на одсек композиције. Ипак је његова примарна активност повезана са македонским музичким фолклором. Бранко Каракаш, *Музичките творци во Македонија...*, нав. дело, 27–30.

⁶⁵ Исто.

⁶⁶ Живко Фирфов, *Учебник по елементарна теорија и солфеж* за I клас гимназија и V одделение на осмолетките, Прилог: Три кореографиран народни ора, Скопје, Државно книгоиздателство на НР Македонија, 1952.

⁶⁷ Аспарух Хаџи Николов је љубав према музици показао још у раној младости када је и приватно учио виолину код Јосифа Ведрова. Завршио је три разреда Трговачке академије у Скопљу, а последњу годину (четврти разред) је завршио у Лајпцигу, после чега је био примљен на Лајпцишки музички конзерваторијум у класи Роберта Тајхмилера и Курта Хермана. После Хитлеровог доласка на власт напустио је школовање и вратио се у Београд где је школске 1933/34. године заокружио своје музичко образовање на наставничком одсеку у музичкој школи *Мокрањац*. По завршетку школовања активно је радио као музички педагог у Ужицу, Сарајеву, Бјељини, Прокупљу и Пироту. *Педагошка академија Климент Охридски Скопје 1947–1972*, у Петар Пановски, Владо Картов ...[и др.] (редакција), Скопје, Педагошка Академија Климент Охридски, 1972.

⁶⁸ Исто.

Николов је заједно са групом музичких педагога издао први приручник за учитеље⁶⁹ за први, други и трећи разред. Исти ауторски тим објавио је и уџбеник за четврти разред.⁷⁰

Трајко Прокопиев⁷¹ се 1934. године после завршавања школе вратио у Скопље и постао професор виолине у Музичкој школи *Мокрањац*. После ослобођења је био именован за првог директора Средње музичке школе у Скопљу. Одлази у Праг 1946. године на Прашки конзерваторијум, где се годину дана усавршавао као диригент у класи Павела Дједечека. Током свог радног века био је: уредник Радија, диригент Симфонијског оркестра, и диригент Скопске опере. Он је један од утемељивача композиторског националног правца у Македонији. Међу композицијама које је написао су и три музичко-сценска дела: балет *Лабин и Дојрана* и опере *Разделба* и *Кузман Капидан*.

Тодор Скаловски⁷² се по враћању у Скопље запослио у музичкој школи *Мокрањац*, где је предавао виолину и историју музике. Он је један од оснивача Скопске опере и балета (1948) и Удружења музичких уметника Македоније, а 1954. године је био први диригент Македонске филхармоније. Вршио је функцију директора Македонске опере (1948–1954) и директора Македонске филхармоније (1954–1956). Истакао се као композитор, диригент, публицист и организатор музичког живота. Тодор Скаловски је први редовни члан Македонске академије наука и уметности (1975) из реда музичких стваралаца.⁷³

---

⁶⁹ Ѓорѓи Смокварски, Илија Николовски, Аспарух Хаџи Николов и Коста Трпков, *Музичко воспитување за I, II и III одделение: прирачник за учители*, Скопје, Просветно дело, 1961.

⁷⁰ Ѓорѓи Смокварски, Илија Николовски, Аспарух Хаџи Николић и Коста Трпков, *Музичко воспитување IV одделение*, Скопје, Просветно дело, 1961.

⁷¹ Трајко Прокопиев се по препоруци Пере Илића уписао у Средњу музичку школу (*Мокрањац*) у Београду 1929. године. Завршио је школске 1933/34. године на наставничком одсеку и контрапункту. Професори који су му предавали су били: Јосип Славенски (солфеђо и облици), Миховил Логар (клавир), Милоје Милојевић (наука о хармонији и контрапункт), Карел Холуб и Јован Зорко (виолина), Јелка Николић-Стаматовић (певање) и Јован Бандур (оркестарско свирање). Упор. са Костадин Костадиновски, *Трајко Прокопиев...*, нав. дело.

⁷² Тодор Скаловски је подстицај да му музика прерасте у животну оријентацију добио када је 1925. године приступио аматерском Културно-уметничком друштву *Мокрањац* у Скопљу. Тамо се упознао са Костом Манојловићем, по чијој препоруци је 1930. године отишао у Београд и уписао се у Музичку школу. Матурирао је 1935. године у класи Милоја Милојевића на наставничком одсеку, а истовремено је учио и дириговање у класи Јована Бандура. Упор. са Томе Манчев, Тодор Скаловски (1909–2004), у Георги Старделов (председник), Драгослав Ортаков, Димитрие Бужаровски (уредници), *Музиката на почвата на Македонија од Атанас Бадев до денес: прилози за истражувањето на историјата на културата на почвата на Македонија*, книга 12, Скопје, Македонска Академија на науките и уметностите, 2004, 47–53.

⁷³ Исто.

Петре Богданов-Кочко⁷⁴ је у историји македонске музике⁷⁵ забележен као један од оснивача *Друштва музичара* и његов први председник (1947), један од оснивача Скопске опере и балета и њен дугогодишњи директор и извођач многобројних баритонских солистичких партија, директор Средње музичке школе, први главни уредник Радио Скопља (1945), члан Матичне комисије за оснивање Факултета за музичку уметност у Скопљу (1966), музички стваралац.

Многострана активност поменутих композитора одсликава ентузијазам са којим су радили на подизању музичке културе у Македонији. Школовање у Београду код еминентних професора омогућило им је да заузму и изграде свој став у односу на питања о музичкој педагогији и уметности. Поред стварања уџбеника и композиција, они су се борили за стварање кадровских и институционалних услова који ће македонској музичкој култури омогућити да стане равноправно са највишим достигнућима светске музичке историје.⁷⁶

На композиторском плану њихови покушаји су ипак највећим делом на једном скромном нивоу који пре свега обухвата хорско стваралаштво. Претпостављамо да је овакво стање резултат чињенице што су они били школовани и припремани да буду будући наставни кадар који ће ширити музичку писменост, док су за стварање сложенијих музичких дела, поред талента и ентузијазма појединаца, потребно и одговарајуће образовање, композицијска припрема и извођачки састави који ће таква дела изводити.

---

⁷⁴ Петар Богданов-Кочко је стекао средње образовање у Државној реалној мушкој гимназији у Скопљу. Професор музике је у том периоду био Јосип Брнобић (1894–1984), који је развио љубов према музици и певању код Кочка преко посебних часова из музичке теорије и соло певања. У школској 1932/33. Петре Богданов-Кочко се уписао на Филозофски факултет у Београду. Паралелно је слушао предавања код др Милоја Милојевића, а приватно ја радио композицију. Већ следеће 1933/34. се уписује у Средњу музичку школу у Београду. Музичко образовање је стекао код професора Милоја Милојевића и Косте Манојловића, а соло певање је учио код Јелке Стаматовић-Николић, Рудолфа Ертла, Павла Холоткова и Ника Кунелија-Монастрија. У јуну 1938. године је завршио музичкото образовање са главним предметима соло певање и хармонија. Упор. са Јелица Тодорчевска, Петре Богданов-Кочко (1913–1988), у Георги Старделов (председник), Драгослав Ортаков, Димитрие Бужаровски (уредници), *Музиката на почвата на Македонија од Атанас Бадев до денес: прилози за истражувањето на историјата на културата на почвата на Македонија*, книга 12, Скопје, Македонска Академија на науките и уметностите, 2004, 41–46.

⁷⁵ Сотир Голабовски, *Историја на македонската музика*, Скопје, Просветно дело, 1999, 127.

⁷⁶ Упореди: Марко Коловски, *Сојуз на композиторите на Македонија 1947–1992, македонски композитори и музиколози*, Скопје, СОКОМ, 1993.

1.3. Музичка педагогија у Македонији од 1941. до 1944. године

У време немачко-бугарске окупације (1941–1944), да би радикално реорганизовала македонско школство бугарска влада је издала налог Министарству просвете за израду конкретног наставног плана и програма и његово унифицирање са школским системом у Бугарској.⁷⁷

У овом периоду су биле отворене разне врсте школа: ниже општеобразовне, средње и стручне (ниже и средње). Ниже општеобразовне школе су биле основне школе. Оне су биле четворогодишње. Прогимназије су представљале продужетак курса основних школа са три разреда. Училе су се до четрнаесте године. Средње општеобразовне школе су биле гимназије.

Прилог број 1:

Дневник за први разред основне школе *Св. Архангел Михаил* у Штипу, из школске 1943/44. године, насловна страна.⁷⁸

НАРОДНО *Българомакедонско* УЧИЛИЩЕ „Св. Архангел Михаил“
во ШТИПУ, ОКОЛИНА *ШТИПА*

ОБ. № 17.
В. ПОС. 1. 1943. ГОДИНА

ДНЕВНИКЪ
ЗА 1^а ОТАЉАНИЕ
ПРЕЗЪ УЧЕБНАТА 1943 – 1944 ГОД.

Нес	Понеделник	Вторник	Среда	Четврток	Петок	Сбота
1						
2						
3						
4						
5						
6						

Главен учител: *[Signature]*
Учител на отаѓанието: *[Signature]*

Оставете се објавуваат по следни начини:
○ — вистинито отсутност
● — вистинито присутност
3 — замолство

Заведете се вистинито за вистинито место на смотаното место
спред вистинито или доизготвената града, по какви за вистинито место доде.

*) Периодично или осмислено, според случај.

⁷⁷ Ристо Кантарџиев, *Историја на образованието и просветата...*, нав. дело, 503.

⁷⁸ Дневник се налази у ООШ *Гоце Делчев* у Штипу и није заведен под архивским бројем.

Прилог број 2:

Дневник за први разред основне школе *Св. Архангел Михаил* во Штип, из школске 1943/44. године.

Прилог број 3:

Дневник за први разред основне школе *Св. Архангел Михаил* у Штипу, из школске 1943/44. године, садржај предмета *певање*.

Учебен предмет *Пение*

ДАТА		Кратко содржание на преподадения урок	ЗАБЕЛЕЖКА
Месец	Днев		
Август	15	Водовод.	
	19	Загравање нџа „Димену сурџа“	
	22	Управавање нџа „Димену сурџа“	
Септемвр	25	Загравање нџа „Видици“	
	2	Загравање нџа „Видици“	
	5	Загравање нџа „Скараш традицонални“	
	9	Нџа „Скараш традицонални“	
	16	Нџа „Скараш традицонални“	
	22	Управавање нџа „Скараш традицонални“	
Октомвр	30	Нџа „Скараш традицонални“	
	6	Загравање нџа „Скараш традицонални“	
	13	Нџа „Скараш традицонални“	
Ноемвр	20	Управавање нџа „Скараш традицонални“	
	27	Загравање нџа „Скараш традицонални“	
	4	Управавање нџа „Скараш традицонални“	
Декемвр	7	Управавање нџа „Скараш традицонални“	
	10	Управавање нџа „Скараш традицонални“	

Из сачуване документације видимо да је предмет певање у основном образовању био заступљен још од најранијег школског узраста и да је био изучаван са конкретним

садржајима. Оцењивање је било бројчано и улазило је у учеников просек. Најнижа оцена је била недовољан 2 (два), а највиша одличан 6 (шест).

Настава певања се претежно састојала од песама са бугарском националном садржином, но и од македонских народних песама које су биле проглашене бугарским. Бугарска просветна власт је била свесна да музика представља моћно средство у васпитно-образовном процесу. О овоме сведочи посебно циркуларно писмо упућено наставницима певања и музике од стране Министарства просвете у коме се напомињало да се у Македонији „преко извођена народних песама и других музичких дела емоционалним путем постиже приближавање омладине бугарској култури, усађује бугарски дух и бит и јача бугарску националну свест“⁷⁹. Међу музичким песмама које су биле изучаване у школама ради јачања великобугарског националног духа биле су: *Шуми Марица*, *Царева химна*, песма *Кирилу и Методију*, *Велик е нашиот војник*, *Титане Калемански*, *Велик завет* и други.

Предмет певање у прогимназијама је био заступљен са три часа у првом и другом разреду и са два часа у трећем разреду.⁸⁰ Музичка школа *Мокрањац* у овом периоду је била преименована у музичку гимназију *Борис Дрангов*.⁸¹ Имала је два одељења – инструментално и вокално. Наредбом Министарства просвете ова школа је у школској 1943–1944. години постала *Музичка гимназија*, са петогодишњим наставним курсом. У њој су наставу изводили гимназијски наставници музике и певања.⁸² Радила је према стандардима тадашњег Бугарског Царства. У овом периоду су донесени музички инструменти, литература и збирке *Солфеж*.⁸³ Тежиште наставе се стављало на предмете солфеђо и теорија.⁸⁴

Интересантна је чињеница да су двојица македонских композитора у овом периоду била именована за директоре ове институције. Први је Петре Богданов-Кочко који је био директор од 4.10.1941. до 1.04.1942. године⁸⁵, а од 1.09.1943. године за директора је био

⁷⁹ Ристо Кантарциев, *Историја на образованието и просветата...*, нав. дело, 519.

⁸⁰ Исто, 519, 520. Недостају подаци о томе који учбеници су били коришћени, на који начин и по ком наставном програму су се реализовали часови у овим институцијама.

⁸¹ *Muzička enciklopedija I A–J*, Josip Andreis (ur.), Zagreb, Izdanje i naklada leksikografskog zavoda FNRJ, 1958, 146.

⁸² Ристо Кантарциев, *Историја на образованието и просветата...*, нав. дело, 510.

⁸³ До сада није истражено од којих аутора и конкретно која литература је била коришћена у настави.

⁸⁴ Александар Трајковски, *Организацијата и содржината на музичкото образование во Република Македонија во периодот од 1945 до 1950 година*, рукопис, Скопје, ФМУ сигнатура МТ II 142, 2004, 14.

⁸⁵ Јелица Тодорчевска, Петре Богданов-Кочко (1913–1988)..., нав. дело, 42.

именован Стефан Гајдов. Школа је рад прекинула 18.10.1943. године због јачања ратних дејстава у Македонији.⁸⁶

Оскудност, малобројност и неизвесност степена сачуваних података, као и немогућност да их протумачимо у целини, стварају објективну препреку и отворена питања о степену музичког образовања у овом периоду.

Из перспективе данашњег образовног система, можемо закључити да се знање које су ученици стекли између два светска рата у тзв. музичким школама и музичким гимназијама квалитативно разликовало од оног после Другог светског рата. О овоме сведочи и податак да су после Другог светског рата дипломе стечене у приватним музичким школама Музичкој школи у Београду и Школи *Станковић* биле вредноване у рангу високе музичке школе.⁸⁷

1.4. Музичка педагогија у Македонији после ослобођења од 1945. до 1991.

Први почеци савременог образовања на македонском језику почињу у четрдесетим годинама XX века, после завршетка Другог светског рата. У овом периоду музичка педагогија у Македонији се развија у склопу заједничког образовног система тадашње Југославије. На југословенском нивоу постепено је био изграђен јединствен концепт у образовној вертикали. У складу са самоуправним социјалистичким развојем и друштвеним односима, образовно-васпитна политика је имала тенденцију да буде спроведена на идентичан начин на свим деловима територије.⁸⁸ У оквирима свих степена образовања музика је била неизоставан део.

У овом делу концепција образовног система ће бити сагледана кроз исту призму, као у претходним поглављима. Прво ћемо изложити општу концепцију образовног система представљајући посебно сваки степен образовања, преко најзначајнијих законских промена које су се дешавале у Македонији и на југословенском нивоу. Затим ћемо конкретно приказати најзначајније сегменте музичког образовања у приказаном

---

⁸⁶ Јелица Тодорчевска, Стефан Гајдов (1905–1992)..., нав. дело, 34.

⁸⁷ Соња Маринковић, Историјат Факултета музичке уметности: развој студијских програма, у Весна Микић и Тијана Поповић-Млађеновић (уредници), *Тематски потенцијали лексикографских јединица о музичким институцијама*, Београд, ФМУ, 2009, 67.

⁸⁸ Видети: Ранко Симовић, *Политика образовања и њена реализација у СР Србији*, Београд, Завод за уџбенике и наставна средства, 1990.

образовном концепту, који ће представљати платформу за даљу анализу педагошке активности Сотира Голабовског и Благоја Цанева.

Хорски састави су били део основног и гимназијског образовања. Посебан део ћемо посветити хорском фестивалу који се одржавао у Кавадарцима, из разлога што је за његове потребе Благој Цанев написао композиције које су биле високо вредноване.

Непосредно пре Другог светског рата скоро све основне школе су биле четворогодишње. После Другог светског рата у циљу подизања образовног нивоа становништва, поред четворогодишњих су отворене и више основне школе (пети, шести и седми разред), односно ниже гимназије. Доношењем Закона о седмогодишњем основном образовању 24.11.1948. године од стране Народне скупштине, тадашње Народне Републике Македоније, четворогодишње је прерасло у седмогодишње основно образовање⁸⁹ и на тај начин су створени „...правни основи за изградњу школске институције за континуирано седмогодишње образовање – седмолетка...“⁹⁰ То је требало да се реализује у: посебним седмогодишњим школама; у четворогодишњим школама и у прва три разреда гимназије.⁹¹

Да би се превазишла оваква неусаглашеност у структури образовног система, 1952. године Влада Федеративне Народне Републике Југославије покренула је иницијативу и донесено је *Опште упутство за школовање у школама за опште образовање* у ком је стајало: „школовање деце је обавезно и траје осам година...“⁹². Ова иницијатива је потпуно заживела у пракси ступањем на снагу законске регулативе из 1958. и 1959. године којом основно васпитање и образовање у целој Југославији „почиње да се реализује у трајању од осам година и то у јединственој основној школи као институционалној основи целокупног васпитно-образовног система“⁹³. Програмска структура школе је измењена 1971. године, чиме је био усавршен наставни план и програм и друге програмске активности, а недељни

---

⁸⁹ У јануару 1948/49. године уведено је обавезно седмогодишње образовање у НР Србији донешењем Закона о седмогодишњем основном образовању. Види: Славица Стефановић, *Настава музике у основној школи у Србији (1944-1959)*, магистарским рад, Београд, ФМУ, 2002.

⁹⁰ Киро Камберски, *Од буквар до универзитет: развојот на образованието во Македонија по ослободувањето*, Скопје, Просветно дело, 1994, 67.

⁹¹ Упореди: Киро Камберски, *Предучилишното и основното воспитание и образование во Република Македонија* (развој, состојби и перспективи), Скопје, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје, Филозофски факултет, Институт за педагогија, 2002.

⁹² Киро Камберски, *Од буквар до универзитет: развојот на образованието...*, нав.дело, 2002, 68.

⁹³ Киро Камберски, *Предучилишното и основното воспитание и образование...*, нав.дело, 38.

фонд часова је био смањен. Наставни планови и програми су биле конкретизовани. Почело је увођење нових и савременијих наставних садржаја.⁹⁴

Гимназија као посебна институција у Македонији после ослобођења наставља да ради као општеобразовна школа са функцијом да припреми младе за наставак образовања на високошколским установама. До Школске реформе 1958. године гимназија је била организована као школа од осам разреда са два нивоа: нижа гимназија од првог до четвртог разреда и виша гимназија од петог до осмог разреда, односно пуна гимназија.⁹⁵ Ова реформа, иако је у првом плану имала основно образовање, уноси значајне промене и у средње, не само у организацији и програмској структури, већ и у друштвено-педагошком степену.⁹⁶ После 1958. године, прихватањем концепције јединственог осмогодишњег основног образовања, гимназијско образовање се наставља као четвороразредно образовање, а нижи разреди се прикључују основном образовању.⁹⁷ Садржинско-програмска страна се развијала у два смера: друштвено-језички и природно-математички. Образовно-програмска структура је била проширена са подручјима: опште-техничко образовање и производни рад.

До 1991. године средње опште образовање је реорганизовано у више наврата у сагласности са савременим развојем друштвеног живота. Једна од највећих промена у југословенском образовном систему која је била имплементирана у свим републикама и покрајини започела је 1974. године. У Резолуцији Десетог конгреса СКЈ донесен је став који каже „чини се значајан покушај да се превазиђе дуализам и изједначи ниво и статус у средњем усмереном образовању јединствено и за младе и за одрасле“⁹⁸. У овом је периоду одлукама републичких Скупштина започео процес нове политике образовања и васпитања за припрему темељне реформе средњошколског образовања у СФР Југославији. Виши

---

⁹⁴ Ристо Кантарџиев, *Историја на образованието и просветата ...*, нав. дело, 571.

⁹⁵ У овом периоду, да би се задовољиле потребе гимназијског образовања, решењем Савета за просвету, науку и културу НРМ бр.11100 од 2.10.1951. године одобрен је уџбеник Стефана Гајдова, *Solfeggio*, со потребни теориски познавања: за прва година на основните музички школе и I и II клас гимназија, (1952) и решењем Савета за просвету, науку и културу НРМ бр.1359 од 21.02.1952. уџбеник Живка Фирфова, *Учебник по елементарна теорија и солфеж* за I клас гимназија и V одделение на осмолетките, Прилог: Три кореографирани народни ора (1952). Већ од наредне године за употребу у овом виду образовања били су одобрени и уџбеници Стефана Гајдова: *Учебник по нотно пеење: за V одделение на осмолетките и I клас на гимназиите* (1953), *Учебник по нотно пеење: за VI одделение на осмолетките и за II клас гимназија* (1955) и *Учебник по нотно пеење: за VII одделение и III клас гимназија* (1956).

⁹⁶ Киро Камберски, *Од буквар до универзитет: развојот на образованието...*, нав. дело, 68

⁹⁷ Киро Камберски, *Образованието во Македонија*, Скопје, Аутопринт ТА, 2010, 22.

⁹⁸ Ранко Симовић, *Политика образовања и њена ...*, нав. дело, 100.

ниво средњег образовања је требало да се стекне преко заједничке општеобразовне основе у трајању од две године, а затим, преко друге фазе (у трајању од једне или две године), да се ученици оспособе за рад. Крајем седамдесетих и почетком осамдесетих гимназије су биле укинуте као посебан вид школе, односно оне су трансформисане у центар за усмерено образовање. Циљ реформе је био да се спречи да образовање „репродукује социјалну стратификацију“⁹⁹. Ми нећемо даље улазити у реализацију политике образовања и у прописе СФР Југославије који су почели да се примењују од 1974. године, из разлога што то излази из оквира наше теме. Почетком деведесетих година је почела преоријентација средњих школа и гимназије се поново враћају у образовни систем.¹⁰⁰

Дисконтинуитет стручног музичког образовања који је настао у периоду између два светска рата у Македонији се прекида оснивањем Државне музикалне школе у Скопљу, која је оформљена одмах после ослобођења 1944. године. На њу се надовезују музичке школе у Штипу и Битољу и основне музичке школе у више градова широм Македоније. Преко њих се, поред повећаног интересовања за музичку уметност, подигао и ниво музичких активности (јавни часови, концерти).

У актуелном образовном систему више не постоје Више школе, но оне су у прошлости у Македонији одиграле значајну улогу у оспособљавању стручних кадрова. Студирање је трајало две године. Прва оваква школа у Скопљу је основана уредбом Владе НРМ 1947. године са задатком да оспособљава наставнике за све наставне дисциплине у основној школи, међу којима и из музичког. Једнопредметне групе за албански и турски језик, физичко, ликовно и музичко васпитање, за физику, математику и једна двопредметна наставна група за српскохрватски и руски језик се формирају 1952/53. године. Реформа осмогодишњег образовања 1959. години је изазвала и потребу да се изврше структурне промене па је тиме 1961. године Виша педагошка школа прерасла у Педагошку академију, у којој се постепено гаси оспособљавање предметних наставника за потребе основних школа.¹⁰¹ Овај профил кадрова улази у склоп смерова на високообразовним институцијама (Филолошки факултет, Факултет за ликовну уметност,

---

⁹⁹ Ана Кубурић, Настава логике у средњој школи од 1950–2010, АРНЕ, VII, 14, 2010, 184. <file:///D:/od%20user/Downloads/nastava%20logike%20od%201950%20do%202010.pdf>;

¹⁰⁰ Киро Камберски, *Образованието во Македонија...*, нав. дело, 2010, 46.

¹⁰¹ *Педагошка академија Климент Охридски Скопје 1947 – 1972...*, нав. дело, 1972.

Природно-математички факултет, Факултет за физичко образовање, спорт и рекреацију, Факултет за музичку уметност).

Високошколске установе на југословенској територији су биле осниване између два светска рата и то: Краљевска музичка академија у Загребу (1922), Државни конзерваторијум у Љубљани (1926) и Музичка академија у Београду (1937). Између ових високих школа је био постигнут договор 1948. године којим је била изједначена организацијска структура и програми чиме је створена „заједничка основа за развој високог музичког школства на целом југословенском простору“¹⁰². Разлике су постојале само у појединим програмима, но у суштини „студенти нису имали проблем да школовање започну у једној установи и заврше у другој, јер разлике у студијским програмима нису биле суштинске“¹⁰³.

Брзе промене у музичкој националној култури у Македонији утицале су на то да почне иницијатива за оснивање Високе музичке школе која ће заокружити професионално музичко образовање младих талентованих уметника.¹⁰⁴ За разлику од осталих југословенских центара иницијатива је била остварена тек 1966. године формирањем Високе музичке школе у Скопљу.

Поред ове високообразовне македонске државне музичке институције, четрдесет и једну годину после њеног формирања, 2007. године, паралелно у саставу државног Универзитета *Гоце Делчев* у Штипу, почиње са радом Музичка академија. На овој институцији поред теоријског и вокално-инструменталног смера први пут се у Македонији отварају нови и јединствени одсеци са акредитованим студијским програмима

---

¹⁰² Sonja Marinković, Izazovi tranzicije – neka pitanja razvoja (visokog) muzičkog školstva na prostorima bivše Jugoslavije, u Žarko Mirković, Sonja Marinković i Vesna Ivanović (urednici), *Muzika regiona u uslovima tranzicije (1990-2010)*, Podgorica, SANU, 2015, 109–120.

¹⁰³ Исто.

¹⁰⁴ Формирањем Филхармоније, Опере и Института за фолклор крајем педесетих година прошлог века ствара се потреба за квалитетним музичким кадром који ће обогатити ниво музичке културе и живота. Такви услови су били створени почетком шездесетих година када су се у Македонију вратили први академски образовани музичари (композитори, инструменталисти, диригенти, педагози) који су се школовали на музичким академијама на просторима тадашње Југославије. Међу њима су: Сотир Голабовски (Љубљана), Кирил Македонски (Загреб), Властимир Николовски (Београд), Томислав Зографски (Београд), Драгослав Ортаков (Београд), Тома Прошев (Загреб, Љубљана), Томислав Шопов (Љубљана), Ангел Шурев (Београд) и др. На тај начин кадровски су се створили услови за оснивање највише музичке институције која ће омогућити већем броју музички талентованих ученика да високо образовање заокруже у својој средини.

етнокореологије и цез музике.¹⁰⁵ На тај начин високо музичко образовање се обогаћује изучавањем нових жанрова на највишем степену образовања.

1.4.1. Основно образовање

Привремени наставни план и програм рада основних школа у Македонији од првог до седмог разреда у школској 1944/1945. био је полазна основа за све који ће следити. У њему су само били наведени предмети који треба да се изучавају. Конкретних смерница о броју часова и садржајима за разраду у овом периоду нема.

У овом периоду због стручне неспремности већег броја наставника, недостатка одговарајућих збирки са дечјим школским песмама и литературе из опште музичке педагогије, у настави овог предмета је преовлађивала несистематичност, случајност и стихијност.¹⁰⁶

Прва нотна литература македонских композитора намењена потребама наставника и ученика у основним школама је збирка *Детски песни*¹⁰⁷ одштампана од стране Министарства просвете и Државне издавачке куће Македоније, 1948. године. Збирка садржи двадесет једногласних и двогласних песама.¹⁰⁸ Због недостатка стручне литературе од стране Одељења за културу и уметност и његових одсека, збирка је била упућена учитељским школама као литература „која ће бити коришћена за практични рад певања песама и солфежирање“¹⁰⁹. Ова збирка представља прву инструктивну литературу коју су компоновали македонски композитори за потребе музичког образовања у Македонији.

У периоду од 1952. до 1959. године Стефан Гајдов је написао прве уџбенике¹¹⁰ за потребе прелазног образовног система свих одељења.¹¹¹ У складу са наставним плановима

---

¹⁰⁵ Видети: www.ugd.edu.mk

¹⁰⁶ Анализа постигнутих резултата и слабости откривене у раду основне наставе током 1947/48. школске године (Архив на Р. Македонија) сигнатура 01.0170.0014.0026/0151-0228.

¹⁰⁷ *Детски песни*, Скопје, Државно книгоиздателство на Македонија, 1948.

¹⁰⁸ Песме су написали композитори који су били укључени у тадашњи музички живот: Тодор Скаловски, Трајко Прокопиев, Александар Линин, Живко Фирфов, Петре Богданов-Кочко, Аспарух Хаџи-Николов, Стефан Гајдов, Кирил (Ташков) Македонски, Сергеј Михајлов. Све песме су написане на македонском језику осим седамнаесте *Овде је младост Југославије*. Текстурални садржај песме је повезан са свакодневницом детета и мотивима за јачање социјалистичког духа народа.

¹⁰⁹ Преписка Одељења за културу и уметност и његових одсека (1945–1950) (Архив на Р. Македонија), сигнатура 01.0170.0037.0015/0024-0025.

¹¹⁰ Видети страну број 22.

¹¹¹ У поређењу са Србијом, из магистарског рада Славице Стефановић дознајемо да се у периоду од 1944. до 1959. године настава из музике реализовала на основу само три објављена уџбеника и једне збирке песама коју су наставици незванично користили као уџбеник за основну школу. То су биле: *Збирка песама за дечије*

и програмима за основне школе током седамдесетих и осамдесетих година XX века ови уџбеници су били постепено замењени новима. Тако се 1973. године штампају нови уџбеници за трећи и четврти¹¹² и за шести¹¹³ разред. Скоро деценију касније, 1982. године појавили су се уџбеници за пети¹¹⁴ и седми¹¹⁵ разред, а следеће 1983. године и за осми¹¹⁶ разред. За разлику од претходних, први пут су у нове уџбенике унесена имена рецензентата, стручних лица. Посебно се издвајају рецензентска имена музичких педагога са југословенских простора у уџбеницима за трећи и четврти и за шести разред преко којих се уочава тенденција и озбиљност са којом се прилазило стварању вредних и квалитетних уџбеника.

У оквирима наставних програма за основно образовање у периоду од 1945. до 1950. године музичко образовање је било заступљено као посебан предмет *певање*, а тај назив је у школској 1952/53. години био замењен именом *музика (вокална и инструментална)*, а у шездесетим и седамдесетим годинама *музичким васпитањем*. Ново име *музичка култура* овај предмет је добио 1989. године, а од 1998. године до данас је преименован у *музичко образовање*.

и омладинске хорове Станише П. Корунувића (1954), *Методика наставе певања у основној школи* Ђорђа Лекића, *Музичка настава за I и II разред гимназије и V и VI разред осмогодишње школе* Божидара Д. Стефановића и *Школа певања са методским упутствима за I, II, III и IV разред основних школа* Карела Направњика (1959). Види: Славица Стефановић, *Настава музике у основној...*, нав. дело, 2002.

¹¹² Ђорђи Смокварски, *Музичко васпитање за III и IV одељење*, Скопје, Просветно дело, 1973. Уџбеник је био одобрен решењем Републичког педагошког савета бр. 03-4/1. Рецензенти уџбеника су: Арнолд Власак (професор на Педагошкој академији у Београду), Александар Пандуровић (професор музичке уметности у Београду), Гордана Савић (професор музичког образовања у основној школи у Земуну).

¹¹³ Ђорђи Смокварски, *Весели звуци, учебник по музичко васпитање за VI одељење*, Скопје, Просветно дело, 1973. Уџбеник је био одобрен решењем Републичког педагошког савета бр. 03-45/1. Рецензенти уџбеника: Јожа Пожгај (педагошки саветник из Загреба), Боривоје Поповић (професор из Београда), Соња Бојацијева (професор из Скопља).

¹¹⁴ Благој Цанев, Васил Попдучевски, *Музичко васпитање за V одељење – Музички семафор*, Скопје, Просветно дело, 1982. Уџбеник је био одобрен решењем Републичког педагошког савета бр. 03-25. Рецензенти уџбеника су: Соња Бојацијева (професор у Музичко-балетском школском центру у Скопљу), Богдан Шиндиловски (музички педагог у Скопљу), Верица Апостолоска (професор у ОШ *Глигор Прличев* у Скопљу).

¹¹⁵ Тоде Радевски, Стојан Стојков, *Музичко васпитање за VII одељење*, Скопје, Просветно дело, 1983. Уџбеник је био одобрен решењем Републичког педагошког савета бр. 03-150. Рецензенти уџбеника су: др Тома Прошев (професор на Факултету за музичку уметност у Скопљу), Илија Каровски (музиколог у Кавадарцима), Живко Пармаковски (наставник у ОШ *Тодор Ангелески* у Битољу).

¹¹⁶ Сотир Голабовски, Васил Попдучевски, *Музичко васпитање за VIII одељење*, Скопје, Просветно дело, 1983. Уџбеник је био одобрен решењем Републичког педагошког савета бр. 03-16. Рецензенти уџбеника су: Драгослав Ортаков (професор на Факултету за музичку уметност у Скопљу), Соња Бојацијева (професор у Музичко-балетском школском центру *Илија Николовски-Луј* у Скопљу), Цветанка Јанева (професор у ОШ *Кирил и Методиј* у Титовом Велесу). У уџбенику је наглашено да је увид у исправке после рецензија извршила Надежда Мишченко-Водеб (ванредни професор на Факултету за музичку уметност у Скопљу).

Табела број 1:

Број часова по разредима у наставним плановима музичке наставе у основним школама од 1952. до 1998. године.¹¹⁷

Наставни план из године:	разред (број часова)							
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
1952.	1	1	1	1	2	2	2	2
1959.	1	1	2	2	1	1	1	1
1966.	2/2	2/2	2/2	2	2	2	1	1
1973.	1	1	1	2	2	1	1	1
1980.	1	1	2	1	2	1	1	1
1998.	1	1	2	2	2	1	1	1

На основу података из табеле уочава се да се број часова мењао. Поред промена у предмету постепено су се дешавале и квалитативне промене у наставним програмима које су биле поткрепљене променама уџбеника. Задаци и садржаји су се мењали и допуњавали у сагласности са дидактичким принципима. У наставним садржајима током времена су се конкретизовале јасне смернице за сваки разред.

Школски хор је био обавезан елемент наставног програма. Његови чланови су требали да буду ученици које одабере наставник. Часови за рад са школским хором су се третирали као редовни наставни часови и то од три до пет часова недељно. Улазили су у фонд часова наставника.

Стручност наставника је у свим плановима била потенцирана као једен од услова успешне реализације наставе. Од 1966. године предмет *музичко васпитање* у осмогодишњим школама је од првог до трећег разреда реализовао разредни наставник, а од четвртог до осмог разреда предметни наставник музичког образовања. У циљу да се побољша квалитет наставе 1982. године у оквирима наставног плана и програма је било утврђено да наставу музичког од првог до четвртог разреда изводе наставници са завршеном Педагошком академијом – група разредна настава и учитељи са завршеном

¹¹⁷ У приказаној табели су дати подаци до 1998. године зато што је у овом раду главни циљ да се расветли педагошка активност композитора Сотира Голабовског и Благоја Цанева као аутора уџбеника за музичко образовање чији су уџбеници били актуелни од 1982. до 2003. године. Од 1998. до 2003. године нема промена у броју часова и у наставном плану.

учитељском школом, а од петог до осмог разреда наставници са завршеном Педагошком академијом – група музика, са првим степеном Факултета за музичку уметност и професори са завршеном високом музичком школом (Факултет за музичку уметност), наставно-теоријски одсек. Ово питање повезано са стручношћу кадра за реализацију овог предмета још увек је актуелно и дискутабилно.¹¹⁸

О томе да је постојала брига о развоју музике у основном образовању на југословенском нивоу говори кратак историјски преглед музичког развоја и образовања од хрватског музичког педагога Јоже Пожгаја (1914–1984) који се односи на седамдесете и осамдесете године прошлог века.¹¹⁹ У том прегледу он издваја ауторе актуелних уџбеника у републикама, намењене основним школама, који су били направљени на основу „савремене линије“. Међу њих се убрајају македонски Ђ. Смокварски, Б. Цанев, В. Попдучевски, Т. Радевски, С. Стојков и С. Голабовски, а од српских Р. Анђелковић (који је продужио смер М. Васиљевића у савладавању интонације на основу народних модела), Поповић – Власак и П. Стојовић. Од српских аутора методичких приручника за основно образовање издваја се група Д. Плавша – Б. Поповић – М. Дебељак – Д. Ерић, као и П. Стојковић и М. Ивановић.

Пожгај потенцира да појава и садржина нових уџбеника у републикама, као и заједничко име предмета у оквирима заједничког програмског језгра на југословенском нивоу, „карактеришу садашњу етапу у развоју гласбеног одгоја и образовања код нас; оно се све више ослобађа једностране тежње према техници солфеђирања и вербалистичком учењу о гласби – у корист вредних доживљаја у песми, свирању, слушању и стварању гласбе те стјецања друштвено корисних знања с подручја опће гласбене културе“¹²⁰. За разлику од ових уџбеника, садржај претходних уџбеника је био окупиран питањем метода и при том се налазио на раскршћу између једностраности солфеђа и уравнотеженог вредновања свих васпитно-образовних компоненти музичког васпитања.

---

¹¹⁸ Упореди: Ленче Насев, Предметот музичко образование во рамките на основното образование, *Годишен зборник 2010*, у Милица Шкариќ (уредник), Штип, Универзитет *Гоце Делчев* – Штип, 59–63.

¹¹⁹ Јожа Пожгај, *Methodika nastave glazbene kulture u osnovnoj školi*, Zagreb, Školska knjiga, 1988.

¹²⁰ Исто, 9.

1.4.2. Средње образовање

У складу са Законским променама у средњем образовању су се мењали и наставни планови и програми. У овом делу ћемо се задржати само на наставним програмима према којима су Сотир Голабовски и Благој Цанев написали уџбенике за овај степен образовања, из два разлога: због обима материјала који обухватају реформе у средњем образовању и његове недовољне истражености.¹²¹ Морамо да напоменемо да наставни програм према ком је Сотир Голабовски направио уџбеник из 2001. године припада четвртом периоду. Њено разматрање у овом периоду је компаративне природе.

Наставни програм из предмета музичка култура из 1987. године¹²² је у складу са извршеним реформама у средњошколском систему био унифициран и намењен свим струкама. Настава се реализовала путем редовне наставе за све ученике у првој и другој години. У упутству за реализацију програма дају се две варијанте за реализацију предмета: „...сваке друге недеље наизменично са ликовном културом или по једно полугодиште музичка и ликовна култура у првој и другој години“¹²³. Овакав начин реализације програма упућује на латентну тежњу ове две уметности да се наизменично допуњују.

Циљ наставе је био да продуби и прошири музичка знања код ученика, да развија интересовање и љубав према музичкој уметности, да их оспособи за практично музицирање, естетско вредновање и емоционално доживљавање музичких дела, поткрепљено музичким знањем у односу на њихов садржај и форму и историјске информације. Тачније, да допринесе подизању нивоа музичке и опште културе. Општи задаци наставе су били: да се преко слушања музике ученици упознају са највреднијим делима разних стилова и форми у светском и југословенском стваралаштву, да се упознају са музичким стваралаштвом инспирисаним слободарским и револуционарним традицијама, као и са традицијама НОБ-а и Социјалистичке револуције, да негују братство и јединство међу народима и народностима, да развијају осећање патриотизма и социјалистичког хуманизма и интернационализма, да подстичу интересовање и музичку

---

¹²¹ Радови који су до сада створени обрађују само сегменте гимназијског образовања и то претежно после 1991. године. Међу њима је и рад: Ѓоргина Кимова, *Програмски и методски дидактички концепт изборните предмети во гимназиското образование во Република Македонија*, докторска дисертација, Скопје, Институт за педагогија, 2010.

¹²² *Наставни програми за средното образование*, Музичка култура, Скопје, Републички завод за унапредување на образованието и воспитувањето, 1987.

¹²³ Исто, 11.

културу, савремено музичко стваралаштво народа и народности СФР Југославије, да негују вокално и оркестарско музицирање у најразличитијим формама, да стварају и развијају код ученика навике слушања вредних музичких дела, да следе музички живот, да изграђују позитиван став према музичкој уметности и да стварају сопствену дискотеку са највреднијим светским и југословенским делима и извођачима.

Оперативним задацима је било предвиђено да ученици стекну знања о основним карактеристикама музичког стваралаштва и културе од првобитне заједнице, старог и средњег века, да усвоје најтипичније одлике ренесансе у музици, да се упознају са основним одликама барока у музици, као и са најзначајнијим остварењима у том периоду, да се оспособе за препознавање карактеристика музичког стваралаштва и највреднијих дела преткласике и класике, да уоче и схвате најкарактеристичније особености романтизма у музици и да се упознају са најзначајнијим ствараоцима и њиховим делима, да се информишу о музичким правцима XX века, да се упознају са југословенским музичким стваралаштвом преко најтипичнијих представника, да се оспособе за практично музицирање преко певања и свирања тема, фрагмената, песама карактеристичних за одређену стилску епоху. На тај начин тежиште програма се темељи првенствено на упознавању различитих епоха, најкарактеристичнијих дела светских и југословенских композитора, стилских карактеристика епоха, као и облика ствараних у одређеном периоду по историјско-хронолошком редоследу.

Свака школа треба обавезно да има хор и оркестар преко којих ће ученици неговати и развијати способности за вокално-инструментално музицирање. За редовни рад са хором и оркестром био је обезбеђен фонд од по сто и четрдесет часова годишње за сваки ансамбл. Распоред рада школских ансамбала се уносио у општи распоред часова школе. Јединствена норма за наставни кадар је била завршен Факултет за музичку уметност, смер – музичка теорија и педагогија.

Својим већим делом наставни програм из 2001. године¹²⁴ кореспондира са програмом из 1987. године. Највећа новина је у односу на повећање фонда часова: у првој години са једним часом и у другој години са два часа недељно чиме предмет *музичка уметност* добија већи простор за потпуну реализацију програма. Задржан је

---

¹²⁴ Програма за реформирано гимназиско образование, Наставна програма по Музичка уметност, Скопје, Министерство за образование и наука, Биро за развој на образованието, 2001.

дијакхронијски метод¹²⁵ према ком је хронолошки ток историје музике распоређен по наставним темама. Нове области које су уведене су: музичка теорија преко које ће ученици проширити своја знања о тонским скалама, вокалној интерпретацији, македонском музичком фолклору и музичким формама. Видљиво је одсуство садржаја који су повезане са југословенским музичким стваралаштвом са најтипичнијим представницима, савременим музичким стваралаштвом народа и народности СФР Југославије, са традицијама из НОБ-а и Социјалистичке револуције. Оваква промена наставних садржина је у складу са новим политичким приликама које настају после 1991. године.

Међу македонским ауторима који су написали уџбенике за потребе средњег образовања су: Драгослав Ортаков¹²⁶, Георги Здравев и Душан Хр. Константинов¹²⁷, Благој Цанев¹²⁸, Сотир Голабовски¹²⁹.

1.4.3. Хорски фестивал у Кавадарцима

Непосредно по завршетку Другог светског рата у Македонији је наставним програмом свака школа била задужена да формира пионирски и омладински једнородан или мешовити хор, а у гимназијама мешовити хор. Они су били формирану у оквирима основних и средњих школа и учествовали су на приредбама у школама, на јавним прославама и манифестацијама организованим од стране градских општина.¹³⁰

Поред тога ови састави су наступали на смотрема и такмичењима и у осталим југословенским републикама. Један од примера је и наступ Пионирског хора *Кочо Коларов* из Скопља у част Дана Републике у Београду 27.10.1948. године, када је било организовано међуградско такмичење пионирских група из главних градова република на

---

¹²⁵ Видети: Соња Маринковић и Аница Сабо, Корелација наставе историје музике и музичких облика у средњој музичкој школи, у Драган Жугић и Миомира М. Ђурђановић (уредници), *Балкан арт форум: Уметност и култура данас* (зборник радова са научног скупа, Ниш 11-12. октобар 2013), Ниш, Факултет уметности у Нишу, 145–154.

¹²⁶ Драгослав Ортаков, *Музичка уметност за I и II година на средното образование*, Скопје, Просветно дело, 1983.

¹²⁷ Георги Здравев и Душан Хр. Константинов, *Музичка уметност, за прва година на средните школе*, Просветно дело, 1990.

¹²⁸ Благој Цанев је написао уџбеник *Музичка култура за II година, културолошко-просветна струка*, Просветно дело, 1990.

¹²⁹ Сотир Голабовски самостално ствара уџбеник *Музичка уметност, за I година на реформираното гимназиско образование*, Просветно дело, 2002.

¹³⁰ Илија Каровски, *10 Фестивали*, Кавадарци, 1995, 5.

југословенским просторима. Пионирски хор је наступио са композицијама: *Пионерски марш* од Солдатова, *Сестра и брат* од Прокофјева, *Пролет иде* и *Мој народ напред* од Скаловског.¹³¹ Као награду и подстицај за учешће сви ансамбли су од организатора као поклон добили радио апарат и књиге.¹³²

Тадашње Министарство просвете СР Македоније у Кавадарцима 1956. године је организовало дводневни фестивал средњошколских хорова на којима су наступили једнородни и мешовити хорови из свих гимназија и учитељских школа у Македонији. На жалост овај фестивал није заживео.

Средњошколски комитет Савеза социјалистичке омладине при гимназији *Јосип Броз Тито* 1965. године у Кавадарцима поново је покренуо иницијативу за организовање фестивала средњошколских хорова, која је била прихваћена од стране Општинске скупштине.¹³³

Фестивал је одржан 14.05.1966. године. На почетку је имао ревијални карактер и нису се додељивале награде и признања. И поред тога био је формиран жири – комисија састављена од стручних лица, музичких педагога и диригентата с циљем да се дају стручни предлози и мишљења о наступима хорова. У договору са Културно-просветном заједницом Македоније и ЦК СММ назначен је жири у чијем саставу је био композитор и педагог Стефан Гајдов.

После завршетка првог фестивала 1967. године, Организациони одбор је донео измене које су се односиле на пропозиције за предстојећи други фестивал. Хорови су подељени у три категорије: прва категорија омладинских мешовитих хорова који су били задужени да изводе обавезну композицију, друга категорија омладинских и једнородних хорова без обавезне композиције и трећа категорија пионирских хорова. За обавезну композицију је била одређена *Дојди пролет* Лудвига ван Бетовена. Награђеним хоровима је била одређена новчана награда.¹³⁴

На трећем фестивалу 1970. године је била донесена одлука да се у трима категоријама изводе обавезне композиције. Организациони одбор је од тадашњег Друштва композитора Македоније у заједници са Друштвом музичких педагога формирао

---

¹³¹ Славица Стефановић, *Настава музике у основној...*, нав. дело, 298.

¹³² Исто.

¹³³ Илија Каровски, *10 Фестивали...*, нав. дело, 5.

¹³⁴ Исто, 10.

заједничку комисију која је бирала обавезне композиције из постојећег штампаног нотног фонда хорске литературе македонских композитора. За обавезне композиције су биле одређене: *Цуцул насе говеда* за мешовит хор од Стефана Гајдова, *Румени булки* за омладински једнородни хор од Тодора Скаловског и *Зима* за пионирски хор од Тодора Скаловског.¹³⁵

Од 1976. година савет фестивала расписао конкурс за избор обавезних композиција за омладинске и пионирске хорове. Композиције су биле награђиване или откупљиване на конкурс. На тај начин је Републички фестивал Кавадарцима постао право место за афирмацију хорског стваралаштва македонских композитора.

За потребе хорских смотри Благој Цанев је написао четрнаест хорских композиција од којих је више било награђено или откупљено.

1957. године је написао композицију *Стани ми Геле Ангеле* за једнородни хор написану на народном тексту. Иста је била откупљена. Затим су следиле:

- 1970 - *Јаз 'к, јаз 'к*, за мешовит хор (народни)
- 1971 - *Ноки* за мешовит хор (Милан Терзовски)
- 1972 - *Тутноберачите* за мешовит хор (Кочо Рацин) – трећа награда
- 1977 - *Хумореска* Тиквешанки за женски хор (народни) – трећа награда
- 1977 - *Јуначка* за женски хор (Блаже Конески) – трећа награда
- 1981 - *Македонски епос* за мешовит хор (народни)
- 1982 - *Звона* за женски хор (Матеја Матевски) – друга награда
- 1983 - *Тишина* за женски хор (Блаже Конески) – прва награда
- 1983 - *Камбани* за мешовит хор (Блаже Конески) – друга награда
- 1988 - Фолклорна кантата *Кумановки* за сопран, тенор и мешовит хор, а капела верзија (народни)
- 1989 - *Рамнина* за мушки хор (Блаже Конески) – друга награда
- 1989 - *Капка роса* за женски односно дечји хор (Стојан Тарапуза) – откупљена
- 1993 - *Песна за пеперутката* за женски односно дечји хор (Васил Пујовски)

Већ од петог фестивала Благој Цанев се јавља и као члан жирија/комисије, као компетентан педагог који је оцењивао хорове на фестивалу у Кавадарцима.

---

¹³⁵ Исто, 15

Својим постојањем Републички фестивал омладинских и пионирских хорова у Кавадарцима одиграо је велику улогу у: развоју и ширењу хорског певања међу пионирима и омладинцима, у иницирању стваралаштва композитора за омладинске и пионирске хорове, у афирмацији школа и наставника преко представљања њиховог рада на концертном подијуму.

1.4.4. Основно и средње музичко образовање

На заседању АСНОМ-а 01.12.1944. године донето је Решење о отварању Државне музичке школе у Скопљу која је званично почела да ради 1945. године.¹³⁶ То је била прва музичка македонска институција која је представљала надовезивање на претходни период у ком су постојале сличне форме стварања музичког кадра, под туђом влашћу и језиком. Њен први директор је био Трајко Прокопиев.

У периоду после ослобођења широм целе Републике су почеле да се отварају основне музичке школе и то у: Куманову (1946), Велесу (1946), Штипу, (1947), Битољу (1947), Скопљу (1948), Прилепу (1949), Струмици (1950), Тетову (1950), Кочанима (1956), Охриду (1963), Кавадарцима (1970), Ђевђелији (1978), Неготину (1979) и Гостивару (1991). На почетку настава се одвијала у тешким условима због непостојања довољног броја наставника, као и инструментаријума.¹³⁷

Све основне музичке школе су радиле у правцу масовног образовања најмлађих преко изучавања: инструмента (индивидуална настава), наставе солфеђа и теорије (групна настава) и хора и оркестра (колективна настава).

Први уџбеник за потребе основних музичких школа је уџбеник Стефана Гајдова *Solfeggio, со потребни теориски познавања: за прва година на основните музички школе и I и II клас гимназија*¹³⁸. У овом уџбенику је написан текст дат паралелно на македонском и српском језику преко чега се сагледава његова додатна вредност, а то је постављање темеља македонске музичке терминологије.

---

¹³⁶ *Музичко балетски училищен центар „Илија Николовски-Луј“, Скопје, 1945-1995*, Снежана Анастасова-Чадиковска, Соња Симовска, Лидија Лазаревска (уредници), Скопје, НИП Нова Македонија, 1995, 5.

¹³⁷ Полугодишни извештај о раду Одељења за културу и уметност у периоду од јануара до априла 1948. године (Архив Р. Македоније) сигнатура 01.0170.0037.0024/0042-0046.

¹³⁸ Стефан Гајдов, *Solfeggio, со потребни теориски познавања: за прва година на основните музички школи...*, нав. дело.

За потребе основних музичких школа стварају се уџбеници¹³⁹ Благоја Цанева *Солфеж за подготвително одделение – основно музичко образовање*¹⁴⁰ и Надежде Мишченко-Водеб¹⁴¹ *Први чекори: почетен солфеж за основните музички школе*¹⁴²; *Солфеж I*¹⁴³; *Солфеж II*¹⁴⁴; *Солфеж III*¹⁴⁵; *Солфеж IV*¹⁴⁶; *Солфеж V*¹⁴⁷ и *Солфеж VI*¹⁴⁸.

У Штипу и Битољу 1961. и 1962. године основне школе прерастају у Средње музичке школе.¹⁴⁹ Средње музичке школе су радиле по јединственом програму који је обухватао изучавање два инструмента (индивидуална настава)¹⁵⁰, стручно-теоријских предмета (групна настава), општеобразовних предмета (разредна настава) и хора и оркестра (колективна настава). Професионално усмеравање најталентованијих ученика из основних у средње музичке школе омогућило је да се повећа број музичара свих смерова који су завршавали своје високо образовање у осталим југословенским центрима.¹⁵¹

Решењем Републичког педагошког савета тадашње Социјалистичке Републике Македоније од 12.02.1987. године одобрен је за штампање уџбеник *Солфеж I*¹⁵² аутора Надежде Мишченко-Водеб и Благоја Цанева. Овај уџбеник је намењен потребама почетне наставе из предмета солфеџо у средњим музичким школама. Исте године као други

---

¹³⁹ До излагања из штампе ових уџбеника у настави за основно музичко образовање су коришћени уџбеници за солфеџо од Боривоја Поповића.

¹⁴⁰ Благој, Цанев, *Солфеж за подготвително одделение-основно музичко образование*, Скопје, Просветно дело, 1993.

¹⁴¹ Надежда Мишченко-Водеб (1927) рођена у Краљеву, завршила је Музичку академију у Загребу 1956. године, на групи за теоријске предмете. На Педагошкој Академији 1967. године је почела да ради и предавала је предмете интонација и хармонија (*Педагошка академија Климент Охридски Скопје 1947–1972...*, нав. дело 58). Од 1968. године ради као хонорарни предавач солфеџа, а од 1973. године је изабрана за доцента у сталном радном односу на Високој музичкој школи у Скопљу (Упореди са 20 години Факултет за музичка уметност, Висока музичка школа 1966–1986, у Драгослав Ортаков (уредник), Скопје, Факултет за музичка уметност, 1986, 27). За потребе студената написала је скрипте: *Интервалски технички вежби: со примери од музичката литература*, Педагошка академија "Климент Охридски", Скопје, 1971. и *Избор вежби во "Це" клучеви: (алт, тенор и сопран)*, Универзитет "Кирил и Методиј", Скопје, 1983.

¹⁴² Надежда Мишченко-Водеб, *Први чекори: почетен солфеж за основните музички школе*, Скопје, Инфопрес, 1995.

¹⁴³ Надежда Мишченко-Водеб, *Солфеж I: за основно музичко образование*, Скопје, Инфопрес, 1996.

¹⁴⁴ Надежда Мишченко-Водеб, *Солфеж II: за основно музичко образование*, Скопје, Инфопрес, 1997.

¹⁴⁵ Надежда Мишченко-Водеб, *Солфеж III: за основно музичко образование*, Скопје, 2МД 1998.

¹⁴⁶ Надежда Мишченко-Водеб, *Солфеж IV: за основно музичко образование*, Скопје, 2МД, 1999.

¹⁴⁷ Надежда Мишченко-Водеб, *Солфеж V: за основно музичко образование*, Скопје, 2МД, 2000.

¹⁴⁸ Надежда Мишченко-Водеб, *Солфеж VI: за основно музичко образование*, Скопје, 2МД, 2001.

¹⁴⁹ Средња музичка школа у Штипу је основана 1961. године (почела је са наставом 1962. године), док је у Битољу основана 1962. године.

¹⁵⁰ Пијанисти су изучавали само инструмент клавир (м.з.)

¹⁵¹ Снежана Анастасовска Чадиковска, *Музичко образование...*, нав. дело, 269.

¹⁵² Надежда Мишченко-Водеб, Благој Цанев, *Солфеж I*, за I година уметничка струка – музичка насока, Просветно дело, Скопје, 1987.

уџбеник је одштампан *Солфеж II*¹⁵³ истог ауторског тима који је по свом садржају у континуитету са претходним уџбеником (*Солфеж I*, Благој Цанев, 1993) јавља као самосталан аутор уџбеника *Солфеж III*¹⁵⁴. Као заокруживање уџбеничке литературе за све четири године за уметничку струку – музички смер, он ствара *Солфеж IV*¹⁵⁵.

Ови уџбеници за предмет солфеђо су први и јединствени ове врсте у Македонији. Намењени су ученицима средњих музичких школа и још увек су актуелни као обавезна литература.¹⁵⁶

1.4.5. Више и високо образовање

Први пут после тринаест година од формирања Катедре за музику (1953) при Вишој педагошкој школи у Скопљу, 1966. године музичка уметност добија своје право место формирањем самосталне Високе музичке школе. Њено појављивање је представљало неопходност да би се заокружио укупни процес високог образовања у Републици Македонији. Скупштина Социјалистичке Републике Македоније на седници просветно-културног сабора одржаног 8.07.1966. године издала је декрет о проглашавању Закона о оснивању Високе музичке школе, потписан од претседника Видоја Смилевског (1915–1975). Закон је објављен у Службеном гласнику СР Македоније број 23 од 22.07.1966. године.

---

¹⁵³ Благој Цанев, Надежда Мишченко-Водеб, *Солфеж II*, за II година уметничка струка – музичка насока, Просветно дело, Скопје, 1987.

¹⁵⁴ Благој Цанев, *Солфеж III*, за III година уметничка струка – музичка насока, Просветно дело, Скопје, 1993.

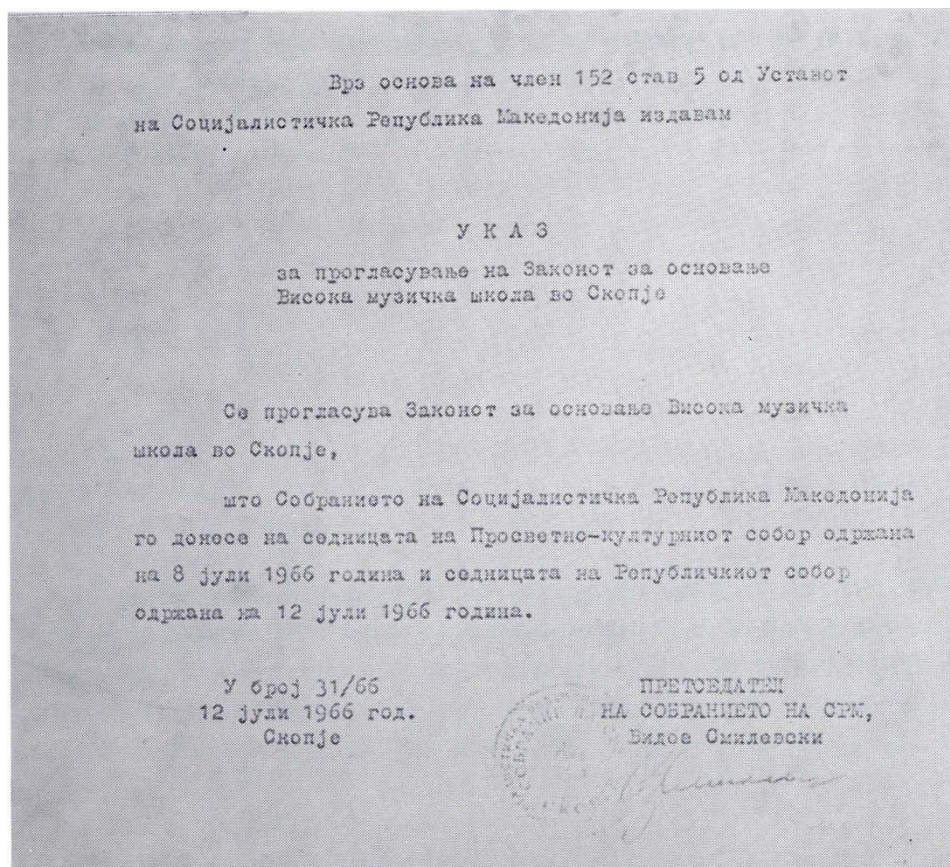
¹⁵⁵ Благој Цанев, *Солфеж IV*, за IV година уметничка струка – музичка насока, Просветно дело, Скопје, 1995.

¹⁵⁶ До појаве ових уџбеника професори су у настави солфеђа користили уџбенике: Миодраг Васиљевић, *Једногласни солфеђо заснован на народном певању*, Београд, Просвета, 1950. и Зорислава Васиљевић, *Мелодика I збирка етида за солфеђо*, Београд, Универзитет уметности у Београду, 1982.

Архивски документ број 1:

Указ о прогласавању закона о оснивању Високе музичке школе у Скопљу¹⁵⁷

Матична комисија којом је председавао македонски композитор Стефан Гајдов била је састављена од следећих чланова: проф. Младен Позајић (1905–1979) из Сарајева, проф. Павел Шивиц (1908–1995) из Љубљане, проф. Миховил Логар (1902–1998) из Београда, проф. Исак Таџер (1916–2006) из Скопља, композитор Петре Богданов-Кочко и диригент Фимчо Муратовски (1931) из Скопља. За првог директора Високе музичке школе је био изабран ванредни професор Властимир Николовски (1925–2001). Саставни део наставног кадра су били: Зоран Димитровски (1936–) – доцент, Лепша Пиперковска (1932–) – предавач, Драган Шуплевски (1933–2001) – лектор, Драгослав Ортаков (1928–2007) – предавач и Александар Лековски (1933–2013) – лектор.¹⁵⁸

¹⁵⁷ *Висока музичка школа Скопје 1966–1976*, Драгослав Ортаков (уредник), Скопје, Графички завод Гоце Делчев, 1976, 5.

¹⁵⁸ Исто.

Током прве школске 1966/1967. године почели су да функционишу следећи одсеци: наставно-теоријски, соло певање, виолина, клавир и педагошки одсек. На наставно-теоријском одсеку је било уписано тридесет редовних и дванаест ванредних студената, на соло певању девет, на виолини три, клавиру шест, док су се на педагошки одсек уписала три редовна и седам ванредних студената. На извођачке одсеке су били примљени само редовни студенти.¹⁵⁹

У школској 1966/67. години Благој Цанев се уписао као редован студент на Високу музичку школу на Наставно-теоријски одсек, други степен. Он уједно постаје **први дипломац** на овој институцији на овом одсеку. Цанев дипломира 1979. године на одсеку композиције код професора Властимира Николовског.¹⁶⁰

Школа је 1973. године постала члан Универзитета *Св. Кирил и Методиј* у Скопљу. У Факултет за музичку и драмску уметност је преименована 11.03.1978. године, а од 1.10.1979. године је почела самостална активност Факултета за музичку уметност и Факултета за драмску уметност као посебних институција.¹⁶¹

У оквирима ове институције свој допринос као музички педагози дају и композитори Благој Цанев почевши од 1978, а од 1985. године и Сотир Голабовски.

---

¹⁵⁹ Исто, 8.

¹⁶⁰ Исто, 10.

¹⁶¹ *Дваесет години Факултет за музичка уметност – Висока музичка школа: 1966-1986*, Драгослав Ортакос (уредник), Скопје, Факултет за музичка уметност, 1986, 13.

2. ПЕДАГОШКИ ДОПРИНОС СОТИРА ГОЛАБОВСКОГ И БЛАГОЈА ЦАНЕВА РАЗВОЈУ МУЗИЧКЕ ПЕДАГОГИЈЕ У МАКЕДОНИЈИ

У претходном поглављу се анализом развоја македонске музичке педагогије кроз историју, од периода између два светска рата па све до деведесетих година прошлог века, добија увид у структурне модификације образовног система. Представљање степена, врста образовања и уџбеничке литературе омогућава сагледавање пута формирања, трансформирања и осамостаљивања македонске музичке педагогије. Посебан печат македонском музичком образовању даје његово флексибилно адаптирање на промене у организацији, методама и циљевима који су били одраз времена. Нарочито после завршетка Другог светског рата успева да се прикључи кругу савремених западно-европских токова. Ова платформа је од посебног значаја пошто се преко ње, осим што се сагледава место Сотира Голабовског и Благоја Цанева, постављају и основи за анализу њихове педагошке активности.

Сотир Голабовски и Благој Цанев су пре свега композитори са истакнутим опусом. Припадају четвртој генерацији послератних македонских композитора¹⁶² који своју инспирацију црпу из старог македонског црквеног појања, музичког фолклора и савремених европских композиторских тенденција.¹⁶³ Њихово стваралаштво „асимилије културно-уметничке вредности свих генерација”.¹⁶⁴

---

¹⁶² Класификација је направљена према узрасту и идејно-естетском опредељењу послератних македонских композитора. Прва генерација македонских композитора је афирмисала хорско стваралаштво. Друга генерација прави корак напред ка афирмацији инструменталне (симфонијске) и вокално-инструменталне музике. Трећа генерација су у принципу композитори који прате савремене токове и њихово стваралаштво градира до авангарде. Четврта генерација даље развија језик и форме наслеђене од прве и друге генерације. У своја дела уноси одлике експресионизма и даје допринос камерној музици. Пета генерација показује интересовање за увођење компјутера као музичког инструмента и помоћника при компоновању и интерпретацији. Види: Сотир Голабовски, *Историја на македонската музика...*, нав. дело.

¹⁶³ Композиторско стваралаштво Сотира Голабовског креће се у оквирима импресионистичке колористике, неокласицизма, небарока и дододекафоније. Као инспирацију је искористио елементе македонског музичког фолклора (боја, ритам, орнаментика) и атмосферу македонске духовне музике. Трагајући за новим звучним могућностима Голабовски је направио спој „старих“ (фолклор и староцрквени модуси) са савременим европским композиторским техникама XX века. Оваква интенција омогућава да се његово стваралаштво потпуно уклопи у токове светских уметничких праваца. Његов опус обухвата оркестарске, музичко-сценске, вокално-инструменталне, камерне и хорске композиције. За разлику од Голабовског, композиторско стваралаштво Благоја Цанева је без великих варијација и промена у изразу. Оно се пре свега темељи на елементима македонског музичког фолклора, који представља подлогу композиција. Аутор је оркестарског, камерног, солистичког и хорског стваралаштва. Детаљан хронолошки приказ њиховог композиторског стваралаштва изложен је у књизи Марка Коловског: Марко Коловски, *47 Македонски композитори*, Скопје, Сојуз на композиторите на Македонија, 2013.

¹⁶⁴ Сотир Голабовски, *Историја на македонската музика...*, нав. дело, 144.

Спектар интересовања Сотира Голабовског је био широк и обухватао је више области. На почетку је радио као композитор, педагог, музиколог, палеолог, аутор уџбеничке литературе, музички писац, музички продуцент, музички уредник, организатор музичких манифестација. Касније се определио за музикологију и то за један сегмент историје македонске музике, за медиевистику и палеографију. Примарно тежиште и интересовање Благоја Цанева били су композиторски и педагошки рад. У ствари, обојица су се скоро цео свој радни век бавили педагогијом, као професори на Факултету за музичку уметност у Скопљу.

У овом раду нећемо обухватити композиторско стваралаштво Сотира Голабовског и Благоја Цанева. Предмет анализе ће бити њихов музиколошко-педагошки опус, лик, дело, уџбеници и педагошка литература коју су створили током рада. Поред литературе и постојећих писаних докумената, посебан допринос разоткривању њихове педагошке активности дају њихове личне архиве као драгоцен извор информација. Преко анализе, компарације, дескрипције и синтезе досадашњих искустава у методолошком концепту уџбеника и педагошке литературе, као и анализе њихове усаглашеност са наставним плановима и програмима на различитим степенима образовања (основне и средње школе), формира се комплетна слика о улози и доприносу Сотира Голабовског и Благоја Цанева развоју македонске музичке педагогије. Голабовски је највећи допринос дао у области историје музике, а Цанев у области солфеђа.

Основно музичко образовање су Сотир Голабовски и Благој Цанев стекли у Државној музичкој школи у Скопљу. С обзиром на чињеницу да у Македонији у том периоду још увек није постојала високообразовна институција, они су своју жељу за продубљивањем музичких знања продужили различним путевима. Голабовски се упутио на академију у Љубљани, док је Благој Цанев из финансијских разлога¹⁶⁵ остао у Скопљу, где је са оснивањем Високе музичке школе оформио своје високо образовање.

Додирне тачке између Голабовског и Цанева се сагледавају не само у интересовању за стварање уџбеника за музичко образование, већ и у сарадњи са македонским педагогом Василиом Попдучевским (1919–2012)¹⁶⁶ који је уједно и њихов коаутор. Из заједничког рада

---

¹⁶⁵ Према изјави самог Благоја Цанева.

¹⁶⁶ Васил Попдучевски је своје прво педагошко образовање стекао у периоду између Два светска рата, када је завршио учитељску школу 1939. године у Светозареву (Јагодина). Касније је своје педагошко знање надградио завршавањем Педагошке академије у Скопљу, музичка група, 1959. године, и Филозофског

са Попдучевским произилазе уџбеници: *Музичко воспитание за V отделение – Музички семафор* (Цанев, Попдучевски)¹⁶⁷ и *Музичко воспитание за VIII отделение* (Голабовски, Попдучевски)¹⁶⁸.

Поред уџбеника намењених општем основном образовању, Голабовски и Цанев остављају педагошки траг и у средњем образовању тако што самостално или заједно издају литературу за овај ниво школовања, и то: Сотир Голабовски, *Музичка уметност за I година на реформираното гимназиско образование*¹⁶⁹ и Благој Цанев *Музичка култура за II година – културолошко-просветна струка*¹⁷⁰.

Полазећи од доступних података преко њиховог хронолошког тумачења, у даљем току овог рада ће се утврдити почечи и интезитет педагошких активности Сотира Голабовског и Благоја Цанева.

2.1. Педагошко-музиколошки опус, лик и дело Сотира Голабовског

Сотир Голабовски је своју музичко-педагошку активност прво започео у Словенији у периоду од 1962. до 1964. године када је радио као наставник предмета хармонија и контрапункт у музичкој школи *Шишка–Бежиград* у Љубљани.¹⁷¹ Поред педагошке активности у овом периоду је паралелно продужио да надграђује своје знање.¹⁷²

факултета у Скопљу, педагошка група, 1966. године. По завршетку Другог светског рата, Попдучевски је био активно укључен у скоро све домене васпитно-образовног живота. 1947. године је своју васпитно-образовну активност продужио као наставник музике на Учитељској школи *Браќа Миладиновци* у Битољу. Васил Попдучевски је био именован од стране Савета за просвету града за стручног саветника за ревизију предмета певање у нижим гимназијама и осмолеткама у Битољу. Одржао је семинаре и саветовања који су били пропраћени предавањима о унапређивању музичке наставе. Од 1956. године је био ангажован у Учитељској школи *Никола Карев* у Скопљу, где је био укључен у рад организација за унапређивање школства. Он је коаутор два уџбеника за музичко васпитање: *Музичко воспитание за V отделение – Музички семафор* (Цанев, Попдучевски, 1982) и *Музичко воспитание за VIII отделение* (Голабовски, Попдучевски, 1983). Аутор је првог приручника за предшколски узраст, *Детето, музиката и ние* (Попдучевски, 1983). Види: Ленче Насев, Првиот прирачник по музичко воспитание за работа со деца од предучилишна возраст *Детето, музиката и ние* од Васил Попдучевски, у Соња Петровска (уредник), *Современото воспитание и образование – состојби, предизвици и перспективи*. Научно-стручна конференција со меѓународен карактер, Штип, Општина Штип, Комисија за образование, Совет на општина Штип, Факултет за образовни науки, 2015, 185–189.

¹⁶⁷ Благој Цанев, Попдучевски Васил, *Музичко воспитание за V отделение – Музички семафор*...нав. дело.

¹⁶⁸ Сотир Голабовски, Васил Попдучевски, *Музичко воспитание за VIII отделение*..., нав. дело.

¹⁶⁹ Сотир Голабовски, *Музичка уметност за I година на реформираното*..., нав. дело.

¹⁷⁰ Благој Цанев, *Музичка култура за II година*... нав. дело.

¹⁷¹ Биографија, *Зборник посветен на д-р Сотир Голабовски*, Струшка музичка есен, Струга, Менора, 2007, 5.

¹⁷² Сотир Голабовски се уписује 1952. године у средњу музичку школу у Скопљу. После матуре своје музичко образовае наставља на Музичкој академији у Љубљани, на одсеку за композицију у класи Луцијана Марије Шкерјанца (1900–1973). Школовање је трајало пет година, али га је он завршио пре времена, за три

Педагошки су ангажмани у овом периоду, иако настали због економских потреба, били антиципаторског карактера. Они су код Голабовског пробудили интерес за нову перспективу и значајну област рада која у другим околностима вероватно не би дошла до израза. После враћања у Скопље 1966. године почео је да ради на Педагошкој академији, где је деловао све до 1985. године. Предавања Сотира Голабовског су се одвијала у различитим дисциплинама – музички облици, хармонија и контрапункт.¹⁷³ Педагошко искуство које је стекао у Словенији било је од посебног значаја у осмишљавању педагошког процеса, нарочито за предмета контрапункт.

2.1.1. Допринос контрапункту

За потребе наставе контрапункта Голабовски 1969. године ствара скрипту *Контрапункт I: вокален строг став*¹⁷⁴. На насловној страни је наглашено да је она само за интерну употребу. Ова скрипта, скромна по свом обиму од само тридесет страница, написана у А4 формату, представљају његов први покушај и почетак на путу стварања педагошке литературе. Морамо да забележимо да је она и јединствена из ове области и овог вида у педагошком опусу Голабовског. Разлог зашто је није објавио у форми уџбеника вероватно треба да се тражи у другим интересовањима којима се Голабовски током свога педагошког рада окренуо.

У времену када је ова скрипта настала, била је коришћена од стране студената на Педагошкој академији као полазни материјал за спремање испита из наведеног предмета. Из данешњег угла ћемо извршити кратак увид у њену садржину, притом не улазећи дубоко и критички у њен методолошки приступ, пошто је реч о литератури која није рецензирана.

Имајући у виду укупно стање у целој музичкој педагогији у Републици Македонији, тачније недостатак домаће литературе, Голабовски је овом скриптом

године (1958–1962). Овај случај је био редак за тадашњу Југославију и јединствен у Македонији. Магистрирао је у класи истог професора у Љубљани 10.06.1964. У исто време је био редован студент Филозофског факултета на одсецима чиста филозофија и социологија код професора Бориса Зихерла (1910–1976) и Јоже Горичара (1907–1985). Докторирао је на Филозофском факултету у Скопљу, 02.07.1985. под менторством Владимира Алексеевича Мошина (1894–1987) са темом: *Музичките ракописи од охридската збирка и најстарите зачувани македонски триоди на словенски јазик*. Исто.

¹⁷³ Педагошка академија Климент Охридски Скопје 1947–1972..., нав. дело, 1972.

¹⁷⁴ Sotir Golabovski, *Kontrapunkt I: vokalen strog stav*, (скрипта), Скопје, Pedagoška akademija, 1969, Национална универзитетска библиотека Св. Климент Охридски, Скопје, МК-ID 42742794.

покушао да да кратак увод и приказ једног од најкомплекснијих музичких предмета. Већ на почетку наводи коришћену литературу, иако у самој скрипти нису наведени конкретни цитати наведених аутора.

Илустрација број 4:

Сотир Голабовски, *Контрапункт I: вокален строг став*, коришћена литература¹⁷⁵

LITERATURA:

- 1.- L.M. Škerjanc, Ljubljana 1952.
- 2.- O.Sin: Nauka o kontrapunktu, Beograd 1949.
- 3.- Franjo Lučić: Polifona kompozicija, Zagreb 1954.
- 4.- Franjo Lučić: Kontrapunkt, Zagreb 1951.
- 5.- Stefan Krelj: Kontrapunkt, Lajpcig 1920.
- 6.- Ernst Toh: Melodielere, Berlin 1923.
- 7.- Jela Kršić: Ritam, Beograd 1964.
- 8.- Vlastimir Peričić, D.Skovran: Nauka o muzičkim oblicima, Beograd 1966.
- 9.- J.Andreis: Historija muzike, Zagreb, I knjiga 1951.
- 10.- J.Andreis: (urednik) Muzička enciklopedija, Zagreb, I tom 1958, II tom 1963.

Из овога се види да је Голабовски имао увид у страну и југословенску литературу, што доказује да је био свестран и да је имао отворен и широк приступ састављању садржине скрипте.

У скрипти доминира теоријски део преко ког су обухваћени базични елементи почетака, развоја и карактеристика вокалног контрапункта. Подељена је у четири дела насловљена као: а) Увод у вокални контрапункт, б) Метрички, ритмички, мелодијски и хармонски основи строгог става, в) Контрапунктске вежбе (двоглас) и г) Имитација и канон.

У материјалу генерално преовлађује систематичност. Она је присутна у сваком од делова у којима су садржане мање насловљене целине. Први део представља историјски увод у сам предмет. У њему су обухваћене теме: 1. Порекло и значење термина контрапункт; 2. Наука о контрапункту; 3. Еволуција контрапункта; 4. Композиције створене у XVI веку као основ науке о вокалном контрапункту; 5. Главне стилске карактеристике дела Галуса, Ласа и Палестрине. Иако кратак, овај део садржи

---

¹⁷⁵ Исто.

информације повезане са најбитнијим чињеницама које ће створити представу о предмету који се изучава. У другом делу су заступљене садржаји: 6. Метар; 7. Ритам; 8. Мелодија (опште карактеристике); 9. Стари тоналитети; 10. Кантус фирмус (опште карактеристике); 11. Хармонија; 12. Нотација. Иако је на почетку у садржају наведен приказан редослед, места прве две целине су у даљем излагању материјала замењена. Овај део у ствари почиње објашњавањем ритма. У делу посвећеном старим тоналитетима (модусима), издвојене су и објашњене три карактеристике скала: опсег (амбитус), основни тон (нота финалис) и доминанта (нота реперкуса). Поред њих је дат теоријски преглед модуса, објашњена је њихова транспозиција, као и употреба алтерација у модусима. Голабовски у овом делу као информацију представља и врсте кључева у тонском систему. Трећи део је насловљен као *Контрапунктске вежбе* (двоглас). У њему је заступљена само теорија, односно вежбе са нотним примера недостају. У овом делу су приказане све врсте контрапункта и њихови методски поступци који потичу од Јозефа Фукса (1660–1741), почев од контрапункта у целим нотама, па све до расцветаног флоридуса. Последњи део је посвећен *Имитацији* и *Канону*. И у овом делу као и у претходнима недостају нотни примери. Теоријски представљајући врсте имитација и врсте канона као најстаријег облика имитације, Голабовски заокружује своју скрипту.

Главна карактеристика скрипте је да је она на основном нивоу теоретског представљања проблематике повезане са контрапунктом, у који нису укључене практичне компоненте рада (анализе, примери, вежбе). Приметна је њена сличност са скриптом Властимира Перичића (1927–2004), *Контрапункт* (први део)¹⁷⁶, пре свега у избору садржаја који се код оба аутора креће у истом правцу, почевши од историјских корена предмета. Разлика се јавља у делу садржаја повезаних са трогласним контрапунктом, мотетом, мисом и мадригалом, који код Голабовског нису заступљени. Разлог одсуства ових садржаја вероватно је био наставни програм, за шта нисмо успели да пронађемо податке. Ипак, најочљивија разлика између ова два наставна приручника је то што је код Перичића изложен велики број нотних примера, дидактичких питања и задатака којима се утврђује претходно изложена материја. Скрипта Властимира Перичића се много година

---

¹⁷⁶ Vlastimir Peričić, *Kontrapunkt*, skripta, deo 1, Beograd, Zavod za novinsko zdavačku i propagandnu delatnost JŽ, 1972.

користила као литература од стране македонских професора у средњим музичким школама.

2.1.2. Допринос историографији

Поред компоновања и педагошког рада, Голабовски се континуирано усавршавао преко краћих студијских боравака и то: у Бечу 1961, Прагу 1967, Москви, Лењинграду и Јеревану 1971, Софији 1970, 1971, 1972 код Петра Динева (1889–1980), у Букурешту 1976, Темишвару 1976, Београду, Загребу, Сарајеву¹⁷⁷ и др. Међу његовим боровцима у иностранству од посебног значаја су и летњи курсеви савремене музике у Дармштату, у два наврата 1970. и 1971. године. Ово указује на чињеницу да је Голабовски континуирано био упућен у савремене музичке токове.

По предлогу Високе музичке школе од 1970. до 1975. године Сотир Голабовски и Драгослав Ортаков почели су да раде на пројекту *Историја на македонската музика* као стални сарадници Института за националну историју.¹⁷⁸ У овом периоду први пут је у Македонији музиколошки рад почео да се финансира као почетак професионалне делатности. Преко ових истраживања се поред музиколошке интензивирала и педагошка делатност Голабовског у правцу откривања корена црквене музичке писмености у Македонији.

Крајем шездесетих и почетком седамдесетих година прошлог века, он је своје интересовање и радозналост према европској авангарди с једне стране и медијавистици с друге задовољио боровцима у немачким центрима Минхену и Келну. У школској 1973/74. је специјализирао код Гунтера Биаласа (Günter Bialas, 1907–1995) и Карлхајнца Штокхаузена (Karlheinz Stockhausen, 1928–2007). Специјализацију је продужио још један семестар у Минхену у школској 1978/79. години код Гунтера Биаласа и медијависта Јохана фон Гарднера (Johann von Gardner, 1898–1984) и Армина Холвега (Armin Nohlweg, 1933).¹⁷⁹

Током ових боравака Голабовски је увидео да у Македонији недостаје организован приступ проучавању два проблема: савременог македонског музичког стваралаштва и македонске медијавистике. Подстакнут оваквом потребом он 1975. године оснива и

¹⁷⁷ Биографија, *Зборник посветен на д-р Сотир Голабовски...*, нав. дело, 5.

¹⁷⁸ Сотир Голабовски, *Историја на македонската музика*, Скопје, Просветно дело, 1999, 140.

¹⁷⁹ Исто.

руководи стручно-музичком манифестацијом Струшка музичка есен. У њеним оквирима у том је периоду почела да делује Музиколошка секција, која је била подељена на две радне групе. Једна је истраживала македонску црквену музику, а друга македонску савремену световну музику. Прва секција је касније добила име *Владимир Мошин* у част ментора Голабовског који је био велики подстрекач истраживања културне историје македонског народа. У оквиру манифестације су излагани многи радови, а на концертима под насловом *Ново дешифрирани дела од историјата на македонската црковна музика* су се афирмисали бројни македонски ствараоци.¹⁸⁰

На почетку је у оквиру манифестације била успостављена едиција *Македонска музика*. Сваке друге године је штампана по једна књига са материјалима од рада Музиколошке секције чиме је направљен први корак ка санирању неповољног стања у музикологији. У овој едицији је било одштампано укупно осам књига. Она је веома значајна не само зато што је била прва и јединствена, већ и зато што су почели да се публикују углавном новооткривени и непознати материјали из македонске музичке прошлости и анализе савременог стваралаштва. Главни уредници едиције су били Драгослав Ортаков и Сотир Голабовски.

Од истраживања Сотира Голабовског штампани су радови: *Музиката и револуцијата*¹⁸¹, *Од музичкото минато на Струга*¹⁸², *Архаични остатоци во сегашната црковно – музичка практика во струшкиот крај*¹⁸³, *Осврт врз музичките текстови во Болоњскиот псалтир*¹⁸⁴, *Животот и делото на Јован Хармосин-Охридски*¹⁸⁵, *Господи воззвах од Дионис Попоски*¹⁸⁶, *Тонални основи на македонската духовна музика*¹⁸⁷,

---

¹⁸⁰ Сотир Голабовски, *Македонски осмогласник I, стихириски стил*, Скопје, Култура, 1993, 6.

¹⁸¹ Сотир Голабовски, *Музиката и револуцијата*. У Драгослав Ортаков и Сотир Голабовски (уредници), *Македонска музика 1*, реферати поднесени на седницама музиколошке секције при Струшкој музичкој јесени 1975. и 1976. године, Графички завод Гоце Делчев, Скопје, 1977, 17–21.

¹⁸² Сотир Голабовски, *Од музичкото минато на Струга*. Исто, 43–53.

¹⁸³ Сотир Голабовски, *Архаични остатоци во сегашната црковно-музичка практика во струшкиот крај*. Исто, 55–58.

¹⁸⁴ Сотир Голабовски, *Осврт врз музичките текстови во Болоњскиот псалтир*. У Драгослав Ортаков и Сотир Голабовски (уредници), *Македонска музика 2*, реферати поднесени на седницама музиколошке секције при Струшкој музичкој јесени 1977. и 1978. године, Скопје, Графички завод Гоце Делчев, 1979, 27–37.

¹⁸⁵ Сотир Голабовски, *Животот и делото на Јован Хармосин-Охридски*. Исто, 39–46.

¹⁸⁶ Сотир Голабовски, *Господи воззвах од Дионис Попоски*. У Драгослав Ортаков и Сотир Голабовски (уредници), *Македонска музика 3*, реферати поднесени на седницама музиколошке секције при Струшкој музичкој јесени 1979. и 1980. година, Скопје, Графички завод Гоце Делчев, 1981, 23–30.

¹⁸⁷ Сотир Голабовски, *Тонални основи на македонската духовна музика од периодот IX до XV век*. Исто, 31–36.

*Животот и делото на Јован Кукузел*¹⁸⁸, *Некои согледувања за византиско-словенската естетика како одраз на средновековните морални норми*¹⁸⁹, *Усната музичка традиција како еден од можните извори за проучување на традиционалната македонска духовна музика*¹⁹⁰, *Прилог кон дефинирањето на македонското народно црковно пеење*¹⁹¹.

У едицији се издваја књига *Македонска музика 4* у којој недостају научни прилози. Она је комплетно посвећена аутентичном музичком материјалу, црквеним напевима македонских музичара из XIX века, који је дешифриран и забележен савременом нотацијом. Књига уклучује дела шест македонских црквено-музичких стваралаца: Калистрата Зографског, Јована Хармосин-Охридског, Димитра Златанов-Градоборског, Илије Хаци-Димзова, Василија Младенова и Диониса Поповског. Њихови кратки биографски подаци су изложени у предговору. Аутори транскрипција су Сотир Голабовски и Драгослав Ортаков. Жеља да се теоријски дефинише македонска варијанта осмогласника била је главни мотив стварања ове књиге којом се реконструираше део стваралаштва које је настало на македонском тлу, а чији корени потичу од Климентове школе.

На крају је у књизи наведен попис важнијих радова из македонске духовне музике југословенских аутора, пропраћен кратким апстрактима. Од нѝх је четрнаест радова Сотира Голабовског које је самостално написао у периоду од 1976. до 1981. године¹⁹².

---

¹⁸⁸ Сотир Голабовски, *Животот и делото на Јован Кукузел*. У Драгослав Ортаков и Сотир Голабовски (уредници), *Македонска музика 5*, реферати поднесени на седницама музиколошке секције при Струшкој музичкој јесени 1982. и 1983. година, Скопје, Графички завод Гоце Делчев, 1985, 37–41.

¹⁸⁹ Сотир Голабовски, *Некои согледувања за византиско-словенската естетика како одраз на средновековните морални норми*. Исто, 57–66.

¹⁹⁰ Сотир Голабовски, *Усната музичка традиција како еден од можните извори за проучување на традиционалната македонска духовна музика*. У Драгослав Ортаков и Сотир Голабовски (уредници), *Македонска музика 6*, реферати поднесени на седницама музиколошке секције при Струшкој музичкој јесени 1982. и 1983. година, Скопје, НИП Нова Македонија, 1986, 29–32.

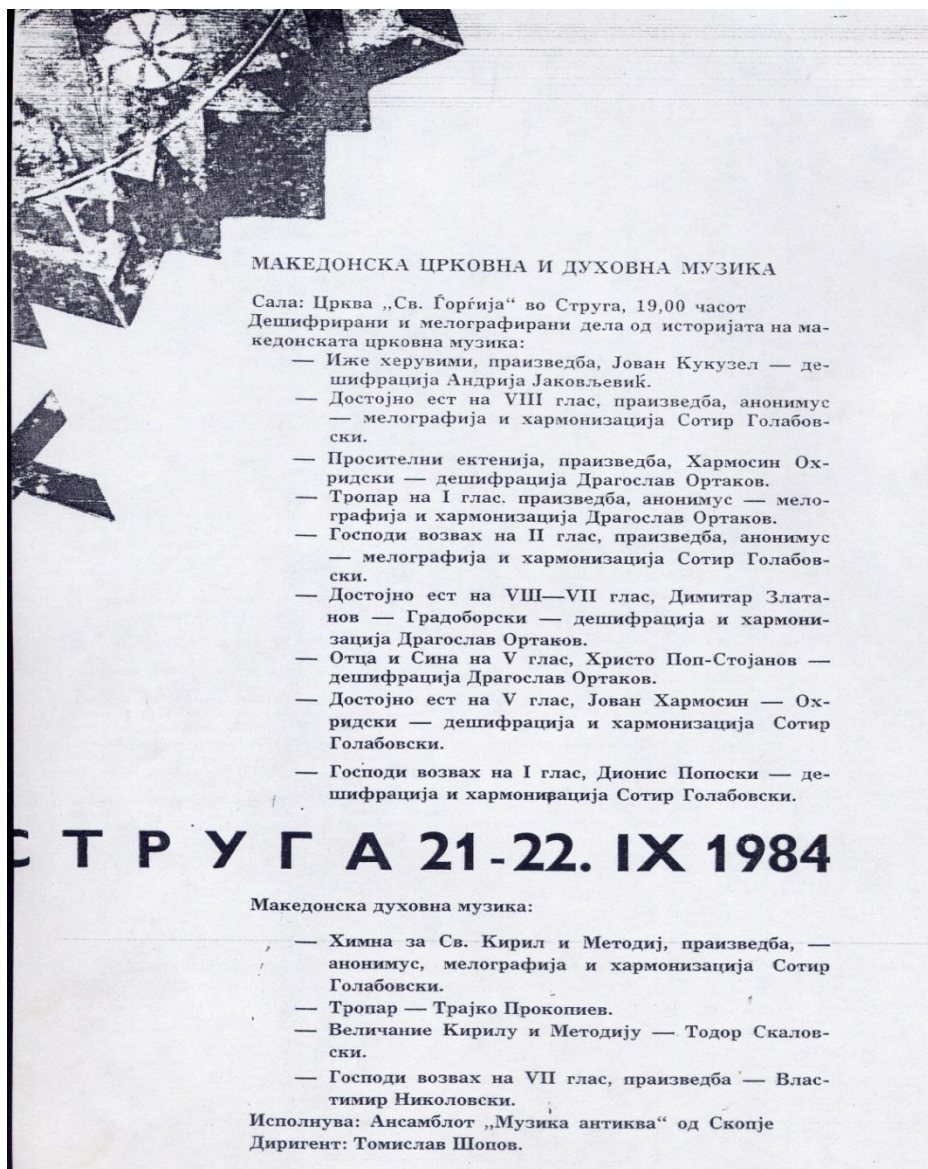
¹⁹¹ Сотир Голабовски, *Прилог кон дефинирањето на македонското народно црковно пеење*. Исто, 45–48.

¹⁹² Поред већ споменутих радова Голабовског који су били објављени у едицији *Македонска музика*, наведени су и следећи: *Некои согледувања за византиски влијанија врз македонската фолклорна мелодика, Македонски фолклор*, год. IX, Скопје, 1976, 107–113; *Некои карактеристики на средновековната музика во Македонија, Зборник на предавања одржани на XI семинар за македонски јазик, литература и култура*, Скопје, 1979, 273–287; *Некои тонални врски меѓу музикиот фолклор и црковното пеење во Македонија, Македонски фолклор*, год. XI, бр.21–22, Скопје, 1978, 285–300; *Периодизација на македонската духовна музика, Весник на МПЦ*, год. XXI, бр. 5. 1979, 174–181; *Музичкото минато и сегашност на Струга, Струга и Струшко* (монографија), Струга, 1970, 347–355; *Периодизација на македонската духовна музика како можност за согледување на целокупната музичка активност во минатото на Македонија, Музички фолклор* го. XII, бр. 23, Скопје, 1979, 179–191; *Преродбенски елементи во македонската музика од XIX век, Зборник на трудови од симпозиумот посветен на животот и делото на Марко Цепенков*, Скопје, 1981, 393–400;

Црквени напеви из *Македонске музике 4* изведени су у оквирима манифестације Струшка музичка есен од стране Словенечког октета под диригентским вођством Антона Нанута из Љубљане и ансамбла за стару музику Музика антиква под управом Томислава Шопова.

Илустрација број 5:

Концертни програм манифестације Струшка музичка есен, 1984.

МАКЕДОНСКА ЦРКОВНА И ДУХОВНА МУЗИКА

Сала: Црква „Св. Горѓија“ во Струга, 19,00 часот
Дешифрирани и мелографираны дела од историјата на македонската црковна музика:

- Иже херувими, праизведба, Јован Кукузел — дешифрирација Андрија Јаковљевиќ.
- Достојно ест на VIII глас, праизведба, анонимус — мелографија и хармонизација Сотир Голабовски.
- Просителни ектенија, праизведба, Хармосин Охридски — дешифрирација Драгослав Ортаков.
- Тропар на I глас, праизведба, анонимус — мелографија и хармонизација Драгослав Ортаков.
- Господи возвах на II глас, праизведба, анонимус — мелографија и хармонизација Сотир Голабовски.
- Достојно ест на VIII—VII глас, Димитар Златанов — Градоборски — дешифрирација и хармонизација Драгослав Ортаков.
- Отца и Сина на V глас, Христо Поп-Стојанов — дешифрирација Драгослав Ортаков.
- Достојно ест на V глас, Јован Хармосин — Охридски — дешифрирација и хармонизација Сотир Голабовски.
- Господи возвах на I глас, Дионис Попоски — дешифрирација и хармонизација Сотир Голабовски.

С Т Р У Г А 21-22. IX 1984

Македонска духовна музика:

- Химна за Св. Кирил и Методиј, праизведба, — анонимус, мелографија и хармонизација Сотир Голабовски.
- Тропар — Трајко Прокопиев.
- Величание Кирилу и Методију — Тодор Скаловски.
- Господи возвах на VII глас, праизведба — Властимир Николовски.

Исполнува: Ансамблот „Музика антиква“ од Скопје
Диригент: Томислав Шопов.

Некои забелешки за македонската орнаментика во македонскиот музички мелос, *Македонски фолклор*, год. II, бр. 3–4, Скопје, 1969, 293–298.

Можемо да приметимо да тежња Голабовског преко ове манифестације није била само да се оставе трајна обележја једне активности, већ и да постави нову тезу да је македонска музика постојала и пре 1944. године.

Манифестација Струшка музичка есен и данас опстаје као јединствена по научном карактеру у Македонији. Она представља језгро око ког се презентирају сва истраживања повезана са македонском прошлошћу и садашњошћу из области музикологије, етномузикологије, музичке педагогије, медијавистике и репродуктивне уметности.

Највећи педагошки подухват Голабовског је стварање и објављивање литературе за потребе предмета историја музике, како за средње музичке школе, тако и за високе школе по први пут на македонском језику. Музиколошко-педагошки опус Голабовског по свом обиму открива два широка круга интересовања и истраживања и то: историја македонске музике и општа историја музике.

Његова прва књига *Традиционална и експериментална македонска музика*¹⁹³ из штампе излази 1984. године. У овој књизи из области македонске музичке историографије Сотир Голабовски је, према речима академика Властимира Николовског, „изнео на видело већи број имена музичких личности, нама непознатих из светске научне мисли“¹⁹⁴.

После осамостаљивања Републике Македоније (1991) у оквиру предмета историја музике отпала је тема југословенска музика. Њено је место у трајању од једног семестра заузела тема историја македонске музике.¹⁹⁵ Као професор предмета историја музике Голабовски је био подстакнут да припреми скрипту која ће помоћи у раду.

Новине у програму предмета историја музике биле су присутне и у оквиру средњих музичких школа. Садржаји који су обрађивали југословенску проблематику постепено су избачени, а на њихово место су уметнути нови из македонске музичке историје. Ипак, на овом пољу у том периоду нису постојали штампана литература и уџбеник према којима би наставници у целости реализовали часове. Из тог разлога они су се обратили Сотир Голабовском, који је важио за поштованог професора и научника. Да је Голабовски ово

---

¹⁹³ Сотир Голабовски, *Традиционална и експериментална македонска музика*, Скопје, Македонска ревија, 1984.

¹⁹⁴ Исто, 7.

¹⁹⁵ Сотир Голабовски, *Историја на македонската музика...*, нав. дело.

обраћање доживео као част, привилегију и обавезу, можемо да наслутимо из његовог записа:

„На саветовању наставника историје музике из средњих школа, који су се нашли у сличној ситуацији, одржаном марта 1996. године наметнула се потреба за израдом једног уџбеника који би одговорио потребама. Замолили су ме да ја то урадим“.¹⁹⁶

И поред тога што је имао спреман материјал још у школској 1993/94. години, ипак је његова књига *Историја на македонската музика*¹⁹⁷ штампана као литература и уџбеник тек 1999. године. Разлог што је требало да прође пет година да се она одштампа вероватно лежи у његовом осећању одговорности да напише књигу у којој ће научно и систематично бити обухваћени сви сегменти македонске историје музике. О томе да постоји потреба да се наставни садржаји повезани са македонском музиком издвоје као посебан предмет, Голабовски примећује и нада се: „да ће током времена предмет историја македонске музике добити место које заслужује у процесу музичког образовања“¹⁹⁸. Ова његова идеја је остварена 2007. године формирањем Музичке академије Универзитета *Гоце Делчев* у Штипу, у чијим оквирима јединствено на одсеку за етнокореологију студенти изучавају као посебан предмет *историју македонске музике*¹⁹⁹. Остали студенти са других одсека, садржаје повезане са македонском музиком изучавају у склопу предмета *историја музике*. Слична решења су примењена и у Србији. У средњим музичким школама изучава се предмет Национална историје музике (четврта година са по једним часом недељно), док у настави историје музике као споредног предмета нема посебног издвајања овиох садржаја већ су они инкорпорирани у јединствени курс.

Из наставничког искуства Голабовског као дугогодишњег професора историје музике, произашле су још две књиге: *Класика и романтика*²⁰⁰ и *Музика од XX век*.²⁰¹

Голабовски у предговору књиге *Класика и романтика*²⁰² наглашава да је ова књига „помоћни приручник у њиховом школовању [ученика и студената], а тек после и свих

---

¹⁹⁶ Исто, 3.

¹⁹⁷ Сотир Голабовски, *Историја на македонската музика...*, нав. дело, 140.

¹⁹⁸ Исто, 7.

¹⁹⁹ Види: <http://www.ugd.edu.mk/index.php/mk/fmu/etnokoreologija-etnomuzikologija-i-narodni-instrumenti>

²⁰⁰ Сотир Голабовски, *Класика и романтика*, Менора, Скопје, 2002.

²⁰¹ Сотир Голабовски, *Музиката од XX век*, Скопје, Менора, 2005.

²⁰² Оваа книга била напишана уште во 1999. година.

оних који желе да се упознају са главним питањима из историје музике²⁰³. Објављена је 2002. године иако је материјал био оформљен још 1999. године. Он у предговору наглашава да је приликом писања настојао да „дело послужи као путоказ за даље самостално проучавање наведених композитора“²⁰⁴. Његова скромност и несебичност као аутора виде се и у речима упућеним читаоцу:

„Не негујем илузију да сам урадио нешто посебно издавањем ове књиге, но ипак сам свестан да је она производ једног мог дуготрајног рада као професора овог предмета и као таква може да буде од користи свима онима који ће је и даље читати без предрасуда. Она може да буде повод и анимирању других људи у Македонији да предузму нешто слично“.²⁰⁵

Сотир Голабовски пише своју последњу књигу *Музиката од XX век*²⁰⁶ у виду музиколошког приручника. Она је настала као резултат знања сакупљених у младости током његових боравака у светским меторополама. Свестан могућих пропуста Голабовски примећује:

„Ова књига је једно од могућих казивања о музици из XX века, од човека који је и сам покушавао да пише музику која је била одраз времена у ком је живео, да размишља заједно са тадашњим модерним композиторима о проблемима који су их притискали“.²⁰⁷

Три књиге *Историја на македонската музика, Класика и романтика* и *Музика од XX век* биле су финансиране и подржане од Министарства за културу Републике Македоније што сведочи да је Голабовски био цењен као стручњак у области историје музике и у друштвеним оквирима.

Није једноставно да се говори о педагошком лику Сотира Голабовског пошто је он, пре свега, свестран човек, стваралац, који је као сведок а истовремено и активан учесник у укупном музичком животу, постепено градио сопствени идентитет на основу посвећености и континуираног рада. Из тог разлога ћемо издвојити три цитата из његове литературе преко којих је он сам најбоље одсликао свој став према музичкој педагогији и раду са студентима.

---

²⁰³ Сотир Голабовски, *Класика и романтика...*, нав. дело, 5.

²⁰⁴ Исто, 5.

²⁰⁵ Исто, 6.

²⁰⁶ Сотир Голабовски, *Музиката од XX век ...*, нав. дело.

²⁰⁷ Исто, 8.

О свом односу према студентима на његовим часовима Голабовски бележи:

„То су били часови одржавани са изабраним студентима у виду разговора између учитеља и ученика, какве је Фукс водио у свом капиталном делу *Gradus ad Parnasum*. Из ових више аргументованих а мање импровизованих разговора су никла и расла знања о музичкој прошлости и тадашњој савремености. Овај аудиторјум је могао стално да подсећа аутора на границе музичке уметности, зато што је и сам био састављен од одличних познавалаца праксе“.²⁰⁸

Причајући о себи у другом лицу, он непосредно самокритично описује радну атмосферу на часовима преко које се најбоље оцртава карактер његовог педагошког лика:

„У дубини искустава он се стално трудио да нађе тонове, слике и анегдоте о ономе о чему је говорио, док су се биографске црте третираних уметника обликовале као последица онога што су знали из интерпретације њихових дела. Слике нису била опште већ посебне и имале су сопствену судбину интерпретиране са жељом да се унесе што више хумора на часове, и поред тога што је аутор увек признавао да није био у стању да нађе добру интерпретацију анегдоте“.²⁰⁹

О својој бризи и одговорности да састави педагошки материјал који ће бити одговарајући за узраст и ниво претходно стеченог знања ученика он ће написати:

„Богат и тежак материјал аутор је морао да распореди тако што је требао да се растерети непотребне сложености, но да не падне у превише симплифицирани језик, зато што су пред њим стајали најчешће само најбољи студенти генерације“.²¹⁰

И поред тога што је 1999. године отишао у пензију, свој ангажман на Факултету за музичку уметност је заокружио у октобру 2003. са пуних шездесет и шест година старости и четрдесет и четири године радног стажа на овој високој школи. Но, тада не завршава његов педагошки рад. Исте године је био ангажован као хонорарни наставник предмета музичка палеографија на Теолошком факултету у Скопљу.²¹¹

Сотир Голабовски је дао непроцењив допринос македонској православној цркви преко свога музиколошког рада из области палеографије транскрипцијама старог

²⁰⁸ Сотир Голабовски, *Музиката од XX век...*, нав. дело, 8.

²⁰⁹ Исто, 7.

²¹⁰ Исто.

²¹¹ Биографија, *Зборник посветен на д-р Сотир Голабовски...*, нав. дело, 2007, 5.

македонског црквеног појања. Своја достигнућа из области транскрипција почео је да презентује и објављује као штампане научне радове још од 1966. у већем броју часописа: *Звук, Културен живот, Македонска музика, Македонски фолклор*. Као резултат његовог вишедеценијског научно-истраживачког рада, Голабовски је створио циклус од седам обимних књига и то: *Македонско црквено пеење* и тоа: *Македонски осмогласник I, стихириски стил* (1993)²¹²; *Македонски осмогласник II, тропарски и ирмолошки стил* (1995)²¹³; *Златоустова литургија* (1997)²¹⁴; *Општо пеење* (2000)²¹⁵; *Вечерна* (2000)²¹⁶; *Утрена* (2000)²¹⁷ и *Сенонокно бдение* (2001)²¹⁸. Њиховим стварањем он је отворио нову страницу у македонској духовној култури са посебним акцентом на традицији македонског црквеног појања. Ова литература је прва оваквог карактера и представља камен-темељац на коме ће се у будућности надграђивати македонска музичка историја и научна мисао. Она уједно представља непроцењив извор информација преко ког ће музички педагози и студенти проширивати своја знања о коренима македонског црквеног појања.

Међу бројним наградама за његово дело у држави су му уручене: 1993. награда *Гоце Делчев* за највиша достигнућа у науци за Р. Македонију за *Македонски осмогласник I, стихириски стил* и 1997. награда *Климент Охридски* као друштвено признање за посебно значајна остварења у култури и уметности од интереса за Републику Македонију. 2000. године Сотир Голабовски је одликован Медаљом *Св. Јована Кукузела* за вишедеценијско истраживање македонског музичког наслеђа и традиционалног црквеног појања, поводом две хиљаде година хришћанства. Међу међународним признањима се издвајају: Повеља Ректората Московског конзерваторијума *П. И. Чајковски* из Москве за висока остварења у музикологији и композиторском стваралаштву и *Man of the Year, The American Biographical Institute Board of International Research – USA*. Од 2001. па све до 2006. године био је изабран за Консултанта Интернационалне федерације за хорску музику *Europa cantat* са седиштем у Бону, Немачка. Из добијених награда и признања се примећује да је

---

²¹² Сотир Голабовски, *Македонски осмогласник I, стихириски стил*, Скопје, Култура, 1993.

²¹³ Сотир Голабовски, *Македонски осмогласник II, тропарски и ирмолошки стил*, Скопје, Матица македонска, 1995.

²¹⁴ Сотир Голабовски, *Златоустова литургија*, Скопје, Менора, 1997.

²¹⁵ Сотир Голабовски, *Општо пеење*, Скопје, Менора, 2000.

²¹⁶ Сотир Голабовски, *Вечерна*, Скопје, Менора, 2000.

²¹⁷ Сотир Голабовски, *Утрена*, Скопје, Менора, 2000.

²¹⁸ Сотир Голабовски, *Сенонокно бдение*, Скопје, Менора, 2001.

његов рад био једнако цењен и вреднован како на домаћем, тако и на међународном нивоу, што говори о томе да је реч о изузетној личности која је оставила траг вредан поштовања.

Посматрајући педагошки пут Сотира Голабовског из данашње перспективе може да се закључи да је он ненаметљиво, али ипак свесно, поставио педагошки основ националне македонске историје музике.

И док је Сотир Голабовски био потпуно окренут научно-истраживачком раду, неуморно трагајући за изворима пре свега македонске музичке прошлости које је преносио на својим предавањима, Благој Цанев је у први план ставио праксу. Он је континуирано и несебично својим знањем и искуством утицао на музичко формирање низа генерација ученика и студената.

2.2. Благој Цанев – музички педагог и признати активиста

Благој Цанев је био музички педагог, методичар, и практичар који је својим делима постепено утицао на развијни пут предмета солфеђо. Цео његов рад се темељио на успостављању стандарда који су утицали на формирање његовог и професионализма његових студената. Преданост и љубав према професији омогућиле су да буде цењен и подједнако вреднован као композитор и педагог током целог радног века.

Професионални ангажман Цанева у периоду од 1957. до 1978. године одвијао се на више испреплетених поља јер ради као: наставник виолине у Нижој музичкој школи у Скопљу, хонорарни члан камерног оркестра Македонске филхармоније и оркестра опере Македонског народног позоришта, професор теоријских предмета солфеђо, теорија музике, хармонија и хорско дириговање и диригент школског оркестра у средњој музичкој школи у Скопљу. Као хонорарни предавач предмета солфеђо почео је да ради од 09.03.1978. године на Факултету за музичку уметност у Скопљу²¹⁹, и тој институцији доприноси све до пензионисања 01.10.2002. године.

Потребу за писаним преношењем једног наталоженог, резимираног и систематизованог дугогодишњег искуства, Цанев је делимично остварио радом

---

²¹⁹ У стални радни однос на факултету је ступио 01.11.1984. године где је као доцент предавао солфеђо. Поред тога у школској 1983/84. години за потребе факултета је предавао предмет хармонија. Од 1994. је почео да предаје и предмет методика музичке наставе. Од 1979. до 1993. године је био ангажован као професор предмета музика на Факултету за драмску уметност у Скопљу. Из личне документације Благоја Цанева.

„Музичкиот слух, неговите категории и видовите низ кои тој се појавува”²²⁰, објављеним у часопису *Музика*, којег је написао, скоро при крају свог радног века професора солфеђа. Покушао је да привуче пажњу на „један музички проблем од посебног значења за наставнике предмета солфеђо”²²¹. Изненађује чињеница што у раду није наведена коришћена литература, нема навођења цитата, па се прво добија утисак да наведени подаци потичу из истраживања самог аутора.

На почетку Цанев дефинише да музички слух представља „сложен процес сконцентрисане способности за слушно примање, мисаоно схватање и активно репродуковање музике са њеним саставним компонентама као израз уметничке садржине”²²². Према начину слушног примања тонских висина разграничене су две категорије музичког слуха, релативан и апсолутан. Дефиницију релативног слуха да представља „способност да се тонска висина слушно прими на основу изједначавања са претходном интонацијском звучношћу”²²³, Цанев објашњава:

„Иако релативни слух није самосталан, зато што се код њега тонови ослањају један на други, код њега мисао извршава две уместо једне активности:

- прво се сагледа претходни тон,
- а затим му се супротставља следећи”²²⁴.

Апсолутни слух Цанев дефинише као „способност која се манифестује брзим, спонтаним, непосредним препознавањем апсолутне висине тонова без помоћног интонацијског звучног средства, као и ван конкретне музичке целине”²²⁵. Апсолутни слух дели на савршен и парцијалан. Око ове поделе Цанев заузима став да „музичка педагогија треба више да се бави тим феноменом и да ради на његовом разрешавању пошто то није само урођена способност, већ се у великој мери формира”²²⁶.

Од шест врста музичког слуха (ритмички, мелодијски, хармонски, унутрашњи, динамички и тембровски), Цанев издваја четири по следећем редоследу: унутрашњи,

---

²²⁰ Благој Цанев, *Музичкиот слух, неговите категории и видовите низ кои тој се појавува*. У Марко Коловски (уредник), *Музика год. 2*, број 2–3 (јануари–јуни), Скопје, НИГП Европа 92 Кочани, 1998, 41–44.

²²¹ Исто, 41.

²²² Исто.

²²³ Исто, 41.

²²⁴ Исто, 42.

²²⁵ Исто, 42.

²²⁶ Исто, 42.

мелодијски, хармонски и тембровски. Он не улази у њихово детаљно образложење. На крају примећује да је неопходно да се свака категорија и врста проуче, како са научног тако и са методолошког аспекта, што наговештава да је Цанев био свестан да су неопходна дубља истраживања.

Иако је овај рад кратак и пре свега информативног карактера, он је у Македонији јединствен ове врсте у односу на постављену проблематику. С једне стране овај податак показује да су у Македонији недостајали и још увек недостају овакви радови, но с друге стране изненађује чињеница да је то јединствен објављен научно-теоријски рад Цанева. Може се поставити питање зашто он није створио литературу помоћу које би научно и теоријски расветлио особености наставе солфеђа и метода рада, ако се узме у обзир да је он био једини професор који је на Факултету за музичку уметност предавао овај предмет и да је имао оформљен систем према ком је реализовао наставу. Одговор лежи у томе што је Цанев пре свега био композитор и практичар који се првенствено усмено изражавао и тако је преносио своја знања из области методике солфеђа. Допринос литератури за предмет *солфеђо* оставио је у форми нотне педагошке литературе намењене пре свега средњим музичким школама.

Наставу из овог предмета су студенти музичке теорије и педагогије и вокално-инструменталног одсека слушали три године, шест семестара. Студенти одсека за композицију и дириговање су овај предмет слушали две године, четири семестра.

Наставу за све одсеке Цанев је усмерио ка постепеном усложњавању музичког садржаја из године у годину. У односу на искоришћавање саме материје из табела које следе се примећује њен двојни третман градације и рекапитулације, са тим што се у трећој години утврђују све интервалске вежбе из прве и друге године. У оквиру наставе Цанев је користио уџбенике Дорине Радичеве-Дивјаковић: *Интонирање интервала*²²⁷, Боривоја Поповића: *Интонација*²²⁸, Ноела Галона: *Ритмика*²²⁹ и своје уџбенике *Солфеж III* и *Солфеж IV*. У литератури су заступљени мелодијски, интонативни и ритмички проблеми.

Систем вежби за колоквијумско полагање и оцењивање Цанев је конструисао школске 1984/85, а који се у школској 1996/97. години заокружио.

---

²²⁷ Дорина Радичева-Дивјаковић, *Интонирање интервала*, Београд, Универзитет уметности у Београду, 1976.

²²⁸ Боривоје Поповић, *Интонација*, Београд, Универзитет уметности у Београду, 1992.

²²⁹ Noël Gallon, *Cinquante leçon de solfège rythmiques : Part I : No. 1–25: Part II : No. 26–50*, Paris, Max Eschig, 1964.

Табела број 2:

Колоквијумске вежбе²³⁰, солфеђо прва година (МТП и ВИ)²³¹, Ноел Галон²³², Дорина Радичева-Дивјаковић²³³, Боровоје Поповић²³⁴, Благој Цанев²³⁵.

Ноел Галон										
Ритмика (парлато)										
Прв колоквиум					Втор колоквиум					
Мерни единици										
Број на вежби	1	13	5	2	4	12	13 ²	7	2 ²	18
	3	/	/	/	8	14	15	16	/	19
	9	/	/	/	11	20	/	/	/	21

Дорина Радичева-Дивјаковић																								
ИНТЕРВАЛИ																								
Едногласие																								
Прв колоквиум											Втор колоквиум													
Интервалски мелодиски движења	2	3	хр ^{1/2}	5	4	8	9	10	6	6	7	7	2	3	хр ^{1/2}	5	4	8	9	10	6	6	7	7
Број на вежби	34	99	136	154	184	197	213	228	262	282	348	359	38	103	139	157	187	200	216	230	265	283	351	361
	35	100	137	155	185	198	214	229	263	282	349	360	39	194	149	156	188	201	217	231	266	284	352	362
	36	101	138	156	186	199	215	/	264	/	350	/	40	105	141	159	189	202	/	/	267	285	/	/
	37	102	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	41	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/

²³⁰ Табеларни приказ је изворно преузет из личне документације Благоја Цанева.

²³¹ Бројеви 13² и 2² означавају да се вежбе понављају из првог колоквијума ради разрешавања новог ритмичког проблема. Бројеви се односе на врсте интервала 2 – секунда, 3 – терца, 4 – кварта, 5 –квинта, 8 – октава, 9 – децима и 10 – дуодецима. Ознака хр 1/2 означава хроматски полустепен. Исти бројеви 6, 6 и 7, 7 без ознаке за величину интервала у ствари означавају вежбе прво са малим, а затим са великим интервалом (6 – мала секста, 6 – голема секста, 7 – мала септима и 7 – голема септима) и у сагласности су са концепцијом убеника у ком се прво обрађује интонацијски проблем са малим, а затим са великим интервалом. Скраћенице означавају: хмд – хармонски и мелодијски дур, пмд – постепено мелодијско кретање (движење), мс – мелодијски скок, мп – модулативни процес. Треба да се узме у обзир да разне скраћене ознаке које срећемо у табелама нису намењене студентима, који између осталог нису ни знали да постоји овакав табеларни преглед. То је лични концепт и план Цанева који је он користио да би могао организовано да реализује наставу.

²³² Noël Gallon, *Cinquante leçon de solfège rythmique...*, нав.дело.

²³³ Дорина Радичева-Дивјаковић, *Интонирање интервала...*, нав.дело.

²³⁴ Боровоје Поповић, *Интонација...*, нав.дело.

²³⁵ Благој Цанев, *Солфеж III*..нав.дело и Благој Цанев, *Солфеж IV*..., нав.дело.

Боривоје Поповиќ	
ИНТОНАЦИЈА	
Нерамноделни тактови	
	Прв колоквиум
Број на вежби	16
	Втор колоквиум
	269

Благој Цанев								
СОЛФЕЖ III и IV								
Едногласие со текст								
	Прв колоквиум				Втор колоквиум			
	хмд	пмд	мс	мп	хмд	пмд	мс	мп
Број на вежби	7	67	275	25	7 ²	71	275 ²	25 ²
	30	80	/	73	42	103	/	73 ²
	/	110	/	/	/	124	/	/

Благој Цанев								
СОЛФЕЖ III и IV								
Повеќегласие (истовремено пеење и свирење)								
	Прв колоквиум				Втор колоквиум			
	хмд	пмд	мс	мп	хмд	пмд	мс	мп
Број на вежби	37	77	265	9, 42	41	85	265 ²	12, 44
	56	155	/	16, 50	56 ²	163	/	21, 79 ²
	/	172	/	24, 79	/	188	/	40, /

Табела број 3:

Колоквијумске вежбе, солфеђо друга година (МТП, ВИ, прва година композиција и дириговање), Ноел Галон²³⁶, Дорина Радичева-Дивјаковић²³⁷, Боровоје Поповић²³⁸, Благој Цанев²³⁹.

Ноел Галон																
Ритмика (парлато)																
Прв колоквиум									Втор колоквиум							
Мерни единици							пр. т.								пр. т.	
Број на вежби	26	25	17	6	22	39	44	32	28	33	23	6 ²	24	39 ²	46	35
	32	/	/	/	/	/	45	/	35	/	/	/	/	/	47	/

Дорина Радичева – Дивјаковић																								
ИНТЕРВАЛИ																								
Едногласие																								
Прв колоквиум												Втор колоквиум												
Интервалски мелодиски движења	2+	-3	5+	-10	-4	-5	4+	5+	-7	-8 8+	6+ -6	3+	2+	-3	5+	-10	-4	-5	4+	5+	-7	-8 8+	6+ -6	3+
Број на вежби	113	119	236	247	294	305	318	335	370	380	396	404	115	121	238	249	296	308	320	338	372	382	398	406
	114	120	237	248	295	306	319	336	371	381	397	405	116	122	239	/	297	309	321	339	373	383	399	407
	/	/	/	/	/	307	/	337	/	/	/	/	/	/	/	/	298	/	322	/	/	/	/	408

Знакот + означава зголемен интервал
Знакот – означава намален интервал

Боровоје Поповић	
ИНТОНАЦИЈА	
Неправилни тонски групи	
Прв колоквиум	Втор колоквиум
Број на вежби	3
	124

²³⁶ Noël Gallon, *Cinquante leçon de solfège rythmiques...*, нав.дело.

²³⁷ Дорина Радичева-Дивјаковић, *Интонирање интервала...*, нав.дело.

²³⁸ Боровоје Поповић, *Интонација...*, нав.дело.

²³⁹ Благој Цанев, *Солфеж III...*, нав.дело и Благој Цанев, *Солфеж IV...*, нав.дело.

Боривоје Поповиќ	
ИНТОНАЦИЈА	
Нерамноделни тактови	
Прв колоквиум	Втор колоквиум
Број на вежби 16	269

Благој Цанев								
СОЛФЕЖ III и IV								
Едногласие со текст								
Прв колоквиум				Втор колоквиум				
	хмд	пмд	мс	мп	хмд	пмд	мс	мп
Број на вежби	58	128	257 ³	119	59	132	275 ⁴	119 ²
	60	137	/	/	61	140	/	/

Благој Цанев								
СОЛФЕЖ III и IV								
Повеќегласие								
Прв колоквиум				Втор колоквиум				
	хмд	пмд	мс	мп	хмд	пмд	мс	мп
Број на вежби	53	147	272	106, 135	53 ²	147 ²	272 ²	108, 138
	/	198	/	110, 145	/	212	/	118, 147
	/	216	/	123, 152	/	223	/	137, /

Табела број 4:

Колоквијумске вежбе, солфеђо трећа година (МТП, ВИ, друга година композиција и дириговање) Ноел Галон²⁴⁰, Дорина Радичева-Дивјаковић²⁴¹.

Ноел Галон																
Ритмика (парлато)																
Прв колоквиум									Втор колоквиум							
Мерни единици							пр.т.	В							пр.т.	В
Број на вежби	30	41	34	10	27	39 ³	48	36	40	41 ²	38	10 ²	31	39 ⁴	49 ²	40
	/	/	36	/	29	/	49	/	42	/	/	/	37	/	50	/
	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	43	/	/	/

Дорина Радичева-Дивјаковић						
ИНТЕРВАЛИ						
Едногласие						
Прв колоквиум			Втор колоквиум			
Број на вежби	249	298	309	332	339	408
	сите вежби од колоквиумите од прва година			сите вежби од колоквиумите од втора година		

Савлађивање избараних ритмичких вежби, вежби за чисту интонацију и за постављање хармонских основа предавања Благоја Цанева одвијало се преко апсолутног солмизационог именованја тонова.

Ритмичке вежбе из две свеске Ноела Галона су се изговарале парлато. Преко њих се систематизовано савладавао ритам, римичке фигуре, различита темпа у свим врстама кључева (виолински, бас и Це-кључеви). Они представљају подлогу која је помагала студентима да се припреме за брзо разрешавање ритмичких проблема и да уједно стекну навику аутоматског реаговања при читању новог материјала.

Од мелодијских етида из уџбеника Боривоја Поповића, Цанев је пажљиво одабрао само четири вежбе. Њихова примарна функција није била да се савлада само интонативна мелодика, већ пре свега да се разреше конкретни ритмички проблеми у виолинском (трећа вежба) и бас кључу (остале вежбе). Трећом и сто двадесет и четвртом вежбом је требало да се савладају и усвоје направилне тонске групе квартола и дуола, а преко шеснаесте и

²⁴⁰ Noël Gallon, *Cinquante leçon de solfège rythmiques ...*, нав. дело.

²⁴¹ Дорина Радичева-Дивјаковић, *Интонирање интервала...*, нав. дело.

двесто шездесет и девете вежбе неправилни тактови (5/8, 7/8, 8/8, 9/8, 10/8). Са мелодијског аспекта у вежбама преовлађује тоналност, са умереним присуством алтерација и модулација у блиске тоналитете. Присуство тоналне основе обезбеђује интонативну стабилност целине. Њено препознавање омогућава да се постигне комплетна координација при визуелној перцепцији и репродукција мелодско-ритмичке слике. Преко савладавања ових вежби студенти су се припремали за певање непознатих мелодијских примера, чиме се спречавало неорганизовано певање од ноте до ноте.

Полазећи од дијатонских лествичних кретања са постепеним прелазом на вежбе са хроматским кретањима (у оквиру трихорда, тетрахорда, пентахорда), преко обраде свих врста интервала на одабраним једногласним примерима из уџбеника Дорине Радичеве-Дивјаковић, Благој Цанев ствара процес преко ког студенти треба да развију звучне представе о интервалима.

Преко одабраних вишегласних вежби из својих уџбеника, Цанев је систем рада полако усмерио ка стварању навике која је повезана са праћењем комплементарног звука. У оквирима двогласа и трогласа, он је пред студенте поставио захтев да се паралелно са гласом, остали гласови из вишегласне вежбе репродукују на клавиру. Овим начином рада се успостављала контрола у јачини интонирања и уједно се студент оспособљавао да не слуша изоловано само свој глас, већ и да га повеже са вертикалним сазвучјима.

У истом периоду када Цанев утврђује свој систем колоквијумског полагања, на Катедри за солфеђо у Београду је објављен зборник радова са првог педагошког форума²⁴². Он нам омогућава да компаративно сагледамо разлике и додирне тачке у настави солфеђа Цанева и професора у Београду. Из радова дознајемо да је у Београду, почев од прве године, поред уобичајених основних елемената у настави солфеђа које изучавају сви студенти, извршено њено прилагођавање и координација са потребама студената на матичном одсеку. Координација се огледа у избору литературе и увођењу посебних наставних поступака. Тако је настава солфеђа посебно конципирана за студенте клавијског, гудачког и дувачког одсека, соло певања, опште музичке педагогије и

---

²⁴² *Zbornik radova prvog pedagoškog foruma – Osobnosti nastave solfeđa na Fakultetu muzičke umetnosti, Katedra za solfeđo, u Vera Milanković (urednik), Beograd, Univerzitet umetnosti, Fakultet muzičke umetnosti, 1998.*

етномузикологије. Ова пракса је била могућа захваљујући повећаном броју наставника и сарадника на катедри за солфеђо.²⁴³

Разлике које се јављају у погледу организације наставе солфеђа Цанева и оне у Београду с једне стране могу да се протумаче као пропусти, но с друге као јединствено могуће решење у сагласности са моменталним стањем. Једна од разлика је та што Цанев наставу није усмерио конкретно ка практичним потребама студената за сваки од одсек посебно. Односно, студенти музичке теорије и педагогије и вокално-инструменталног одсека су предмет солфеђо слушали по заједничком програму. Мала варијација је направљена код студената дириговања и композиције, који су у првој години пратили наставу заједно са студентима друге године музичке теорије и педагогије и вокално-инструменталног одсека, а у другој години са студентима треће године музичке теорије и педагогије и вокално-инструменталног одсека. Разлог зашто је постојало овакво „прескакање“ материјала у првој години предвиђеног за остале, јесте тај што са овим студентима треба да се иде по „напредном програму“ за потребе њиховог одсека. Ипак, њихово изједначавање са осталим студентима у односу на садржај, макар и за једну годину унапред, не испуњава до краја циљ да се индивидуално задовоље њихове потребе као будућих композитора и диригената. У том смислу је колоквијумски систем успостављен од Цанева у највећој мери одговарао потребама студената музичке теорије и педагогије.

Ако се узме у обзир чињеница да је Цанев био једини професор који је руководио овим предметом, у поређењу са Београдом где има више професора, у оквирима тадашњих прилика на Факултету за музичку уметност у Скопљу, у извесној мери постоји оправдање за начин на који је он конципирао наставу солфеђа. Ово указује да у Македонији није постојала, а на жалост морамо да кажемо да још увек не постоји кадровска политика, стратегија и решење на музичким факултетима преко којих ће се омогућити унапређење и прилагођавање квалитета наставе солфеђа према потребама студената. У том контексту је и данашње стање на Факултету за музичку уметност у Скопљу и на Музичкој академији у Штипу, где не постоји катедра за солфеђо већ предмет опстаје као део групе теоријских предмета. И поред тога што је солфеђо један од најзначајнијих теоријских предмета који је

---

²⁴³ Исто.

основ музичке писмености и предуслов сваке интерпретације, он се на споменутиим институцијама још увек реализује од стране само једног професора.

2.2.1. Допринос и признања

Допринос Благоја Цанева, његова најзначајнија остварења из области културе, уметности и образовања у више наврата су били уважени, вредновани и награђивани како на македонском, тако и на југословенском нивоу. Његови први успеси су били забележени 1967. и 1969. године када је као наставник музичког образовања учествовао као диригент на градским пионирским такмичењима на којима је био награђен првим местом. Од тада, па све до данас, његова је активност, нарочито у области музичке педагогије, континуирано расла и при томе постизала видне резултате.

Тадашњи Савет за бригу и васпитање деце из Скопља, заједно са Градским одбором Југословенских пионирских игара *Илјада радости*, 1971. године почели су да размењују идеје за стварање дечје музичке манифестације у Скопљу. Идеја је прерасла у реалност формирањем републичке манифестације *Златно славејче* у којој је учествовао већи број музичких педагога, композитора, песника, друштвених радника. Њена је улога била да допринесе музичком васпитању најмлађих. Будно је праћена на југословенском нивоу и уједно је позитивно оцењена. Поводом међународне године детета, 1980. године на фестивалу *Златно славејче*, за успехе и допринос развоју и унапређењу друштвене бриге за децу, југословенски одбор за међународну годину детета UN'79 доделио му је плакету.²⁴⁴ Од 1972. године Благој Цанев је био део ове значајне манифестације као активан учесник, чиме је дао директан допринос њеном развоју. Његово учешће је било вредновано од стране Градског савета за бригу и васпитање деце преко додељивања диплома за учешће и допринос фестивалу *Златно славејче* 1974, 1975, 1977, 1978, 1979, 1988. и 1990. године.

У седамдесетим и осамдесетим годинама прошлог века брига за васпитање деце се није одвијала само у оквиру поменутог фестивала. Она је од стране македонских композитора, укључујући и Благоја Цанева, била континуирано присутна преко активног праћења комплетних догађаја повезаних са музичким васпитањем омладине.

---

²⁴⁴ *Фестивал Златно славејче 1971–1980*, Градски сојуз на организациите на социјалистичко васпитавање на децата, Скопје, Графички завод Гоце Делчев, 1980.

Протестно писмо које је Цанев саставио и послао Редакцији новина Нова Македонија, у име Председништва Друштва композитора Македоније, са насловом *Околу некоректноста на една творба* најбоље одсликава бригу за најмању генерацију деце и њихов музички развитак. Писмо је састављено 20.11.1978. године у вези објављене музичке композиције *До слободата* која је била објављена у посебном делу новина *Колибри*²⁴⁵ намењених најмлађој читалачкој публици:

„И поред тога што што је дело стављено у прилог за децу, оно по свом мелодијском обиму (а-с³) ни издалека не одговара психо-физичким могућностима дијапазона гласа било ког дечјег узраста. Тиме се доводи у питање његова комплетна реализација, а истовремено, при евентуалном покушају да се интерпретира, представљало би опасност у смислу повреде дечјег гласовног органа. У делу се срећу слогови који нису мелодијски укомпоновани, чиме се ствара дилема шта са њима?!? („на“, „тој“, „в’но“ из прве, односно друге и треће строфе, у седмом и деветом такту). У њему се исто тако не подударују мелодијски и текстуални акценат („здрави“, „потече“), а на неким местима се због неодговарајућег мелодијског третмана текста добија исти утисак.

Са аспекта форме последњи је двотакт у овој строфичној концепцији неоправдан. И на крају дела се примећује неколико врста техничких грешака које спадају у елементе основне теорије музике (начин обележавања врсте такта; употреба одговарајућег начина вокалног, односно инструменталног начина бележења нотне вредности – осмина; употреба легата).“²⁴⁶

Године 1972. покренута је иницијатива Вере Миланковић, која је данас редовни професор на Катедри за солфеђо и музичку педагогију у Београду, а тадашњи студент друге године, да се организује такмичење из области солфеђа за редовне студенте са циљем да се продужи такмичарски дух који је владао у то време у средњим школама.²⁴⁷ Такмичење је почело на факултетском нивоу, а касније је прерасло на републички и савезни (југословенски) ниво.

У оквиру такмичења Благој Цанев је активно учествовао као професор који је припремао ученике и студенте. Учествовао је и у организовању такмичења. Његов је рад

---

²⁴⁵ Нова Македонија, *Колибри*, 14.11.1978.

²⁴⁶ Благој Цанев: Писмо до Редакцијата Нова Македонија, *Околу некоректноста на една творба*, Скопје, 20.11.1978, из личне документације Благоја Цанева.

²⁴⁷ Dragana Kiselčić-Todorović, *Solfedžo – takmičenje studenata muzike – od osnivanja do današnjih dana*, u Vera Milanković (urednik), *Spomenica povodom dvadesetogodišnjice osnivanja*, Katedra za solfedžo, Beograd, Univerzitet umetnosti, Fakultet muzičke umetnosti, 1997.

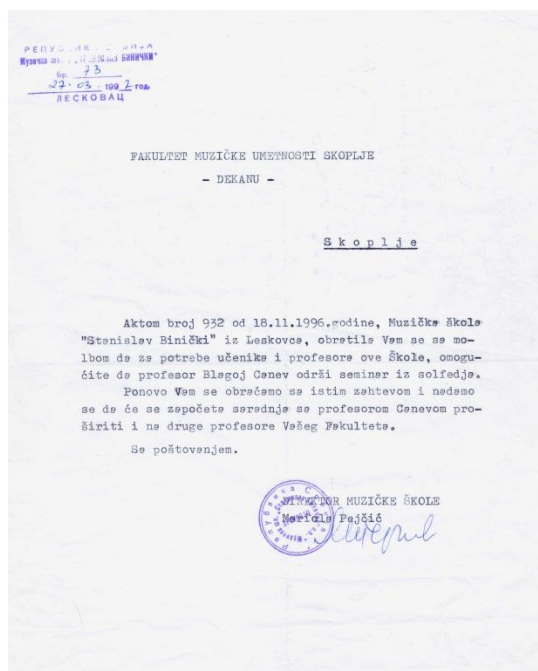
био примећен и високо вреднован за шта су му биле додељене plakete 1974. године од стране Савеза удружења музичких педагога Југославије и Удружења музичких педагога Словеније, 1977. године од Друштва музичких педагога Македоније, 1978. године од Савеза Удружења музичких педагога Југославије и Удружења музичких педагога Србије. 1979. године је од Савеза Удружења музичких педагога Југославије и Удружења музичких педагога Словеније добио диплому и плакету за учешће својих ученика председник такмичарског одбора СР Македоније. Као награду за његову једнодеценијску активну политичку и педагошко-културну активност 1980. је одликован Медаљом за рад и Признањем Удружења музичких педагога Југославије за посебне резултате и унапређивање развоја педагогије.

О томе да је његова концепција наставе и рада са студентима, иако унифицирана, била на високом нивоу и у сагласности са осталим факултетима у тадашњој Југославији говоре освојене награде, и то: 1981. године трећа награда на Савезном такмичењу у Београду, СОЛФЕЂО 81, са студентом Снежаном Филицин и 1982. године друга награда, СОЛФЕЂО 82 у Љубљани, са студентом Љупчом Мирковским.

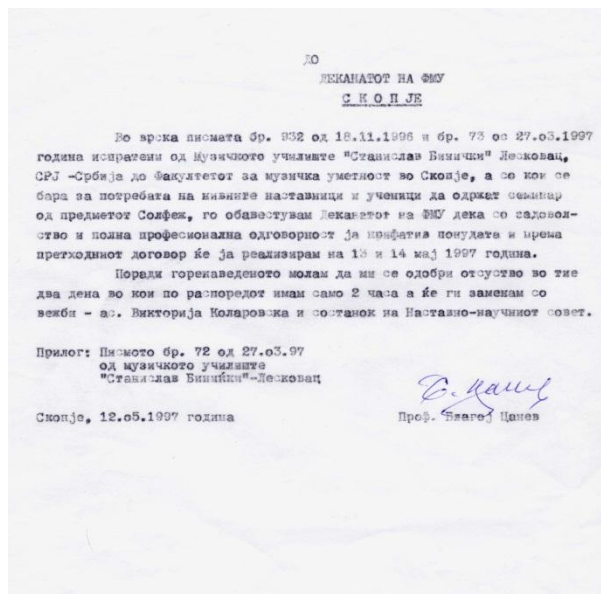
Континуирано од 1978. па све до данас добитник је бројних захвалница за његов дугогодишњи рад и несумњив допринос развијању и афирмисању друштвене, културне и посебно музичко-педагошке делатности од стране институција у Македонији.

Благој Цанев је био цењен и поштован као педагог и у Србији. О томе сведочи и позив из 1997. године музичке школе *Станислав Бинички* у Лесковцу, за одржавање семинара из солфеђа наставницима и ученицима. На овај позив је Благој Цанев одговорио позитивно.

Документ број 1²⁴⁸.

Документ број 2²⁴⁹.

²⁴⁸ Из документације Благоја Цанева.

²⁴⁹ Исто.

Међу најзначајнијим животним наградама Благоја Цанева издвојићемо:

1995. Државна награда Климент Охридски – највише републичко признање за посебно значајна остварења из области културе, уметности и образовања у Македонији.

2004. Награда Удружења композитора Македоније *Трајко Прокопиев* за животно дело.

2005. Државна награда *11-ти Октомври* – највише друштвено признање за дугогодишња посебно значајна остварења из области културе и уметности.

Захваљујући његовом доприносу посебно у области солфеђа велики број ученика и студената је годинама стицао солидна музичка знања. Он је спој педагогије и праксе преносио на своја предавања, учешћа на трибинама и семинарима. На тај начин је подстицао и усмеравао велики број талентованих уметника који су касније постали носиоци високих културно-образовних функција: министри културе, декани, директори образовних институција, директори Македонске опере и балета, директори Филхармоније, професори. Из личне документације Благоја Цанева се види успех студената који су стицали знања из предмета солфеђо и методика музичке наставе, а преко њих и његова педагошка активност. У периоду од 09.03.1978. до 09.03.2006. године укупно је две хиљаде петсто и седам студената са свих одсека Факултета за музичку уметност у Скопљу слушало и положило предмет солфеђо. Од овог броја је Цанев оценио оценом 10 (десет), односно 9 (девет) петсто седамдесет и четири студента. Предмет методика музичке наставе у периоду од 03.11.1994. до 18.06.2003. године, од укупно сто осамдесет и седам, седамдесет и седам студената је положило са високим оценама. На Факултету за драмску уметност у Скопљу од укупно сто и седамнаест студената њих четрдесет и два је положило са високим оценама предмет музика у периоду од 14.06.1979. до 29.06.1993.²⁵⁰

При одласку у пензију референтица на Факултету за музичку уметност Васка Чепенчић му је саопштила: „Да ли знате, професоре, да ниједан студент због Вас, према мојој евиденцији, није изгубио годину?“ Захваљујући се, он је рекао следеће: „Иако од овог момента немам обавезе према факултету као пензионер, свим студентима који су код мене слушали предмет и желе код мене да полажу на Факултету стојим на

---

²⁵⁰ Види Прилог број 2,3, и 4.

располагању.²⁵¹ Заиста је било таквих студената, а међу њима је био и студент Тодор Проески са којим је Благој Цанев одржао последњи испит као професор солфеђа.²⁵²

Ипак, може да се каже да је Благој Цанев био најзначајнији за своју породицу и то: своју кћи Татјану Цаневу која предаје солфеђо у ДМУБЦ *Илија Николовски-Луј* у Скопљу и свога сина Борјана Цанева који је успешан диригент Македонске филхармоније и редовни професор на Факултету за музичку уметност. Исто тако је подстакао и своје унуче од кћери: Филипа Иванова који студира композицију на Факултету за музичку уметност у Скопљу и Александра Иванова који је са четрнаест година примљен као најмлађи студент виолине на престижни Конзерваторијум *Рихард Вагнер* у Бечу у класи професора Игора Петрушевског. Александар Иванов је добитник бројних међународних награда како за виолину, тако и за солфеђо.

На основу изложеног се види да је Благој Цанев био личност која је дала допринос напретку пре свега у настави солфеђа. Његове бројне награде и низ генерација студената којима је предавао сведоче о његовој посвећености и континуитету у педагошком раду преко којих је оставио траг на путу развоја музичке педагогије у Републици Македонији.

2.3. Уџбеници и педагошка литература Сотира Голабовског и Благоја Цанева

Уџбеник је саставни и значајан део наставе. Развој наставе је уско повезан са његовом трансформацијом. Са развојем система образовања и уџбеник је доживљавао развојне промене „зато што су промене у организацији, методама и техникама наставног процеса увек биле праћене одговарајућим променама у уџбенику“²⁵³. Његово усавршавање је било тесно повезано и са његовом функцијом „да буде књига са широким могућностима за свестрану активизацију ученика у наставном процесу“²⁵⁴.

Дидактичко-методско обликовање уџбеника се темељи на различитим критеријумима, али је у највећој мери повезано са „захтевима наставног програма, наставног плана, адекватношћу могућности и способности ученика, његовим схватањем и рецептивном моћи, способношћу за мотивацију и активирање у процесу едукације“²⁵⁵.

---

²⁵¹ Из личног казивања Благоја Цанева, 15.12.2012.

²⁵² Реч је о популарном македонском певачу Тошету Проеском. Испит је одржан 09.03.2006. године неколико месеци пре његове смрти.

²⁵³ Ели Маказлиева, *Дидактички компоненти на учебникот*, Скопје, Просветно дело, 1995, 15.

²⁵⁴ Исто, 12.

²⁵⁵ Исто, 34.

У овом потпоглављу ће се сагледати питања повезана са поставком методолошког концепта уџбеника и педагошке литературе коју су написали Сотир Голабовски и Благоје Цанев за наставу музичког образовања, историје музике и солфеџа за различите нивое учења (за основне, средње и музичке школе). Та поставка се односи на пројектоване циљеве и задатке, примењене методе, релацију саса српским музичким педагозима и међусобне утицаје, као и на питања усаглашеност уџбеника са наставним програмима. Циљ је да се преко сагледавања функција и концепта уџбеника, односа наставних планова и програма према садржају уџбеника и дотадашњих искустава у Републици Македонији и Републици Србији сагледају допринос и улога Сотира Голабовског и Благоја Цанева у развоју музичке педагогије у Македонији.

2.3.1. Уџбеници за основне школе

Наставни програми за музичко образовање у Македонији од петог до осмог разреда у периоду од успостављања осмогодишњег основног образовања (1959) до 2005. године (када се осмогодишње основно образовање претвара у деветогодишње) имају идентични циљ: да садржаји и активности у настави музичког образовања допринесу даљем надограђивању музичке писмености, обogaћивању знања и развоју способности за различите врсте музичког изражавања и постепено упознавање са музичким делима народног музичког стваралаштва, класичне, савремене, забавне, црквене и духовне музике, као и подстицање самосталног упознавања са музичким делима и развијању љубави и свести о значају музичке уметности у животу и раду човека.

После Другог светског рата су први уџбеници за пети разред Стефана Гајдова били актуелни целих тридесет година (1952–1982), док су од 1959. године били актуелни његови уџбеници за осми разред који су опстали све до појаве нових уџбеника 1983. године.²⁵⁶

Шездесетих година прошлог века су у наставном програму за пети разред обједињени су музичко-образовни, функционално-практични и васпитни циљеви. Поред певања су биле уведене и нове дисциплине као што је свирање на дечјим инструментима, слушање музике, музичке игре и дечје музичко стваралаштво. Оне нису наглашене, већ се

---

²⁵⁶ У овом делу акценат ће бити стављен пре свега на наставне програме и планове и уџбенике за пети и осми разред јер Сотир Голабовски и Благој Цанев пишу уџбенике за ове разреде.

препознају у оквиру програма, односно садржаја који није недвосмислено расподељен по областима. Седамдесетих година садржаји су били јасно разграничени и издвојени у оквирима неколико области: певање, интонација и елементи музичке теорије, слушање музике и упознавање са музичком литературом, музичко стваралаштво и свирање.

У уџбенику за пети разред Стефана Гајдова генерално доминирају две области: певање и интонација и елементи музичке теорије. Концепт излагања материјала је заснован на принципу уводног теоријског објашњавања садржаја, после чега следе примери са мелодијским инструктивним вежбама. Са циљем испуњавања програма из области певања из наставног програма, после инструктивних мелодијских вежби изложене су народне песме, као и дејче песме чији је аутор углавном Гајдов. Оне су у сагласности са претходно обрађеним теоријским и интонативним проблемима.

Из области музичке писмености у уџбенику Гајдова, поред проширивања знања о основној тонској лествици, у највећој мери преовлађује усвајање система тонских висина, интервала, преко којих се формирају звучне представе о међусобном деловању тонова. Међу садржајима су и: продужавање нота и пауза (корона, лигатура и тачка), темпо, динамика, неправилни сложени тактови, проширивање обима мелодија до *ла*-мало.

Тумачење појмова и законитости из области мелодије, ритма и теорије музике у овом уџбенику је засновано на уџбеницима његовог професора Милоја Милојевића. Гајдов ово директно потврђује и навођењем извора коришћене литературе – уџбеника Милоја Милојевића *Основе музичке уметности*.²⁵⁷ Ипак, за разлику од уџбеника Милојевића, код Гајдова теорија није примарна и доминатна област. Генерална карактеристика његовог уџбеника је мелодијско-инструктивна структура, са евидентним одсуством области слушања музике и упознавања са музичком литературом, као и упутства за рад у областима музичког стваралаштва и свирања. Тако је спровођење појединих практичних и теоријских области које су према програму требале да буду укључене у наставу било препуштено спретности наставника.

На овом месту желимо да укажемо на два момента који су директно повезана са развојном линијом музичког образовања, а то је да је у Македонији:

---

²⁵⁷ Стефан Гајдов, *Музичко воспитание за V отделение*, Скопје, Просветно дело, 1979, 72.

1. Употребом литературе Милоја Милојевића у музичко-педагошкој пракси, почевши од периода између два светска рата и њеним прилагођавањем наставним програмима у уџбеницима Стефана Гајдова после Другог светског рата, у музичко образовање у Македонији индиректно уведен и успостављен немачки концепт теоријског тумачења појмова, појава и законитости у музици.
2. Други моменат је у директној вези са првим, а то је да се почеци наставе музичког образовања у Македонији заснивају на основама уметничке музике и класичног дура и мола. Принцип рада мелодике је лествично-интервалски.

У овом контексту може да се констатује да су се почеци развојног пута музичке педагогије у Македонији несумњиво одвијали праволинијски. За разлику од бројних српских композитора, педагога и методичара²⁵⁸ који при постављању музичке писмености усвајање дур-молског система уводе постепено на основу тоналне специфичности српског музичког фолклора, у Македонији се ни у једном моменту нису појавиле индикације да се европски тонски систем приближи преко традиционалне народне песме. С друге стране, интересантан је податак што једна група српских истраживача историје педагогије утицај инструктивне литературе Милојевића, као и самог Милојевића, оцењују у негативном контексту као некога ко је „учинио да се развојни пут националне педагогије нотног певања у првој половини XX века закочи“²⁵⁹. Ми овде нећемо коментарисати разлоге оваквих оцена зато што нису предмет интереса у овом раду. Ипак, треба да нагласимо да изношењем ових података немамо намеру да умањимо значај Стефана Гајдова у историји македонске музичке педагогије, већ само да укажемо на могућност више методских решења у почетној музичкој и писмености генерално.

Нови садржаји који су били уведени и постављени шездесетих и седамдесетих година у наставне програме, у осамдесетим годинама рађају неопходност промене у приступу и организацији музичке наставе. Претходно споменуте области су задржане у наставним програмима у осамдесетим годинама. Оне су скоро идентичне, са једином разликом која се односи на преименовање области интонације и елемената музичке теорије у основе музичке писмености. Садржаји остају исти. Пошто уџбеници Стефана

---

²⁵⁸ Међу њих спадају: Исидор Бајић, Стеван Мокрањац, Миодраг Васиљевић.

²⁵⁹ Гордана Каран, *Музичко-педагошка делатност Милоја Милојевића...*, нав. дело, 214.

Гајдова нису у потпуности задовољавали програмске захтеве, јавила се потреба за стварањем нове методичко-инструктивне литературе која ће одговарати споменути програмским тенденцијама, али и савременој настави. Нови уџбеник за пети разред је створен од ауторског тима који су чинили Благој Цанев и Васил Попдучевски²⁶⁰.

Концепција и методичка поставка уџбеника *Музичко воспитание за V отделение – Музички семафор* од Цанева и Попдучевског осмишљена је тако да се преко њега тражи од ученика не само да дође у пасиван додир са градивом већ и да буде активан. Као значајни структурни елементи уџбеника стављена су питања, задаци и вежбе. За разлику од уџбеника Стефана Гајдова где питања и задаци уопште нису заступљени, а мелодијске вежбе имају функцију инструктивно-репродуктивног карактера и намењене су увежбавању претходно изложене теорије, уџбеник Цанева и Попдучевског садржи дидактичко-методски обрађен и систематизован наставни материјал који директно изазива мисаону активност као почетно стање у процесу учења.

У односу на дидактичко-методске стандарде задржан је исти редослед области и садржаја према предвиђеном наставном програму. Поштована је и аутентичност у разradi садржаја по областима које нису предимензиониране. Њихов обим је усаглашен са визуелним прилозима, узрастом ученика и временом које је предвиђено за обраду појединих лекција. При рашчлањивању наставних садржаја на мање наставне јединице поштована су правила логичности, систематичности и њихове узајамне повезаности. Коришћен је и селективни приступ обради појмова. Они су пажљиво изабрани и разрађени са циљем да се подстакну сазнајни процеси и способности код ученика преко усвајања основних знања (памћење и репродукција) и формирања нових појмова. На тај начин је преко хронолошког приступа избегнуто фактографско учење мање значајних чињеница, а теоријско објашњавање одговара могућностима и узрасту ученика.

Тематика, садржај, питања, задаци и илустрације у уџбенику су у контексту подстицања самопоуздања код ученика и имају васпитну улогу. Ученици преко њих стварају позитивне представе према отаџбини, породици, групи вршњака, одељењу и широј средини. У уџбеник су укључени и музички садржаји других националности преко којих је латентно наговештена потреба за међусобним подржавањем и сарадњом,

---

²⁶⁰ Благој Цанев, Васил Попдучевски, *Музичко воспитание за V отделение – Музички семафор*, Скопје, Просветно дело, 1982.

превазилажењем стереотипа и предрасуда, уочавања сличности и разлика у људском размишљању, начину понашања, култури, обичајима, вероисповести и полу. На тај начин се код ученика развија интересовање за друге и поштовање културе и традиције, преко којих се развија сазнање и смисао за толеранцију и поштовање не само сопствене, већ и културе других народа, као и стварање позитивног односа према сопственој држави.

Овај је уџбеник израђен према новој идејној, естетској и интерактивној методологији. У њему је први пут у Македонији употребљена тзв. „мото“ идеја која се јавља у функцији антиципованог усмеравања ученика ка музичком материјалу. Аутори ову идеју спроводе тако што сваку област у уџбенику обележавају посебном бојом. За наставну област певање примењена је бела, за музичко описмењавање зелена, за слушање музике жута, за свирање дечјих музичких инструмената црвена, а за музичко стваралаштво плава боја.

Цанев и Попдучевски настављају путем Стафана Гајдова. Поставка нотног певања је на дурско-молским основама и лествично-интервалској интонацији. Мелодијски проблеми решавају се помоћу инструктивних вежби. Латентна минимална везаност за немачке основе сагледава се једино у кратким информативним дефиницијама интервала. Видљиво су одсутни графички прикази ритма и теорије.

Принцип представљања интервала у уџбенику за пети разред Стефана Гајдова заснива се на кретању тонова у скали од I до VII ступањ, преко којих се постепено излажу све врсте интервала почевши од прима па све до октаве.

Илустрација број 6:

Стефан Гајдов, Откривање интервала секунде²⁶¹

Методски се поступак при обради интервала код Цанева и Попдучевског разликује. Притом се они не ослањају доследно на одређени метод, већ бирају форму коју сматрају најпогоднијом и која према њима у највећој мери одговара савременом васпитном раду.

²⁶¹ Стефан Гајдов, *Музичко васпитање за V одељење*, Скопје, Просветно дело, 1975, 11.

Основна идеја у уџбенику је да се помоћу боја семафора прво уоче главни и споредни ступањеви. Главни ступњеви I, IV и V обележана су зеленом бојом, медијанте III и VI жутом, а вођице II и VII црвеном. Преко њих се даље откривају интервали.

О позитивности повезивања звука са визуелним представама детаљно се говори у раду Гордане Стојановић.²⁶² Она између осталог истиче да научне студије које су повезане са когнитивном врстом музичког развоја „...указују на важност садејства више модалитета опажања (слух, вид) који омогућавају да дете пореди и организује звуке“²⁶³.

Због лакшег усвајања функционалности и интервалског растојања, Цанев и Попдучевски на почетку излажу песму – модел коју ученици треба добро да науче напамет са солмизационим слоговима, са текстом и са неутралним слогом НА. Затим се на њу додају инструктивни додаци који се певају са солмизационим слоговима. Сваки додатак се заснива на принципу да је почетни тон онај тон који треба да се усвоји као функција, док је други увек „почетни“ тон на скали тона do^1 (do^2), којим се гради одговарајући интервал, односно његов обртај. Додатак има улогу постављања и меморисања тонова, њихове функције и интервала, док песма модел представља њихову најаву. Тако се преко њихове визуелизације, солмизације и понављања усвајају интервалска растојања.

---

²⁶² Гордана Стојановић, *Компаративна методологија наставе музичке писмености...*, нав. дело.

²⁶³ Исто, 97.

Илустрација број 7:

Благој Цанев, *Семафор и дете* песма – модел²⁶⁴

СЕМАФОР И ДЕТЕ
(песна – модел)

Умерено брзо

— Семафор сум, дете, имам светла три
кажи како работам, ако знаеш ти?
— Жолто кога трепка, како сончев зрак,
детето на преминот чека зелен знак!

— Семафор сум, дете, имам светла три,
кажи како работам, ако знаеш ти?
— Црвено, пак, светло значи пази — стој!
Детето го здогледа, застана во строј.

Илустрација број 8:

Благој Цанев, Васил Попдучевски, додаци²⁶⁵

a)

b)

в)

г)

д)

е)

ж)

з)

²⁶⁴ Благој Цанев, Васил Попдучевски, *Музичко воспитание за V отделение – Музички семафор...*, нав.дело, 12.

²⁶⁵ Исто, 55.

Из приложеног се види да се прво постављају интервали прима и октава, затим преко доминантне и субдоминантне функције, квинта и кварта. Терца и секста су постављене преко медијанти, а интервали секунда и септима се обрађују на крају на основу доње и горње вођице. Преко овог метода апстрактна теорија музике (интервали) се помоћу мелодијских интервалских образаца (додатака) и дечје песме свесно и организовано приближава ученицима.

У оквиру уџбеника коришћено је доста македонских народних песама са текстом, док је дванаест песама без текста у улози нотног материјала, вежби. Њихов је циљ да се ученици упознају са народним стваралаштвом. Најзаступљенији су тактови са четвртином као јединицом бројања. Преко четири народне песме у којима се јављају неправилни тактови 5/8, 7/8 и 9/8 (*Кажми ми кажми Катинке* 5/8 такт, *Бојот започна горе Крушово* 7/8 такт, *Ој ти пиле славеј пиле* 7/8 такт и *Не си го продавај Кољо чифлигот* 9/8 такт) неправилни ритмови у педагошком смислу се постављају у музички контекст, а не издвојено, „као што се из мелодике не искључује ритам у процесу поставке тонских висина“²⁶⁶. Овде морамо да нагласимо да народно стваралаштво није било коришћено за постављање тонских висина као што је случај код српских методичара.

Цанев и Попдучевски, са циљем да ученике упознају са светском уметничком литературом, адаптирају петнаест мелодијских примера из дела светских композитора из различитих стилских епоха: Преториус, Бах, Хендл, Рамо, Керубини, Шуман и Кодал. Област певање је обогашена и са тринаест дидактичких песама са текстовима чији аутор је Благој Цанев:

- *Здраво училиште* (Косара Гочкова)
- *Рана есен* (Косара Гочкова)
- *Песна* (Стојан Тарапуза)
- *Во октовмри* (Рајко Јовчески)
- *Гроздобер* (Душко Аврамовски)
- *На Републиката* (Густав Крклец)
- *Армијата наша* (Косара Гочкова)
- *Зима* (Ч. Јакимовски)
- *Елко, мила елкичке* (Душко Аврамов)
- *Вардар* (Перо Миленковски)
- *Мајка* (Стојан Тарапуза)
- *Празник на трудот* (Глигор Поповски)
- *Последен час* (Душко Аврамов)

---

²⁶⁶ Гордана Стојановић, *Компаративна методологија наставе музичке писмености...*, нав. дело, 113.

Тематика песама је универзална. Јединствена је песма *Дете мило* композитора Живка Фирфова. При избору текстова за песме Цанев је користио метрички изједначене стихове дечје поезије македонских песника. Преко ових песама које поетски и музички одговарају узрасту ученика и њиховим гласовним могућностима Цанев у уџбенику даје свој највећи допринос као композитор.

Песме са текстом су претежно једногласне. Двоглас је заступљен преко пажљиво одабраних канона. Обим гласа у песмама се креће до октаве. Мелодијска линија је избалансирана са ритмичком, хармонском и формалном структуром. Хармонска подлога је дијатонска. Преко фолклора, уметничких песама, ауторских песама Цанева и канона, у уџбенику је наметнута избалансирана динамика којом ученици музику не усвајају путем теоретисања већ преко певања и песме. Несумњиво је да су двојица педагога Цанев и Попдучевски добро знали педагошку вредност певања песама.

Слушање музике као важна компонента савремене музичке педагогије део је тзв. музичко-естетског васпитања, представља активан и сложен психички процес у ком су обједињене интелектуална, рационална, емоционална и естетска компонента. За потпуно разумевање и продубљивање наставних садржаја Цанев и Попдучевски уводе усмерену активност слушања музике, дела изабраних композитора. Поред светских равномерно су заступљени и македонски композитори. На тај начин се код ученика развија национална свест и патриотско осећање.

Табела број 5:

Благој Цанев, Васил Попдучевски, *Музичко воспитување за V отделение*²⁶⁷, узајамни однос содржаја за слушање музике светских и македонских композитора

Благој Цанев, Васил Попдучевски, <i>Музичко воспитување за V отделение</i> слушање музике, светски композитори и њихова дела	Благој Цанев, Васил Попдучевски, <i>Музичко воспитување за V отделение</i> слушање музике, македонски композитори и њихова дела
Стеван Христиќ <i>Охридска легенда</i> (балет)	Благој Цанев <i>Симфонија 79</i> (фрагменат)
Јозеф Хајдн <i>Игрива симфонија</i>	Тома Прошев ораториум <i>Порака</i> (фрагменат)
Лудвиг ван Бетовен <i>Шеста симфонија</i> (III став)	Михајло Николовски кантата <i>Македонија</i> (фрагменат)
Антонио Вивалди <i>Годишни времиња</i> (пролет)	Глигор Смокварски балет <i>Македонска</i> <i>повест</i> (фрагменат <i>Тешкото</i>)
Сергеј Прокофјев <i>Пецо и волкот</i>	Тодор Скаловски <i>Партизанка</i> (женски хор)
Волфганг Амадеус Моцарт <i>Симфонија g-</i> <i>мол</i> (I став)	Тодор Скаловски <i>Македонско оро</i> (мешовит хор)
П.И. Чајковски <i>Лебедово езеро</i> балет	Властимир Николовски <i>Дадички</i> (женски хор)
	Трајко Прокопиев <i>Ленка</i> (мешовит хор)
	Благој Цанев <i>Цветови</i> (глас и клавијатура)
	Стојче Тошевски <i>Бисера</i>
	Стојан Стојков <i>Мајска песна</i>

Преко осмишљених мелодијских и ритмичких вежби, задатака при слушању музике и активности при интерпретирању песама ученици се подстичу да стечено знање примене у сличним или новим музичким активностима. Тиме је у уџбенику подржан развој инвентивне активности ученика.

Наставна област свирање у уџбенику је прво уведена преко кратких описа орфовог инструментарија. Њихова практична примена је осмишљена преко задатих аранжмана направљених за песме које се претходно усвајају певањем. На тај начин су аутори водили рачуна да се преко већ обрађених содржаја ученицима омогући лакше сналажење у нотним записима и да преко њих осете радост при свирању ритмичких и мелодијских музичких инструмената.

²⁶⁷ Благој Цанев, Васил Попдучевски, *Музичко воспитување за V отделение ...*, нав. дело.

При доследном праћењу концепције наставних програма у уџбенику нису били занемарени ни садржаји из области стваралаштва. Оно се обрађује преко промишљених материјала у којима су садржани задаци да се: допуне испуштени тактови задате мелодијске линије, на задато мелодијско питање да мелодијски одговор, створи мелодија на задат ритам и створи песма на задат текст и такт. Преко њих треба код ученика да се подстакне креативност, фантазија и стваралачко мишљење.

Из сагледавања кључних елемената у уџбенику Цанева и Попдучевског може да се примети да успостављени методолошки правац Стефана Гајдова није потпуно елиминисан. Напротив, он је продужен, у извесном смислу поједностављен и прилагођен узрасту ученика. Уједно се преко новог приступа поставци интервала задовољавају методичко-дидактички захтеви савремене наставе. Доминација музичког садржаја и присуство асоцијативних веза као принципа памћења звучних примера у уџбенику омогућавају да се преко наставе код ученика подстакне и стимулише музички развој.

Градиво из области музичких жанрова и облика и историје музике се први пут у наставне програме за општеобразовну наставу у Македонији уводи у шездесетим годинама XX века у осмом разреду. Од њиховог увођења до сада у програмском концепту се спроводи исти приступ битним питањима повезаним са инструменталним и вокално-инструменталним жанровима и формама и њиховим историјским развојем. У њему су заступљени садржаји: сложена форма песме, опера, мјузикл, балет, драмска музика, филмска музика, програмска музика, апсолутна музика, црквена и духовна музика, забавна музика и народна музика.

Уџбеник за осми разред Стефана Гајдова²⁶⁸ концепцијски и структурно је разграничен на два дела, практичан и теоријски део. И поред тога што у наставном програму област певање није издвојена већ представља интегрисан део програмских области, у уџбенику Гајдова тенденциозно доминирају инструктивне мелодијске вежбе, канони и песме (једногласне, двогласне и трогласне). Изложене су у оквиру постепеног сукцесивног откривања дурских и молских тоналитета и њихових врста до четири предзнака по квинтно-квартном кругу навише и наниже. Поставља се питање да ли су заиста ученици у општеобразовним основним школама били способни да разумеју, усвоје

---

²⁶⁸ Стефан Гајдов, *Музичко воспитание за VIII отделение*, Скопје, Просветно дело, 1972.

и интерпретирају задати нотни материјал, ако се има у виду чињеница да методска и теоријска упутства повезана са музичком писменошћу у уџбенику недостају.

Ипак је овај уџбеник од великог значаја зато што су у њему први пут у македонској музичкој историји у теоријском делу представљена имена тадашњих југословенских композитора и део њиховог стваралаштва. Гајдов прво набраја имена композитора који су стварали пре Другог светског рата и који, према њему, „представљају темеље развоја југословенске модерне музике“²⁶⁹. У најзначајније представнике до Другог светског рата он убраја: Петра Коњовића, Милоја Милојевића, Франа Лотку, Стевана Христића, Крешимира Барановића, Фрању Лучића, Крсту Одака, Божидара Широљу, Антуна Лајовица, Луцијана Марију Шкерјанца, Славка Остреца, Јосипа Славенског и Војислава Вучковића. Међу младе југословенске композиторе који су били усмерени ка авангардним идејама европске музике убрајају се: Милко Келемен, Иво Малец, Петар Озгијан, Енрико Јосиф, Василије Мокрањац, Душан Радић, Дубравко Детони, Винко Глобокар, Станко Хорват, Иво Петрић и Јакоб Жеж²⁷⁰. Овде ћемо споменути да о композиторима недостају биографски подаци.

Гајдов је из групе југословенских композитора издвојио и представио македонске кратким биографским белешкама које се односе на њихово композиторско стваралаштво. По том основу их је поделио на две групе: авангардисти и композитори чије се стваралаштво заснива на народној македонској песми. У прву групу спадају композитори Властимир Николовски, Благоја Ивановски, Тома Прошев, Томислав Зографски и Сотир Голабовски, а у другу Живко Фирфов, Трајко Прокопиев, Тодор Скаловски и Стефан Гајдов. На жалост, оваква класификација остаје усамљена и не подудара се са каснијима. Увршћавање Сотира Голабовског (иако је тада био још млад) у групу савремених македонских композитора доказује да је он био примећен, цењен и вреднован од стране Гајдова као значајан и обећавајући македонски композитор којег млађе генерација треба да упознају и запамте.

Сотир Голабовски и Васил Попдучевски, пишући уџбеник *Музичко воспитание за VIII отделение*²⁷¹, уводе нову концепцију и методологију која се видљиво разликује од уџбеника Стефана Гајдова. Материјал изложен у уџбенику методски и систематизовано

---

²⁶⁹ Исто, 77.

²⁷⁰ Исто, 78.

²⁷¹ Сотир Голабовски, Васил Попдучевски, *Музичко воспитание за VIII отделение...*, нав.дело.

одговара програмским областима. Теоријска и уметничка сазнања допуњена су шемама, табелама, илустрацијама и нотним примерима у правцу подстицања когнитивног развоја ученика.

О томе да су Голабовски и Попдучевски били добри познаваоци законитости учења и способности ученика говори чињеница да уџбеник почиње подсећањем на већ изучаване садржаје из седмог разреда: хорско стваралаштво и музички облици (мотив, двотакт, фраза, реченица, период, мала дводелна песма).

У уџбенику је вешто направљена равнотежа између теоријских постулата и разумевања реалних музичких дела преко наведених примера за слушање музике. О важности ове области аутори упућују поруку ученицима да „човечанство данас располаже великим бројем прекрасних музичких дела створених у прошлости и данас... Међутим, до њега допиру и дела без икаквих уметничких и идејних вредности из категорије шунда и комерцијале који уназађују његов укус“²⁷², из тог разлога је „циљ слушања музике да нас научи да се критички осврнемо на музичко стваралаштво, да нам помогне да стекнемо нова знања и да развијемо естетска осећања“²⁷³.

Упознавање са музичким формама и жанровима, као и са делима најзначајнијих композитора, реализује се преко слушања најзначајнијих популарних музичких дела. Преко њих уџбеник за осми разред активно припрема ученике за сазнавање уметничке, забавне и народне музике. На тај начин наставнику је омогућено да заузме правилан однос према предавању, пратећи став да свако музичко дело има своју специфичност коју ученици не треба да сазнају у форми чисте дескрипције, шеме и вербализма.

---

²⁷² Сотир Голабовски, Васил Попдучевски, *Музичко воспитание за VIII отделение*, Скопје, Просветно дело, 1998, 3.

²⁷³ Исто.

Табела број 6:

Сотир Голабовски, Васил Попдучевски, *Музичко воспитување за VIII одделение*²⁷⁴,
узајамни однос садржаја за слушање музике светских и македонских композитора

Сотир Голабовски, Васил Попдучевски, <i>Музичко воспитување за VIII одделение</i> слушање музике, светски композитори и њихова дела	Сотир Голабовски, Васил Попдучевски, <i>Музичко воспитување за VIII одделение</i> слушање музике, македонски композитори и њихова дела
Фредерик Шопен <i>Полонеза оп.53. As – дур</i>	Тодор Скаловски <i>Рансодија II</i> (хорска композиција)
Јохан Штраус <i>Пицикато полка</i>	Властимир Николовски <i>Од лошо полошо</i> (хорска композиција)
Франц Шуберт <i>Војнички мариш</i>	Кирил Македонски <i>Цар Самоил</i> (опера)
Феликс Менделсон <i>Свадбен мариш</i>	Трајко Прокопиев <i>Разделба</i> (опера)
Лудвиг ван Бетовен <i>Ероика II став од III</i> <i>симфонија</i>	Тома Прошев <i>Малиот принц I сцена –</i> <i>Утро</i> (опера)
Фредерик Шопен <i>Мазурка во F – дур</i>	Тома Прошев <i>Симфонија бр. 4 “Трба</i> <i>т’рби...”</i>
Ј. С. Бах <i>Фуга бр. 2 во с-мол</i> (први том збирке <i>Добро темперирани клавир</i>)	Благој Цанев <i>Симфонија 79</i>
Беджих Сметана <i>Продадена невеста</i> (опера)	Драгослав Ортакоев <i>Музика за пијано и</i> <i>камерен оркестар</i>
Винченцо Белини <i>Норма</i> (опера)	Томислав Зографски <i>Соната за фагот и</i> <i>пијано</i>
Џоакино Росини <i>Севилскиот бербер</i> (опера)	Атанас Бадев <i>Иже Херувими од</i> <i>Златоустовата литургија</i>
Стеван Христиќ <i>Охридска легенда</i> (балет)	Сотир Голабовски <i>Отца и Сина од</i> <i>Златоустовата литургија – македонски</i> <i>традиционални црквени напев</i>
Беджих Сметана <i>Влтава</i>	Илија Пејовски <i>Шега – забавно-музичка</i> <i>композиција</i>
Џузепе Верди <i>Аида</i> (опера)	Сотир Голабовски <i>Дивертименто за</i> <i>оркестар I и V став</i>
Сергеј Прокофјев <i>Пецо и волкот</i>	Властимир Николовски <i>Концерт за</i> <i>пијано и оркестар III став – Тешкото</i>
Сергеј Прокофјев <i>Класична симфонија</i>	
П.И.Чајковски <i>Концерт за клавир и</i> <i>оркестар b-мол</i>	
Г. Ф. Хендл <i>Алелуја од ораториумот Месија</i>	
Бени Гудман <i>Сино небо</i>	
Глен Милер <i>Детето дени</i>	
Дјук Елингтон <i>Милиот стар Југ</i>	
Луис Армстронг <i>Вест енд блуз</i>	
Џорџ Гершвин <i>Рансодија во сино за пијано и</i> <i>оркестар</i>	

²⁷⁴ Сотир Голабовски, Васил Попдучевски, *Музичко воспитание за VIII одделение ...*, нав. дело.

Овде посебно треба да се нагласи да су у уџбенику изостављени биографски моменти композитора (животна биографија). Њихово проучавање је у другом плану у односу на музичке облике и жанрове.

Поред тога што је постепена методолошка припрема за разумевање разновидних музичких облика и жанрова усмерена пре свега ка западноевропској традицији у уџбенику за осми разред, први пут је у основном образовању изложен материјал о постојању македонске црквене, духовне музике као посебног музичког жанра са дуготрајном и богатом традицијом. У тексту је истакнуто значење делатности браће Ћирила и Методија са посебним акцентом на најстаријем сачуваном и музички реконструисаном делу њиховог ученика Св. Климента Охридског, песми *Страданија Спасителни* из IX века. Као највећи реформатор источног црквеног појања из XIV века наведен је Св. Јован Кукузел. На крају су дате развојне тенденције духовне музике од краја XIX и током XX века преко представљања дела Атанаса Бадева и Сотира Голабовског. Упознавање са македонском духовном музиком поткрепљено је упутствима за слушање музике (*Иже Херувими и Отца и Сина из Златоустове литургије*) и са њиховим нотним приказом. Они представљају путоказ преко ког ученици треба да изграде естетске претпоставке за разумевање македонске духовне баштине.

Трансформисан у модерно дидактичко средство засновано на педагошким, дидактичким и психолошким сазнањима, овај уџбеник представља „трезор знања“ заснован на напредним друштвеним и техничким кретањима и њиховим токовима. У оквиру уџбеника изложени су садржаји који осветљавају комплексност музичких догађања у XX веку. Укључени су садржаји који осветљавају мјузикл, драмску, филмску и забавну музику са посебним освртом и акцентом на његову појаву, карактеристике, представнике и његов утицај на стваралаштво познатих светских и македонских композитора.

На крају је као прилог наведено седам свечаних песама почев од песме *Денес над Македонија* (химна Републике Македоније). Њихов садржај је претежно патриотски. Аутори испод наслова сваке песме дају опис садржаја и карактера текста. Тако и за песму *Запеј младино* бележе: „Омладина је будућност сваког народа. Њен живот је испуњен песмама, радошћу, сновима, маштањима и надама. У овој песми се пева управо о овим

жељама омладине²⁷⁵. У уџбенику је укупно заступљено дванаест једногласних песама. Поред њих, као интегрисан музички материјал у садржају певање песама, у уџбенику су изложени нотни фрагменти македонских и светских оперских дела. Преко њих се ученици једнако упознају са националном и светском оперском традицијом.

Илустрација број 9:

Сотир Голабовски, Васил Попдучевски, *Фрагмент од операта Цар Самоил* Кирила Македонског²⁷⁶

САМОИЛ

Мо - и - те си - но - ви се мла - ди,

мо - и - те си - но - ви се мла - ди, но

- сле - пи, но, сле - пи! итн.

Паралелно са уџбеницима за пети (Цанев и Попдучевски) и осми разред (Голабовски и Попдучевски) исти ауторски тимови су припремили и радне свеске које садрже питања и задатке тесно повезане са садржајем уџбеника. Преко њих ученик треба да увежбава, утврђује и примењује стечено знање, да га резимира, проширује и продубљује. Циљ је да се развије продуктивно логичко и стваралачко мишљење. На тај начин аутори ученику олакшавају усвајање и утврђивање материјала и помажу му у самосталном попуњавању празнина у знању. Слично као уџбеници, и радне свеске су праћене естетским и функционалним илустрацијама које придонесе активирању визуелне компоненте за потпуно схватање наставних садржаја.

²⁷⁵ Исто, 74.

²⁷⁶ Исто, 19.

Треба нагласити да је ове уџбенике користило деветнаест генерација ученика. Били су штампани од стране тада јединствене издавачке куће Просветно делоиз Скопља. За потребе језика националности били су преведени и адаптирани.²⁷⁷

Наставни програми се проширују увођењем нових области 1998. године. У петом разреду то су области инструментална интерпретација, народно музичко стваралаштво и музички инструменти, а у осмом разреду музичке епохе и савремена музика. И поред тога што у уџбеницима за пети Цанева и Попдучевског и за осми разред Голабовског и Попдучевског нису заступљене наведене нове области, они остају у употреби све до 2001. године (за пети), односно до 2002. године (за осми) када се штампају нови уџбеници за музичко образовање нових ауторских тимова.

2.3.1.1. Заступљеност историје музике у основном образовању

Од шездесетих до деведесетих година прошлог века историја музике у програмима за музичко образовање у основном образовању није била укључена експлицитно, као област. Њено латентно присуство се примећује у осмом разреду, у склопу садржаја повезаних са полифоним и хомофоним формама, са апсолутном, програмском, црквеном и духовном музиком. Историја музике је у уџбенику Стефана Гајдова²⁷⁸ заступљена у виду кратких информација (навођење имена тадашњих југословенских и македонских композитора и представљање једног дела њиховог стваралаштва) и преко области музичких облика која је приказана кроз епохе барок, класицизам и романтизам. У уџбенику Сотира Голабовског и Васиља Попдучевског²⁷⁹ музичке епохе нису издвојене као код Гајдова већ се спомињу у склопу објашњавања музичких облика и жанрова. Важно је да се нагласи да историографска систематизација у погледу периодизације у наставним програмима није заступљена ни у циљевима ни у задацима. Свест самих аутора уџбеника за осми разред о немогућности да се избегне представљање музичких облика ван историјског контекста указује на њихов јединствен став према важности историје музике и њеној неопходности у односу на материју коју излажу.

---

²⁷⁷ Уџбеници су преведени на албански и турски језик и истоветни су са македонским. Они неће бити посебно разгледани зато што културолошки аспект уџбеника није предмет нашег интересовања.

²⁷⁸ Стефан Гајдов, *Музичко воспитание за VIII отделение...*, нав. дело.

²⁷⁹ Сотир Голабовски, Васил Попдучевски, *Музичко воспитание за VIII отделение...*, нав. дело.

У наставном програму за осми разред 1998. године први пут је уведено градиво повезано са историјом музике, преко укључивања области о музичким епохама у чијим оквирима су садржаји из ренесансе, барока, класицизма, романтизма и импресионизма. И док је у претходним програмима јасно наглашено да „биографске податке о композитору не треба давати ни набрајати његова дела“²⁸⁰, у овом се наставном програму конкретно у предвиђеним задацима наводи да ученик треба да:

- Упознаје основне друштвене, историјске, економске и друге претпоставке за појаву одређених музичких праваца и њихов утицај на музичко стваралаштво;
- Упознаје основне карактеристике музичких епоха;
- Упознаје се са главним представницима музичких епоха и њиховим музичким делима;
- Упознаје, схвата и доживљава мелодију и карактер музике у одређеним музичким епохама;
- Развија способност за препознавање, естетско упоређивање и вредновање музичких дела.²⁸¹

У суштини наставни програм сугерише да се код ученика усвоје основни појмови у циљу разумевања историјских процеса који ће се изучавати на наредном нивоу учења.²⁸²

2.3.2. Уџбеници за средње школе

У средњим школама се предмет музичка уметност изучавао са различитим трајањем у зависности од типа школе и од историјских и друштвених прилика. Концепт области које предмет проучава на овом степену школовања је промењен. За разлику од основног образовања где је нагласак на активном музицирању, средњошколци се првенствено упознају са историјом музике почевши од времена првобитне заједнице па све до данас. Праћење историје музичке традиције одвија се хронолошки. У првој години је обухваћено градиво које почиње са темама повезаним са улогом музике у животу и друштву у првобитној заједници и код старих цивилизација (Кина, Индија, Египат са

---

²⁸⁰ Музичко воспитание, *План и програма за воспитно-образовната дејност во основното воспитание и образование*, Скопје, Републички завод за унапредување на образованието и воспитувањето на СР Македонија, 1980, 26.

²⁸¹ Музичко образование, *Наставен план и наставни програми, основно образование предметна настава*, Скопје, Министерство за образование и физичка култура, Педагошки завод на Македонија, 1998, 43.

²⁸² Ми овде нећемо анализирати концепцију и методску поставку уџбеника који су настали на основу овог наставног програма зато што нису у фокусу нашег основног интересовања.

посебним акцентом на античку Грчку). Од музике средњег века (духовна и световна музика, појава вишегласја, елементи развоја нотације) закључно сакласицизмом и опером у XVIII веку, све информације се односе на историју западноевропске музике и музичке теорије. Градиво у другој години продужава са романтизмом на који се надовезује музика XX века, а њеном склопу је и музика у Македонији, као и остали жанрови – цез, забавна музика, мјузикл, рок, поп, панк музика, народна песма, градска песма, новокомпонована народна песма. Тежиште програма у два година стављено је на упознавање са најзначајнијим и за одређене епохе најкарактеристичнијим делима композитора, стилским карактеристикама епоха и формама ствараним у том периоду. Поред њих обухваћене су и области из музичке теорије и вокалне интерпретације са циљем да се код ученика побуди и развије интересовање за музику, да би постали активни учесници у музичком животу.

Током шездесетих година прошлог века у гимназијама су као наставно средство били коришћени уџбеници Стефана Гајдова²⁸³, који после Школске реформе 1959. године више нису задовољавали критеријуме нових наставних планова и програма за четворогодишње средње образовање. Пошто седамдесетих година још увек нису били написани уџбеници на македонском језику за овај степен образовања, наставници су за рад користили неколико уџбеника музичке уметности тадашњих југословенских аутора, међу којима су били: од хрватских *Музичка уметност* Јосипа Завршког и групе аутора²⁸⁴ и од српских *Музичка уметност* Томислава Братића²⁸⁵. Садржаји ових уџбеника су на часовима били превођени и диктирани на македонском језику и на тај начин се реализовао програм.

Први уџбеник на македонском језику за први и други разред средњег образовања је *Музичка уметност* Драгослава Ортакова²⁸⁶ који се појавио после једне деценије, тачније исте године када је написан и уџбеник за осми разред Сотира Голабовског и Васила Попдучевског, 1983. године. Ми нећемо улазити у његову концепцијску и методску постављеност зато што су предмет нашег истраживања уџбеници Сотира Голабовског и

---

²⁸³ Стефан Гајдов, *Учебник по нотно пеење за V отделение на осмолетките и I клас на гимназиите*, Скопје, Просветно дело, 1953. и Стефан Гајдов, *Учебник по нотно пеење за VI отделение на осмолетките и за II клас на гимназиите*, Скопје, Просветно дело, 1955.

²⁸⁴ Josip Zavrčki, Nikša Njirić, Višnja Manasteriotti, Lovro Županović, *Muzička umjetnost, udžbenik za gimnazije*, Zagreb, Školska knjiga, 1971.

²⁸⁵ Томислав Братић, *Музичка уметност, уџбеник за I разред гимназије*, Београд, Завод за уџбенике и наставна средства, 1974.

²⁸⁶ Драгослав Ортаков, *Музичка уметност, за I и II година...*, нав.дело.

Благоја Цанева. Ипак, овде ћемо истаћи његову историјску вредност, а то је да овај уџбеник први пут у средњошколском образовању представља извор података о македонским композиторима, њиховој историјској улози, значају, раду и стваралаштву. На тај начин не само што се надовезује на уџбеник за осми разред Голабовског и Попдучевског, већ попуњава празнину која је настала у седамдесетим годинама када је низу генерација средњошколаца било ускраћено сазнање о значају македонске музичке културе традиције.

После мање од једне деценије за прву годину средње школе се појављује уџбеник *Музичка уметност* аутора Георги Здравева и Душана Хр. Константинова²⁸⁷. Ми се и овде нећемо задржати на анализи овог уџбеника из истих разлога које смо претходно навели. Његово спомињање је у контексту стварања представе о хронолошком редоследу настанка уџбеника за средње образовање.

До појаве уџбеника *Музичка култура* Благоја Цанева²⁸⁸ у споменутиим уџбеницима су изложени садржаји који су примарно усмерени на историју музике. Тачније, може да се примети да теме из области теорије музике потпуно одсуствују. Са циљем да попуни ову празнину Благој Цанев пише уџбеник у којем градиво концепцијски распоређује искључиво на основу садржаја из ове области. Историја музике као градиво у уџбенику уопште није заступљена. Овде морамо да нагласимо да је овај уџбеник јединствен ове врсте за средње школе. У свим наредним уџбеницима теорија музике је интегрисан део њиховог садржаја.

Концепција уџбеника личи на методски приручник²⁸⁹ према ком би ученици из просветне струке требало да се припреме и на неки начин оспособе за практичну реализацију садржаја из музичког образовања као будући наставници разредне наставе. Имајући ово на уму, не изненађује нас симплификовано изношење градива пошто оно представља идеју, пример и правац преко којег деци током основног образовања треба да се пренесу музички садржаји.

У уџбенику су генерално заступљене две теме. Прва се односи на музичке основе и у њој су обрађене следеће подтеме и садржаји: изражајна средства музике (мелодија,

---

²⁸⁷ Георги Здравев и Душан Хр. Константинов, *Музичка уметност: за прва година...*, нав. дело.

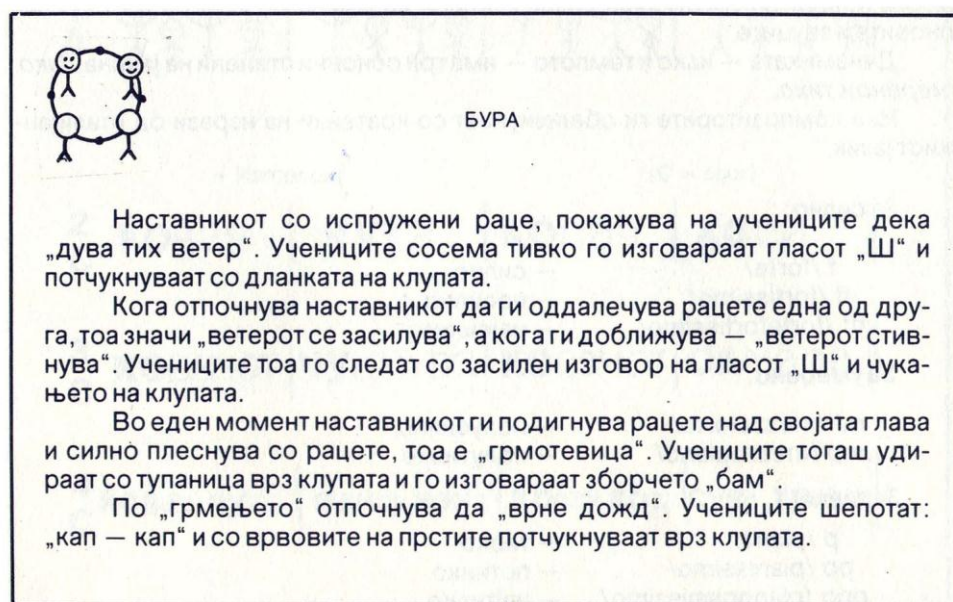
²⁸⁸ Благој Цанев, *Музичка култура за II година...*, нав. дело.

²⁸⁹ Овде треба да упозоримо да када кажемо методски приручник, мисли се у најширем смислу речи. Зато кажемо да уџбеник личи на, а не да је методски приручник. Из тог разлога, градиво из уџбеника се упоређује са садржајима из наставних програма за разредну наставу.

хармонија, ритам, темпо, метар, такт, темпо, динамика, тонска боја) и нотно описмењавање (ноте, паузе, ритмичка слика, знакови за продуживање нота и пауза, линијски систем, имена тонова, кључ, тонски систем и дечји ударачки инструменти са неопредељеном висином тона). У другу тему тон по тон – тонски род спадају подтеме и садржаји: откривање тонова (дечји мелодијски инструменти, формирање музичке мисли, мотив), дурски тонски род (Це-дур скала, интервали, синкопа, контртан, неправилне тонске групе, двотакт, реченица, период), молски тонски род (природан, хармонски, мелодијски, знакови за промену тонске висине, дводелна и троделна песма) и комбинација тонских родова и видова (истородни, неистородни, сложена троделна песма). Поред мелодијских и ритмичких вежби, теоријских објашњења и шематских приказа у уџбеник су укључене и осмишљене дидактичке игре.

Илустрација број 10:

Благој Цанев, приказ дидактичке игре за усвајање динамичких знакова²⁹⁰

Нотно певање и у овом уџбенику наставља већ успостављену традицију европског певања, односно дурско-молске основе и лествично-интервалску интонацију. Оно што овде највише изненађује је увођење новог методског поступка при усвајању тонова и

²⁹⁰ Исто, 18.

интервала који се видљиво разликује од оног већ приказаног у уџбенику за пети разред ауторског тима Цанев и Попдучевски²⁹¹ који је још био актуелан.

У уџбенику за средње образовање Цанев почиње музичко описмењавање са тзв. дечјом малом терцом (*сол-ми*). Али, уместо да продужи са постављањем основног тона од тоничног трозвука, као код српског музичког педагога и композитора Боривоја Поповића²⁹², прелази се на постављање тона *ла*. Из даљег редоследа постављања тонова (*до, ре, фа, си*), постаје јасно да не постоји њихова функционална повезаност у оквиру дурско-молског система. Овакав начин откривања и постављања тонова Благој Цанев доследно и потпуно примењује у свом уџбенику за *солфеђо* за припремни разред основног музичког образовања²⁹³, што показује да није био случајан.²⁹⁴

Потпуно одбацујући претходно успостављену идеју, у уџбенику за пети разред на песму модел и функционалне додатке преко којих се откривају интервали²⁹⁵, Цанев се враћа принципу Гајдова да представља интервале постепено преко ступњева основне тонске скале од приме до октаве. Независно од тога што је Цанев напустио претходно успостављен методолошки правац усвајања интервала, овај уџбеник представља пример преко ког ученици схватају да постоји више методских приступа савлађивању почетног музичког описмењивања.

На основу наставног програма²⁹⁶ Сотир Голабовски ствара уџбеник *Музичка уметност*²⁹⁷, који је намењен првој години реформисаног гимназијског образовања. Доследно се руководећи програмом, у уџбенику су заступљене четири области: 1. историја музике; 2. музичка теорија; 3. вокална интерпретација; 4. македонски музички фолклор и македонски фолклор у модерним стиловима, од којих доминира прва.

Слушање музике није конкретно издвојено као област ни у наставним програмима ни у уџбенику. Разлог зашто и Голабовски у уџбенику не издваја и не указује на материјал за слушање музике вероватно је тај што је селекција композитора и њихових дела

---

²⁹¹ Видети овде стр. 86.

²⁹² Упореди: Гордана Стојановић, *Компаративна методологија наставе музичке писмености...*, нав. дело, 55.

²⁹³ Благој, Цанев, *Солфеж за подготвително одделение - основно музичко образование...*, нав. дело.

²⁹⁴ Видети овде стр. 132.

²⁹⁵ Видети овде стр. 88.

²⁹⁶ *Програма за реформирано гимназиско образование*, Наставна програма по Музичка уметност, Скопје, Министерство за образование и наука, Биро за развој на образованието, 2001.

²⁹⁷ Сотир Голабовски, *Музичка уметност за I година на реформираното гимназиско образование...*, нав. дело.

направљена у самом тексту и на тај начин се индиректно сугерише да наставник сам направи избор.

Уџбеник је конципиран у виду кратког историјског прегледа светске и македонске музичке уметности према стилским периодима. Оно што га чини посебним, за разлику од претходних уџбеника, јесте то што музичка материја није посматрана као изолована целина, већ као звучни медијум који је у нераскидивој вези са историјским, социолошким, психолошким и идеолошким околностима периода у којима је стварана. Глобални увид у време у ком су створена уметничка дела изграђен је на основу повезивања сродних садржаја из историје, филозофије, књижевности и ликовне уметности. Оваква корелација са осталим предметима који се изучавају омогућава да се схвати дух епохе као целина и јединство.

Руководећи се наставним програмом Голабовски прво дефинише порекло и развој музике, музику у првобитном друштву, музику старих источних цивилизација и античку музичку културу. Иако је тематика о музици у првобитном друштву комплексна, излагање је базирано на основним одликама овог периода, направљена је затим паралела између неколико битних елемената: извора за проучавање (споменици) и функције музике, развоја изражајних средстава, музичких инструмената, објашњене су појаве синкретизма, натурализма (имитације) и магије као особине музике. У делу посвећеном старим источним цивилизацијама и античкој култури се улази у етнички идентитет. На основу културе као основног друштвеног фактора посебно су приказане сумерска, асиро-вавилонска, египатска, индијска, кинеска и јапанска музичка култура. Ипак, због ширине и обима материјала, Голабовски на моменте износи нагле уопштене закључке. Они су произашли из потребе да се обухвати и у кратким цртама објасни једна обимна тема која је условљена програмом.

По завршетку Другог светског рата све до 2001. године у наставним програмима нису били заступљени садржаји повезани са духовном православном традицијом. Можемо да приметимо да и у новом наставном програму њихов обим не задовољава ако се направи поређење са заступљеношћу података о западноевропској музичкој традицији. Упознавање са православном црквеном традицијом предвиђено је у оквиру изучавања музике средњег века, а на том месту треба да се да и осврт на музичку писменост у Македонији, Охридску књижевну школу и Климента Охридског, током само једног

часа.²⁹⁸ Национална традиција је у програму представљена пре свега преко фолклора. До сада нису направљене темељне анализе о разлозима за овакав став којим је ученицима ускраћено право да сазнају више о постојању македонске православне духовне музике као музичког жанра који има богату и дуготрајну традицију. Изненађује незаинтересованост да се промени овакво стање и поред тога што су у наставним програмима за осми разред основног образовања садржаји повезани са македонском црквеном и духовном музиком издвојени у посебну област. Један од начина за превазилажење оваквог стања јесте да се поново анализира наставни програм, да се сагледају и премосте његови недостаци у циљу успостављања континуитета знања повезаних са православном музичком традицијом која су усвојена у основном образовању.

Пошто је Голабовки био свестан оваквог неповољног стања, у уџбенику прави минималне уступке у односу на наставни програм преко уношења података о византијској музици. Они су пре свега усмерени ка најважнијим одликама византијске уметности, њеним коренима који су повезани са царском и црквеном влашћу, као и ка изворима и ствараоцима црквене музике међу којима је и Јован Кукузел. Преко истицања историјске улоге и утицаја Кукузела у византијској музици остварује се скроман континуитет са садржајем из основног образовања. Иако изгледа да Голабовски на овом месту није направио неки задовољавајући искорак ка побољшању стања у односу на излагање материје повезане са византијском традицијом, он овај привид негира тиме што у фусноти као извор наводи своју литературу²⁹⁹ из које ће наставници и ученици моћи да обогате и надограде своја знања.

Историјски хронолошки ред који је поштован преко примене принципа поступности продужен је у даљем редоследу приказивања материје излагањем података о развоју музике у епохама ренесансе, барока и класицизма. Голабовски представља културно и музичко буђење преко делатности композитора, филозофа, музиколога, књижевника и теоретичара. Да би се оформила комплетна слика епоха и стилова, паралелно са њима је приказан развој музичких форми и жанрова. Посматрање промене структуре музичких дела у склопу различитих временских периода ученицима омогућава да прате њихов развој. Нотни примери су дати као кратке илустрације. Они представљају

---

²⁹⁸ Програма за реформирано гимназиско образование, Наставна програма по Музичка уметност..., нав. дело.

²⁹⁹ Сотир, Голабовски, *Македонски осмогласник I, стихириски стил*, Скопје, Култура, 1993.

функционалну, практичну и визуелну допуну историјских приказа. После завршетка сваке тематске целине следи низ кратких питања која су у највећој мери усмерена на стилске карактеристике периода и језик композитора, са циљем да ученике подстакне на активно усвајање претходно изложеног садржаја.

Из области музичке теорије програмом је предвиђено певање нотног текста (лествице, ритмичке и мелодијске вежбе) преко чега ће ученици препознати изражајна средства музике, знаке за продуживање нота и пауза, интервале, темпо, динамику. Област вокалне интерпретације предвиђа певање песама по слуху и по нотама. На овом степену образовања може да дође до потешкоћа око адекватне реализације наставе, због мутирања гласа ученика. На жалост, у програму овај сегмент није предвиђен, за разлику од Србије, где је настава комплетно усмерена ка историјским садржајима и слушању музике као главним наставним областима.³⁰⁰

Голабовски прилази наведеним областима на један неуобичајен начин преко изношења података који у првом реду представљају теоријске синтетичке закључке произашле из проверених опсервација музиколошких ауторитета. Музичка теорија објашњена је кроз призму појмова наука и уметност. Њени развојни правци су представљени у виду кратких теоријских података о изражајним средствима музике и лествица. Мора да се нагласи да ти подаци не представљају дефиниције наведених музичких појмова, већ њихово елементарно теоријско сагледавање у историјском контексту. Ова сложена материја је изложена само на седам страница и обилује низом стручних термина. Овакав је приступ, иако изгледа збуњујући, ипак оправдан пошто знања ученика на овом нивоу образовања треба да обухватају више гледишта, у различитим условима, ако се има у виду да су садржаји предвиђени програмом већ реализовани током основног образовања.

Карактеристике музичког фолклора у Македонији, метрика, ритам и мелодика народне песме, македонски мелографи, структура и форма народне песме, народни инструменти у Македонији и македонски музички фолклор у модерним стиливима су неки од садржаја преко којих је Голабовски покушао да ученицима приближи националну фолклорну музичку прошлост и садашњост.

---

³⁰⁰ Упореди: Наставни планови и програми су доступни на сајтовима Министарства просвете и науке Републике Србије, као и Завода за унапређење образовања.

Можемо да закључимо да је Голабовски, вођен идејом да створи уџбеник за средње образовање којим ће пренети знања из историје музике, преко методолошког излагања материјала у које је уметнуо националну традицију, направио покушај да успостави нову димензију, различиту од иностраних виђења историјских догађаја у свету, Европи и Македонији.

Као што смо споменули претходно, до појаве првог македонског уџбеника музичке уметности за средње школе наставници су били креатори наставних садржаја, користећи југословенске уџбенике. О томе на који се начин, после три деценије, користе уџбеници у настави музичке уметности и како се она реализује дознали смо из пилот истраживања које је спроведено међу студентима треће године на Одсеку за разредну наставу Факултета образовних наука у Штипу и Струмици, при Универзитету *Гоце Делчев* у Штипу.

На почетку школске 2012/13. године из предмета *методика музичког образовања* спроведена је интерна евалуација студената о различитим аспектима њиховог музичког оспособљавања током средњошколског образовања.³⁰¹ Укупно тридесет студената је учествовало у евалуацији која се одвијала попуњавањем упитника³⁰². Фокус евалуације је био усмерен ка: а) коришћењу уџбеника музичке уметности у настави, б) најзаступљенијој области на часовима, в) каква знања се стекли студенти. Циљ евалуације је био да се стекне увид у предзнања студената и да према њима настава методике музичког образовања прилагоди методе и приступ усвајању садржаја на универзитетском нивоу. Резултати се овде први пут обелодањују и биће изнесени у најкраћим цртама.

Одговори на питања повезана са уџбеницима који су били коришћени у настави музичке уметности могу да се сумирају констатацијом да велики број наставника (40%) у средњим школама уопште није користио актуелне уџбенике. Садржаје повезане са историјом музике још увек су реализовали диктирањем градива о музичким епохама и биографије композитора. У односу на питање да ли су користили допунске материјале, велики број студената (90%) је навео да нису имали апсолутно никакав допунски материјал, док је осталих 10% навело интернет као извор који су користили за

---

³⁰¹ Евалуација је спроведена од стране писца ових редова.

³⁰² Студенти су завршили различите средње стручне школе: гимназија (59%), средња медицинска школа (30%), средња текстилна школа (10%) и средња хемијска школа (10%), од којих 50% у Штипу, 30% у Струмици, 10% у Велесу и 10% у Радовишу.

истраживање живота композитора током часова. Из овога произилази да је најзаступљенија област на часовима била историја музике о којој су студенти стекли највише знања, пре свега о животима композитора. У односу на реализацију садржаја повезаних са теоријом музике, на часовима су се углавном певале песме по слуху, а слушање музике се сводило на сопствен избор студената. При провери знања повезаних са музичком писменошћу једино су студенти који су посећивали основно музичко образовање (2%) постигли солидне резултате. Ово истраживање је показало да се још увек користе застарели методи на часовима (диктирање материјала) и поред тога што постоје уџбеници. После обраде и анализе свих података било је јасно који је ниво стеченог знања студената. На тај начин су били предвиђени могући проблеми и тешкоће са којима ће се срести на универзитетском нивоу.

На жалост, у Македонији у средњим школама до сада није спроведена обимна и планирана евалуација повезана са наставом музичке уметности која би била од посебне користи, нарочито ако је усмерена ка одређеним проблемима о потребама наставника за модифицирањем и реконструкцијом наставе за наредну школску годину, са циљем да се она приближи потребама будућих студената. Пре свега, ова и слична истраживања истичу чињеницу да је од виталног значаја да се користе уџбеници који су израђени према наставном програму, чиме би часови били ефикаснији. Треба да се има у виду да циљ ове евалуације није био да послужи као претња нечијој сујети, већ да допринесе да се повећа свест о подизању квалитета наставног концепта и процеса учења на свим нивоима.

2.3.3. Педагошка литература аутора Сотира Голабовског

Ако се упореде наставни програми основног (осми разред), средњег (гимназијског) и средњег музичког образовања примећује се различит степен и обим обухваћености градива из историје музике на сваком од ових нивоа. Суштинска разлика је највише изражена у циљевима и задацима. У основној школи примарни задатак је да се преко музичких форми и жанрова ученици уведу у поједине епохе преко којих постављају основе историјске ситематизације. На средњошколском (гимназијском) нивоу ученици проширују знања преко дијахроног методолошког приступа при излагању тематике од првобитног друштва до данас. Због комплексне тематике којом ученици треба да савладају у кратком периоду, само у току две године свог школовања у овој врсти

образовања, суштинско усвајање садржаја из историје музике је великим делом релативизовано. Права поставка предмета историја музике преко које треба да се формира историјско мишљење је успостављена у средњим музичким школама. Методолошки приступ излагању тематике и у овој врсти школе остаје исти, као код гимназије (дијахрон), са том разликом што је обим градива већи. Основни циљ предмета историја музике је да ученик стекне знања о стилским карактеристикама музике из сваког периода њеног историјског развоја, да стекне знања о животу и стваралаштву најзначајнијих представника тих периода, да се оспособи за музиколошку анализу музичких дела, да развије естетска осећања, да развије љубав према музици и музичком стваралаштву.³⁰³

У центру проучавања историје музике некада су били композитори или развој основних институција музичког живота. Уобичајен приступ овим садржајима био је пре свега биографски – приказиван је живот композитора кроз призму података о годинама школовања, службе, брачном статусу, животним навикама, и представљан је списак дела (*позитивистичка историографија*).³⁰⁴ У XX веку историја се усмерава „на изучавање структура и утемељује се *структуралистичка* или *интегрална* историографија“³⁰⁵. У савременим историјским истраживањима „доминантан значај има генетичко-структуралистички смер, који доноси захтев да се друштвене стурктуре не изучавају статично, већ кроз праћење њиховог преображаја у времену“³⁰⁶. Како се из досадашњег прегледа уџбеника у Македонији може закључити, доминантне су биле позитивистичка и структуралистичка оријентација. Посебно место у истраживањима добила је македонска историја музике.

Заинтересованост истраживача за развој македонске музичке историје нема дубоке корене и новијег је датума: први кораци у том правцу направљени су седамдесетих година прошлог века. Бранко Каракаш (1930–2014) је у својој књизи *Музичките творци во Македонија*³⁰⁷ први пут покушао да трасира пут за даља истраживања. Књига је издата

---

³⁰³ *Наставна програма*, Историја на музиката со познавање на музичката литература, Скопје, Министерство за образование, Педагошки завод на Македонија, 2000.

³⁰⁴ Соња Маринковић, Аница Сабо, Корелација наставе историје музике и музичких облика у средњој школи..., нав. дело.

³⁰⁵ Соња Маринковић, Основне поставке Методика наставе историје музике, у Соња Маринковић, Санда Додик (уредници), *Владо С. Милошевић: етномузиколог, композитор и педагог, Традиција као инспирација*, Зборник радова са научног скупа (6–7. Април 2012), Бања Лука, Академија умјетности Универзитета у Бањој Луци, 2013, 142.

³⁰⁶ Исто, 143.

³⁰⁷ Бранко Каракаш, *Музичките творци во Македонија*..., нав. дело.

1970. године поводом двадесет и пет година музичког живота у слободној и самосталној Републици Македонији. У њој су у уводу изнесени први подаци о развоју македонске музичке историје. Каракаш је дефинисао четири периода који су и у даљим музиколошким истраживањима имала своју актуелност: а) почеци црквене музике у Македонији (делатност браће Ђирила и Методија; Охридска школа; музички живот у Самуиловој држави; Јован Кукузел); б) време од доласка Турака на Балкан (XIV век) до Првог светског рата (делатност најзначајнијих македонских реформатора, музичких активиста и музичких друштава који су опстајали у овом периоду); в) почетак Првог светског рата, период између два светска рата, закључно са Другим светским ратом и г) музичко стваралаштво у Македонији повезано са Народноослободилачком борбом. Главни акцент у књизи је стављен на живот и делатност за то време актуелних македонских композитора. У књизи су представљена тридесет и три македонска композитора међу којима и Сотир Голабовски. Овим је почела да се попуњава празнина која је постојала између музичког стваралаштва, извођаштва и писане речи, пре свега основним историографским подацима.

Требало је да прође више од једне деценије да би се појавила литература која ће обелоданити значајне материјале повезане са историјом македонске музике. После Каракашеве књиге, осамдесетих година прошлог века наредни прилог историјату македонске музике дају композитори Драгослав Ортаков, Сотир Голабовски и Тома Прошев (1931–1996).³⁰⁸ Драгослав Ортаков пише књиге *Музичката уметност во Македонија* (1984)³⁰⁹ и *Ars Nova Macedonica – основни естетички процеси во македонската уметност од XIX век со посебен осврт врз музиката* (1986)³¹⁰; Сотир Голабовски *Традиционална и експериментална македонска музика* (1984)³¹¹; Тома Прошев (1931–1996) *Современа македонска музика* (1986)³¹². Стварање овакве литературе од стране Ортакова и Голабовског није било случајно. Она је била реализована током седамдесетих

---

³⁰⁸ У складу са нашом темом овде ћемо детаљно размотрити само литературу Сотира Голабовског. Кратак преглед других књига је урађен да би се направио хронолошки увид и приказ историографске литературе која ће омогућити да се створи потпуна слика о месту, улози, значају и доприносу Голабовског у области македонске историје музике и музичке педагогије.

³⁰⁹ Драгослав Ортаков, *Музичката уметност во Македонија...*, нав. дело.

³¹⁰ Драгослав Ортаков, *Ars Nova Macedonica – основни естетички процеси во македонската уметност од XIX век со посебен осврт врз музиката*, Македонска книга, Скопје, 1986.

³¹¹ Сотир Голабовски, *Традиционална и експериментална македонска музика*, Скопје, Македонска ревија, 1984.

³¹² Тома Прошев, *Современа македонска музика*, Пула, Истарска наклада, 1986, 24.

година преко њиховог заједничког рада на пројекту *Историја на македонската музика*³¹³. Књига Томе Прошева је настала као резултат истраживања у склопу његовог доктората *Композициско-техничките и стилските карактеристики на современото творештво*³¹⁴.

Ортаковљева *Музичката уметност во Македонија*³¹⁵ представља други озбиљан рад који „на изврстан начин попуњава недостатак интегралне историје македонске музике, правећи пресек музичких догађаја и личности које су деловале на овим просторима од најстаријих времена до друге половине XX века“³¹⁶. У другој књизи *Ars Nova Macedonica – основни естетички процеси во македонската уметност од XIX век со посебен осврт врз музиката*³¹⁷ Ортаков „свој фокус усмерава ка духовној и световној музици у Македонији у времену Препорода, осветљавајући основне естетичке постулате уметничког стваралаштва у овом периоду, са посебним акцентом на музици“³¹⁸.

Као резултат дугогодишњих истраживања музичке прошлости македонског народа, Сотир Голабовски пише своју прву самосталну књигу из области македонске историографије *Традиционална и експериментална македонска музика*³¹⁹. Књига је састављена од три целине: а) прилог проучавању македонског црквеног појања; б) прилог проучавању македонске музичке епике; в) македонска експериментална музика.

Прва целина садржи једанаест поглавља. Свако поглавље је самостално и заокружено богатом библиографијом као смерницом и основом за даља продубљивање знања и истраживања. Поглавља су обједињена истом тематиком, македонским црквеним појањем. Изложени материјал је у ствари комбинација већ познатих радова који су били објављени у едицији *Македонска музика*³²⁰. Њиме су обухваћени и презентовани подаци повезани са: изворима за проучавање македонског црквеног појања, периодизацијом македонске духовне музике, византијско-словенском естетиком, Јованом Кукузелом, музичким текстовима у Болоњском псалтиру, тоналним основама македонске духовне музике од IX до XV века, црквено-музичком праксом у Струги, Јованом Хормосином,

---

³¹³ Видети овде стр. 57.

³¹⁴ Види: Марко Коловски, *47 Македонски композитори...*, нав. дело, 60.

³¹⁵ Драгослав Ортаков, *Музичката уметност во Македонија...*, нав. дело

³¹⁶ Марко Коловски, *47 Македонски композитори...*, нав. дело, 60.

³¹⁷ Драгослав Ортаков, *Ars Nova Macedonica...*, нав. дело.

³¹⁸ Марко Коловски, *47 Македонски композитори...*, нав. дело, 60.

³¹⁹ Сотир Голабовски, *Традиционална и експериментална македонска музика...*, нав. дело.

³²⁰ Видети овде стр. 65.

Дионисом Попоским, тоналним везама између музичког фолклора и црквеног појања у Македонији и елементима Препорода у македонској музици XIX века.

Посебну пажњу у овој целини привлачи предложена периодизација македонске духовне музике. Она је произашла из потребе да се створи комплетна и јасна слика о њеној еволуцији кроз призму националних вредности. На основу промена у системима музичког језика насталих као резултат „иностраних утицаја у македонској духовној музици“³²¹, Голабовски предлаже четири периода и то: а) период античких утицаја (од првих почетака наше ере па све до IX века); б) период византијских утицаја (од IX до XV века); в) период оријенталних утицаја (од XV до XIX века) и г) период западноевропских утицаја (XIX и XX век).³²² Главни извори њиховог проучавања су: сачувани литургијски рукописи са музичким записима и без музичке нотације или знакова; историјски документи (житија, летописи, писма, путописи и сл.) и, сажето, усмена традиција (црквена и световна). Да би се у правом светлу представио изложени материјал, на крају књиге су приложене илустрације споменика, слике, рукописи и транскрибовани нотни примери.

Пада у очи то што Голабовски у периодизацији уопште не обухвата духовну музику стварану у првој половини XX века. Разлог за ово одсуство је вероватно недостатак и недовољна истраженост материјала. У вези са овим периодом, он јединствено закључује да је византијско појање у пракси постојало у усменом облику до 1975. године „када су умрли или постали неспособни да дају информације и последњи научници и поклоници македонског црквеног појања“³²³. Голабовски предложену периодизацију не излаже као непроменљиву варијаблу зато што је био свестан недостатка оваквог разграничавања преко временског ограничења трајања стилова. Он указује да је овај предлог само једна варијанта периодизације македонске духовне музике која ће се можда у будућности променити ако се нађу нови квалитетни и оригинални подаци.³²⁴

Друга целина се фокусира на македонску музичку епику, конкретно на музику и музицирање за време НОБ-а у Македонији (1941–1944), са главним акцентом на народним партизанским песмама и изабраним уметничким индивидуалним делима које је македонски народ прихватио без обзира на њихово порекло. Давање прегледа и

---

³²¹ Исто, 32.

³²² Исто, 33.

³²³ Исто.

³²⁴ Исто, 44.

анализирање музике овог периода представља комплексан задатак, ако се узме у обзир чињеница да се у овом историјском периоду стварање, репродуковање и ширење музичке продукције одвијало у специфичним условима. Међу главним питањима која се постављају током процеса разраде материјала је и проблем класификације, оригиналности и естетско-музичког аспекта партизанских песама. Поред тога, извршена је и анализа мање познатих песама, њихове структуре, тоналне основе, ритмичке структуре и текстуалне подлоге. Преко ње су у резимираној форми истакнуте њихове индивидуалне карактеристике. На крају је наведена литература са списком радова у којима се разрађују поједини аспекти партизанске песме. Излагање у вези са овом темом може да представља подстицај и основ за стварање нових обимнијих радова.

Трећа, последња целина посвећена је македонској експерименталној музици. Голабовски овде први пут износи своје субјективне ставове о месту савремене македонске музике у светским оквирима. О овој врсти стваралаштва до појаве његове књиге на територији Македоније не постоје објављени радови. У односу на одређивање почетака експерименталне музике и одређивање њених историјских граница Голабовски се придружује „музиколозима из 1948. године када се на музичком пољу појавио Шефер са својом такозваном *конкретном музиком*, који је у правом смислу речи одбацио конвенционалну музику“³²⁵. Стога он подржава став да се еволуција ове музике одвија у два различита правца: музика која се храни из народне или уметничке традиције и музика која се потпуно дистанцира од ова два главна извора инспирације.

Разлог зашто се одлучио да користи термин експериментална музика је „што подсећа на нешто што не претендује да буде валоризовано као апсолутна вредност“³²⁶. Да би јасније описао напоре светских и македонских композитора који су се приближили овој области, он даје своју рецензију, написану поводом деветог Загребачког бијенала. Разврставање материјала је урадио у складу са основним естетским карактеристикама композитора такозване експерименталне музике. Уводећи поднаслов: наука у служби музике; вера у елементарно; скептичка ексцентричност; оптимистичка ексцентричност микст медија; нова једноставност; нова непозната музика, он је покушао да да своје виђење догађаја коме је присуствовао не само како посматрач, већ и као композитор-

---

³²⁵ Исто, 159.

³²⁶ Исто, 163.

учесник. На Загребачком бијеналу било је изведено његово дело *Структура 9*. Поред података о актуелним композиторским именима тог времена, чија су дела била изведена на фестивалу, Голабовски као жив сведок даје осврт на реакције и прихватање тог вида музике од стране публике. На крају у односу на квалитет музичког дела он износи своје субјективно мишљење: „није дело лоше или добро зато што по свом спољашњем облику спада у категорију експерименталне или традиционалне музике, већ зато што оно само не садржи стваралачке квалитете“³²⁷.

Преко приказа музичких појава прошлости (црквена традиција), музике и музицирања за време НОБ-а у Македонији и савремености (експериментална музика), кроз историјску прерспективу Голабовски остварује актуелност изложених садржаја. Износећи сопствене ставове и гледишта он директно указује на свој однос према историји, у смеру креирања историјског мишљења. Ова књига отвара бројна питања повезана са духовном прошлшћу, историјском периодизацијом и савременом терминологијом и на њих је Голабовски покушао да бар делимично да одговор.

Књига *Современа македонска музика*³²⁸ Томе Прошева, представља природно континуирано продужење претходно написаних од стране Ортакова и Голабовског, иако она осветљава само један сегмент историје македонске музике, тачније период од 1945. до 1981. године. Преко представљања технике компоновања и анализе дела само на једном примеру, изабраном међу тада савременим македонским композиторима, међу којима је био и Сотир Голабовски, Прошев открива „праве вредности македонског стваралаштва са свим његовим обележјима“ и на тај начин истиче „чињенице условљене историјом, традицијом и узајамним деловањем“³²⁹.

2.3.3.1. Историја музике у средњем образовању и у литератури аутора Сотира Голабовског

У средњим музичким школама, историја музике са познавањем музичке литературе као предмет се изучава од прве до четврте године као обавезан предмет са два часа недељно. У првој години наставним програмом је предвиђено да ученици стекну знања о

---

³²⁷ Исто, 171.

³²⁸ Тома Прошев, *Современа македонска музика...*, нав. дело.

³²⁹ Исто, 7.

музици у првобитном друштву, ренесанси и њеним најзначајнијим представницима. О овоме делу градива до сада у Македонији није написан уџбеник.

У другој години се наставља са изучавањем тема: музички барок, опера у XVIII веку, музички класицизам и романтизам у првој половини XIX века. Преко теме класицизам ученици треба да се упознају са следећим под-темама: рококо, комична и озбиљна опера, К. Ф. Глук, живот и стваралаштво Хајдна, Моцарта и Бетовена. Тема романтизам у првој половини XIX века обухвата делатност следећих композитора: Шуберт, Шуман, Вебер, Менделсон и Шопен.

У трећој години градиво је потпуно посвећено романтизму преко изучавања: опере у Француској и Италији у првој половини XIX века и стваралаштва композитора Мајербера, Росинија, Глинке и Даргомижског. Из музичког романтизма друге половине XIX века заступљене су тематске јединице: опште и социјалне прилике, стилске карактеристике, програмска и апсолутна музика, естетска конфронтација у овом периоду, Е. Ханслик, карактеристике инструменталне музике, Ф. Лист, Х. Берлиоз, Вагнер и оперска реформа, италијанска опера, Ђ. Верди, веризам, Ђ. Пучини, француска опера, Ж. Бизе, националне школе, руска музичка култура у другој половини XIX века, руска петорка, П. И. Чајковски, карактеристике балетског и оперског стваралаштва, чешка национална школа, Б. Сметана, карактеристике симфонијског циклуса, А. Дворжак.

Табела број 7:

Сотир Голабовски, садржај књиге *Класика и романтика*

Сотир Голабовски, <i>Класика и романтика</i> (2002) Садржај
Предговор
Увод
Рококо
Најзначајније музичке школе
КЛАСИКА
Франц Јозеф Хајдн
Волфганг Амадеус Моцарт
Лудвиг ван Бетовен
РОМАНТИЗАМ
Основне карактеристике музике XIX века
Франц Шуберт
Карл Марија фон Вебер
Феликс Менделсон
Роберт Шуман
Фредерик Шопен
Џакомо Мајербер
Џоакино Росини
Михаил Иванович Глинка
Програмска инструментална делатност Хектора
Берлиоза и Франца Листа
Хектор Берлиоз
Франц Лист
Рихард Вагнер
Џузепе Верди
Француска опера у другој половини XIX века
Бејдих Сметана
Антонин Дворжак
Руска петорка
П. И. Чајковски
Представници апсолутне музике немачког правца у
другој половини XIX века
Јоханес Брамс
Антон Брукнер
Густав Малер
Рихард Штраус
Музички натурализам односно веризам

У четвртој години се изучавају теме музички импресионизам, музика у XX веку и музика у Македонији. У подтеме из импресионизма и музике XX века спадају: XX век друштвене и политичке прилике, музички и уметнички плурализам као основна карактеристика XX века, француска шесторка, Стравински и неокласицизам, Бела Барток и нови фолклоризам, Бечка школа и Шенберг, компарација између ликовног и музичког експресионизма, Веберн, Берг, Хиндемит, Шостакович, Прокофјев, авангардне тенденције

у музици у XX веку, фестивали и друге манифестације авангардне музике, Штокхаузен, Пендерецки, Лутославски, врсте алеаторике, теоријске и естетске расправе о музици XX века, карактер музике XX века.

Табела број 8:

Сотир Голабовски, садржај књиге *Музиката на XX век*

Сотир Голабовски <i>Музиката на XX век</i> (2005) Садржај
Предговор
ПРЕЛАЗАК СА СТАРОГ НА НОВО
Импесионизам
Клод Дебиси
Александар Скрјабин
Псеудо-импесионизам или пост-импесионизам
Морис Равел
Пол Дика
Деода де Северак
Алберт Русел
Фредерик Делиус
Цирил Скот
Франц Шрекер
Оторино Респиги
Карол Шимановски
МУЗИЧКИ ЕКСПРЕСИОНИЗАМ
Нови облици истраживања у XX веку
Арнолд Шенберг
Антон Веберн
Албан Берг
Карл Амадеус Хартман
Антиромантичари
Чарлс Ајвс
Артур Хонегер
Даријус Мило
Франсис Пуланк
Луј Диреј
Жермен Тајфер
Жорж Орик
КЛАСИЦИ XX ВЕКА
Сергеј Рахмањинов
Бела Барток
Игор Стравински
Золтан Кодаљ
Сергеј Прокофјев
Паул Хиндемит
Едуард Елгар
Арам Хачатурјан
Дмитриј Дмитријевич Шостакович
Оливије Месиен
Самуел Барбер
Џан-Карло Меноти
Бенџамин Бритн
Карл Орф

НЕОРОМАНТИЗАМ

Неоромантичари
Значајнији представници нових националних
школа
Чешка
Мађарска
Румунија
Скандинавска музика
Енглеска
Јужнословенске школе
Словенија
Хрватска
Македонија
Бугарска
САД, Џез музика

ЕКСТРЕМНИ ПУТЕВИ

Обнављање „варварске музике“
Кубизам
Футуризам
Дадаизам
Соц-музички реализам
Четвртонски систем
Конкретна музика
Електронска музика
Алеаторика
Максималистичка и минималистичка музика

ИЗВОЂАЧКА МУЗИКА

Велики диригенти XX века

МУЗИКОЛОГИЈА У XX ВЕКУ

Из приказаних садржаја књига *Класика и романтика*³³⁰ и *Музиката на XX век* Сотира Голабовског, у поређењу са наставним програмом за предмет историја музике са познавањем музичке литературе, може да се примети да изложени материјал обухвата само део тема из друге, треће и четврте године. Ово јасно показује да ове књиге он није написао према наставном плану у средњим школама. Стога оне не припадају категорији уџбеника, већ категорији литературе ширег карактера која је намењена свим степенима образовања. Голабовски је у ове две књиге поред композитора, набројао и низ имена значајних књижевника, филозофа, естетичара и уметника. У текстовима су наведени аутори књига које су се користиле као релевантна литература из области која се тумачи, а међу њима су: Х. Риман, Л. М. Шкерјанц, В. Манастериоти, Л. Алберти, В. Укмар, Р. Пејовић, Ј. Андреис, Ј. М. Хауер, А. Греи, К. Штокхаузен, Д. Битер, М. Ђурић, Ч. Розен и други.

³³⁰ Сотир Голабовски, *Класика и романтика...*, нав. дело.

Генерална концепција књига је хронолошки приказ музичких епоха и стилова. Голабовки се одлучио да представи, према њему, најзначајније композиторе, а селекцију је направио у сагласности са „...актуелношћу њихове музике и у данашњем времену“³³¹. Он примећује: „због тога је у коначној верзији отпало много аутора“³³². У књигама је изложен кратак приказ биографија композитора са освртом на животни пут, њихову активност, улогу у развоју музике и стваралачки рад, анализа музичког језика, форме и структуре изабраних композиција.

Садржај у књигама *Класика и романтика* и *Музиката на XX век* потпуно је окренут ка западноевропској музичкој традицији. У *Музиката на XX век* Голабовски износи податке и о савременој македонској музици, смештајући је и приказујући је као део светске историје музике. Преко овога се сагледава његово виђење музике македонских музичких стваралаца у оквиру западноевропских токова. Књиге обилују илустрацијама и нотним примерима који су у функцији изложених садржаја.

Желећи да напише кратак историјски преглед развоја македонске музике у књизи *Историја на македонската музика*³³³, Голабовски се определио за методолошки приступ који је окренут музичкој традицији, музичкој култури, композиторима и самој музици. Овај кондензован научни музиколошки и педагошки рад обилује фуснотама у којима је „наведена основна радна библиографија...“³³⁴ док је на крају приложен „...регистар са значајнијим појмовима и именима са малим коментарима“.³³⁵ Они представљају значајне смернице за будући истраживаче.

---

³³¹ Исто.

³³² Исто.

³³³ Сотир Голабовски, *Историја на македонската музика*, .. нав. дело.

³³⁴ Исто, 3.

³³⁵ Исто.

Табела број 9:

Садржај наставне теме *музика у Македонији*, из предмета *историја музике са познавањем музичке литературе*³³⁶

Историја музике са познавањем музичке литературе, четврта година

Тема: *Музика у Македонији* (20 часа)

Садржинска страна теме:

Историјски преглед музике у Македонији
Подаци о музици пре доласка Словена на Балкан
Музика у Македонији у средњовековном периоду
Музика у Македонији за време Отоманског царства
Период између два светска рата
Савремена македонска музика
Подела композитора по генерацијама
Поп, електронска и визуелна музика
Џез, рок

У наставном програму за четврту годину за средње музичке школе наставна тема музика у Македонији је заступљена са двадесет часова. Две последње наставне јединице се односе на македонску и светску историју музике, што указује на бригу не само да се продубе знања о музичким дешавањима у XX веку, већ и на разумевање нових медијума и технологија у којима је музика примењена. Њен садржај одговара књизи Голабовског.

У обиму од сто деведесет и три странице Голабовски је замислио да историјски и аналитички расветли све еволутивне фазе у македонској музичкој историји. Историјске промене у Македонији које су изнесене у четири главна поглавља означавају развојни пут и главне периоде македонске историје музике: а) антика и средњи век; б) музичка култура у Македонији (од краја XIV века до 1912. године); в) македонска музика у периоду од 1912. до 1944. године) и послератна македонска музика (1944–1991). На крају Голабовски износи кратке сублимиране податке и о почецима македонске извођачке уметности, балетској уметности, музикологији, етномузикологији, музичком фолклору, забавној, џез музици, музичком образовању и филмској музици.

³³⁶ *Наставна програма*, Историја на музиката со познавање на музичката литература, средно музичко и балетско образование..., нав. дело.

Девет поглавља посвећено је темама о музици пре доласка Словена на Балкан и музици у Македонији у средњовековном периоду. У њима није обухваћена само музика као посебан конкретизован материјал. Њен пут је представљен преко сазнања из опште историје, књижевних дела, фрагмената хроника, фрески, икона, резбарија из македонских цркава и манастира и других ликовних споменика. На основу ових извора је извршена реконструкција музичке културе у првобитном друштву, античком периоду, осветљени су почечи хришћанске музике у Македонији (I–VII век), развој македонске словенске хришћанске музике (VII–969 година), македонске музике за време Самуиловог царства (969–1018), богумилске музике (X–XIV век), словенских музичких рукописа са тита-нотацијом, музичких рукописа са развијеном нотацијом (охридска збирка музичких рукописа XI–XIV век), делатност Св. Јована Кукузела и његове реформе, животне пут и дела (XIV век). Поред представљања духовне музике, Голабовски се осврнуо и на македонску световну средњовековну музику.

Илустрација број 11:

Сотир Голабовски, теоријски приказ палеовизантијске нотације³³⁷

3. Фита аплун во истата симетрична комбинација на двојна варија и двојна оксиа "⊖";

4. Фита аплун со двоен апостроф и дипли "⊖" .⁹⁶

Во Загрепскиот македонски триод (крајот на 12 век) постојат фита-состави, кои би можеле да се систематизираат во четири групи:

1. Фита со двојна оксиа и апостроф "⊖";
2. Фита со двојна оксиа од двете страни "⊖";
3. Фита со двојна оксиа од едната страна "⊖";
4. Фита со оксиа со пункт /⊖.

Покрај споменативе фита-состави, кои јасно можат да се видат во најстарите зачувани македонски триоди на словенски јазик, но и да се идентификуваат со познати знаци од екфонетската и палеовизантиската нотација, има и такви комбинации во кои има и знаци од прозодискиот систем и од грегоријанската нотација.⁹⁷

При анализата на музичките знаци во Загрепскиот македонски триод ги наоѓаме и овие знаци од палеовизантиската нотација: олигон (Oligon) —, Оксиа (Oxeia) ↗, петасте (Petaste) U, дио кентемата (Dio Kentemata) " ··, апострофос (Apostrophos) ʹ, дио апострофи (Duo Apostrophoi) ʹʹ, пеластон (Pelaston) ∽, кентима (Kentima) —, варија (Varia) \, дипле (Diple) " , класма микрон (Klasma mikron) ∩, исон (Ison) ⊥, елафрон (Elaphron) ∩, сирма (Syrma) ∽, апесо ексо (Apeso exo) / ... ↗.⁹⁸

Теме посвећене музици у Македонији за време Отоманског царства од XIV века до 1912. године Голабовски је представио преко општих података о друштвено-политичком и

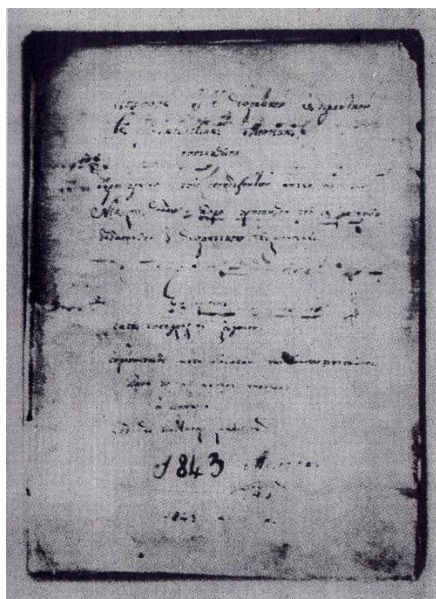
³³⁷ Сотир Голабовски, *Историја на македонската музика*, ... нав.дело, 39.

просветно-културном положају македонског народа са акцентима на музичком животу, музичком фолклору и македонској црквеној музици овог периода.

У делу посвећеном музичком фолклору Голабовски прави осврт на: утицаје на македонски музички фолклор, његову тоналну основу, појаву тзв. „градске песме“ и степен утицаја западноевропске музике на њу. Са циљем да задржи свој методолошки став у односу на македонску црквену музичку историју и традицију, Голабовски је преко хронолошког следа покушао да опише тежњу ка препороду старе Климентове музичке традиције у XIX веку која је настала као резултат жеље да се она обнови. Под западноевропским утицајем 1814. године ортодоксно појање доживљава реформу од стране Хризанта, Хурмусија и Григорија. Реформирана нотација је донела и стварање и штампање рукописа. На овом месту Голабовски даје приказ првог македонског уџбеника за нотно певање који је био написан од Наума Миладина 1843. године у Струги.

Илустрација број 12:

Сотир Голабовски Страница из уџбеника за нотно певање Наума Миладина (1843)³³⁸

Голабовски систематизовано излаже и кратке биографске податке о осталим најпознатијим музичким ствараоцима с краја XIX и почетка XX века који су одиграли

---

³³⁸ Исто, 83.

виталну улогу у очувању музичке црквене традиције. Ови подаци уједно представљају и солидан основ за даља продубљена истраживања која је и сам Голабовски током свог радног века са великом посвећеношћу и стручношћу вршио.

Не могавши да прескочи политичка дешавања на Балкану, Голабовски теме из наставног програма посвећене периоду између два светска рата проширује од 1912. до 1944. и обухвата време балканских ратова, Првог светског рата, период између два светска рата и Други светски рат. У овом делу он уочава да је и поред неповољног друштвено-политичког стања у Македонији, македонски народ успео да се укључи у опши музички западноевропски талас, тражећи и стварајући нове путеве за развој музичке уметности.

Тема посвећена савременој македонској музици представљена је преко биографије водећих македонских композитора. Њихова класификација је извршена према неколико фактора:

- старост композитора,
- идејно-естетско опредељење,
- жанрови.

Генерациска подела композитора временски је ограничена и фокусирана на период од 1944. до 1991. године, тј. од постојања Социјалистичке Републике Македоније као слободне државе у склопу федерације југословенских народа, до референдума за осамостаљивање.³³⁹

Кроз ова четири периода Голабовски је приказао оно што је сматрао суштинским за музичку историју. Темпо излагања материјала је брз, са одмереним коришћењем музичких и теоријских термина. Голабовски са чврстом дисциплином прати своја опредељења, не дозвољавајући да детаљи надвладају његов избор материјала који је сматрао круцијалним. Овај принцип је примењен и у његовом избору нотних примера, ликовних приказа и напоменама које имају функционално и применљиво место у књизи. У методологији излагања историјских података у сваком поглављу је примењено хронолошко, жанровско и аксиолошко начело.

---

³³⁹ Исто, 117.

Илустрација број 13:

Сотир Голабовски, слика из *Болоњског псалтира*³⁴⁰

Сл. 15. Болоњски псалтир, настанат во XIII век во село Рамне, Озридско

Књиге Сотира Голабовског *Традиционална и експериментална македонска музика*³⁴¹, *Историја на македонската музика*³⁴², *Класика и романтика*³⁴³ и *Музика од XX век*³⁴⁴ представљају драгоцен допринос македонској историографији и музичкој педагогији. Оне се данас користе од стране наставника као стручна педагошка литература у средњим музичким школама и на факултетима.³⁴⁵ Са њима с једне стране почиње да се попуњава дугогодишња празнина и евидентни недостатак уџбеника, приручника и књига на македонском језику за предмет историја музике, а с друге стране, оних који ће одговарати степену образовања, и бити урађени према наставном програму за овај предмет. За овакву неповољну ситуацију постоји више разлога. Један од разлога је тај што у Македонији недостају стручне, научне музичке конференције из којих ће произаћи публиковани истраживачки резултати. Други разлог, можда и кључан, јесте што на жалост

³⁴⁰ Исто, 39.

³⁴¹ Сотир Голабовски, *Традиционална и експериментална македонска музика...*, нав. дело.

³⁴² Сотир Голабовски, *Историја на македонската музика...* нав. дело, 140.

³⁴³ Сотир Голабовски, *Класика и романтика*, ...нав. дело,

³⁴⁴ Сотир Голабовски, *Музиката од XX век...*, нав. дело,

³⁴⁵ Теме предвиђене наставним програмом за средње музичко образовање које нису обухваћене литературом Сотира Голабовског, наставници реализују на основу историографске литературе српског музиколога Роксанде Пејовић.

у Македонији, за разлику од суседних држава, још увек не постоји Музиколошки институт у коме би се засновали и остваривали пројекти повезани са истраживањем македонске музичке прошлости, садашњости и историје музике уопште.

Табела број 10:

Поређење плана и програма за предмет историја музике са познавањем музичке литературе између Македоније и Србије

Историја музике са познавањем музичке литературе у Македонији	Историја музике са упознавањем музичке литературе у Србији ³⁴⁶
I година (2 часа недељно, 72 часа годишње) МУЗИКА ПРВОБИТНОГ ДРУШТВА МУЗИКА У СРЕДЊЕМ ВЕКУ МУЗИЧКА ГОТИКА ПОЧЕЦИ МУЗИЧКЕ РЕНЕСАНСЕ ВРХУНАЦ МУЗИЧКЕ РЕНЕСАНСЕ	I разред /
II година (2 часа недељно, 72 часа годишње) МУЗИЧКИ БАРОК ОПЕРА У XVIII ВЕКУ МУЗИЧКИ КЛАСИЦИЗАМ МУЗИЧКИ РОМАНТИЗАМ У ПРВОЈ ПОЛОВИНИ XIX ВЕКА	II разред (1 час недељно, 35 часова годишње) МУЗИЧКА КУЛТУРА ПРЕТКЛАСНОГ ДРУШТВА И СТАРОГ ВЕКА МУЗИЧКА КУЛТУРА СРЕДЊЕГ ВЕКА МУЗИЧКА РЕНЕСАНСА
III година (2 часа недељно, 72 часа годишње) МУЗИЧКИ РОМАНТИЗАМ У ПРВОЈ ПОЛОВИНИ XIX ВЕКА МУЗИЧКИ РОМАНТИЗАМ У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ XIX ВЕКА	III разред (3 часа недељно, 105 часова годишње) БАРОК ПРЕТКЛАСИКА И КЛАСИКА РОМАНТИЗАМ
IV година (2 часа недељно, 66 часа годишње) МУЗИЧКИ ИМПРЕСИОНИЗАМ МУЗИКА У XX ВЕКУ МУЗИКА У МАКЕДОНИЈИ	IV разред (2 часа недељно, 66 часова годишње) РОМАНТИЗАМ ИМПРЕСИОНИЗАМ СТИЛСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ МУЗИКЕ XX ВЕКА

³⁴⁶ Табеларан приказ наставног плана и програма за предмет историја музике са упознавањем музичке литературе у Србији преузет је из рада: Соња Маринковић, Аница Сабо, Корелација наставе историје музике и музичких облика..., нав. дело.

За разлику од Републике Македоније, у Републици Србији национална историја музике се изучава како посебан предмет у оквиру четврте године са фондом од једног часа недељно. Одавде произлазе два комплексна питања: да ли национална историја музике у Републици Македонији треба да се изучава у оквиру опште историје музике и да ли предвиђени број часова (двадесет) задовољава. Одговор на ова питања подразумева поновно преиспитивање и темељно преосмишљавање наставних планова и програма у правцу формирања новог предмета *национална историја музика*, чиме би се остварила и идеја Сотира Голабовског коју је изнео у књизи *Историја на македонската музика*.³⁴⁷

И поред недостатка уџбеника и педагошке литературе на македонском језику за средње музичке школе, ипак приказана поредбена табела и претходно образложене теме заступљене у књигама Голабовског, поредбено са наставним планом и програмом, показују да у Македонији постоји свест о значењу предмета историја музике у процесу едукације младих музичара.

2.3.4. Уџбеник за солфеђо аутора Благоја Цанева за основно музичко образовање

Музичка писменост у основном музичком образовању у Републици Македонији се изучава у оквиру наставе *солфеђа*. Циљ овог предмета је да се ученици оспособе за читање и интонирање нотног текста, да перципирају и записују одређене елементе музичког језика, да развију музичке способности (ритам, спољашњи и унутрашњи слух, музичка меморија) и да стекну знања из теорије музике. Ученици се у основну музичку школу првенствено уписују са жељом да науче да свирају неки музички инструмент. Помоћу предмета *солфеђо* треба да се олакша настава из главног предмета (инструмент).

Отварањем основних музичких школа широм Македоније после Другог светског рата³⁴⁸ уџбеник Стефана Гајдова *Solfeggio, со потребни теориски познавања*: за прва година на основните музички школи и I и II клас гимназија³⁴⁹ је опстајао као јединствен све до седамдесетих година прошлог века. Иако написан још 1949. године, што учачамо из предговора аутора, издат је 1951. године. У њему доминирају три области – једногласна и двогласна мелодика, ритам и теорија музике. Оне су у интерактивној вези и

³⁴⁷ Видети овде стр. 62.

³⁴⁸ Видети овде стр. 46.

³⁴⁹ После Школске реформе 1959. године исти уџбеник се преименува и намењен је само основним музичким школама као: Стефан Гајдов, *Solfeggio, со потребни теориски познавања за прва година на училиштата за основно музичко образование*, Скопје, Просветно дело, 1960.

представљене су преко ауторских инструктивних вежби. Оно што највише изненађује у уџбенику је одсуство дечјих песама са текстом и народних песама. С друге стране овај уџбеник Гајдова потпуно потврђује утицај и праћење примера Милоја Милојевића, у првом реду уџбеника *Основи музичке уметности у вези са ритмичким и мелодијским вежбањима, други део*, у ком Милојевић наводи искључиво инструктивне мелодијске примере.³⁵⁰ Уџбеник *Solfeggio, со потребни теориски познавања...*³⁵¹ је јединствен у ком се Гајдов строго концентрише на инструктивне вежбе. Из теоријског дела су изложене кратке лекције које садрже дефиниције и графичке приказе ноте, основне јединице за бројање, паузе, такт, кључеве, ступањ, степен, основну тонску скалу, четвртину са тачком, предтакт. Сви наредни уџбеници (за опште основне школе и гимназије) које је написао Гајдов садрже дечје песме са текстом, народне песме и њихове обраде, које нису у функцији постављања тонских висина, вежбања или прилога, већ су интегрисани део садржаја која се излаже. Ово доказује да је Гајдов био свестан да музичко образовање не може да се темељи искључиво на инструктивним мелодијским и ритмичким вежбама.

Седамдесетих година наставници су у основним музичким школама у Македонији као допунску литературу почели да користе уџбенике за *солфеђо* српског музичког педагога Владимира Јовановића. Осамдесетих и почетком деведесетих година прошлог века ови уџбеници се замењују уџбеницима за *солфеђо* српског музичког педагога Боривоја Поповића.³⁵²

Из разлога што је ова литература била коришћена у периоду између уџбеника Стефана Гајдова и појаве нових уџбеника македонских аутора, ми ћемо на овом месту дати њихов кратак приказ са циљем да се сагледа смер у коме се кретало основно музичко образовање у Македонији. Уџбеници Владимира Јовановића су урађени на основу француског метода. Поставка тонских висина постигнута је преко усвајања поступног лествичног кретања. На почетку, у методском упутству Јовановић потенцира да је то од посебног значаја за савладавање лествице са предзнацима.³⁵³ Према њему, најтежи је део обраде интервалских скокова на појединим ступњевима. За њихово савладавање

---

³⁵⁰ Види: Гордана Каран, *Музичко-педагошка делатност Милоја Милојевића...*, нав. дело, 107.

³⁵¹ Стефан Гајдов, *Solfeggio, со потребни теориски познавања...*, нав. дело.

³⁵² У употреби је био и његов уџбеник *Dvoglasni solfeđo* (Borivoje Popović, *Dvoglasni solfeđo*, Beograd, udruženje muzičkih pedagoga SR Srbije, 1975).

³⁵³ Vladimir Jovanović, *Solfeđo za učenike škola za osnovno muzičko obrazovanje, I i II razred*, Knjaževac, Nota – Muzičko izdavačko preduzeće, 1972, 5.

Јовановић не примењује лествично-интервалски метод. Његов метод је осмишљен на тај начин што су ступњевни разграничени на стабилне и нестабилне. Прво се приступа преко обраде терцног кретања и квинтакорда на првом ступњу. Трећи ступањ је дефинисан као нестабилан, а његово постављање је постигнуто поступним повезивањем са другим и првим ступњем. У овој вези трећи ступањ се сматра задржицом 6–5 у оквиру доминантног септакорда.³⁵⁴ Даље се обрађују хармонске везе на шестом–петом, четвртном–трећем, другом–првом и седмом–осмом ступњу. Меморисање хармонских веза је у функцији асоцијације, преко које се у последњој фази обраде постиже њихово чисто интонирање без хармонске подлоге.

Уџбеници Боривоја Поповића конципирани су за потребе инструменталног одсека. Постављање тонских висина одвија се поступно преко дурског трихорда, тетрахорда, пентакорда и хексакорда и на крају Це-дур лествице.³⁵⁵

Из овога може да се примети да Јовановић и Поповић имају различит методски приступ поставци звучних представа. Заједничко за њихову литературу за солфеђо је то што код обојице доминирају инструктивне мелодијске и ритмичке вежбе које су пре свега ауторске. Теорија музике у уџбеницима није заступљена.

После више од четири деценије од стварања првог уџбеника за *солфеђо* за основне музичке школе од Стефана Гајдова, 1993. године поново се појављују уџбеници македонских аутора. Благој Цанев је за ову врсту образовања створио само један уџбеник *Солфеж за подготвително одделение – основно музичко образование*³⁵⁶ који је он написао за потребе најмлађег узраста, почетника. Надежда Мишченко-Водеб је у периоду од 1996. до 2001. године написала уџбенике за све остале године.³⁵⁷ Ми ћемо се овде задржати само на уџбенику Благоја Цанева. У њему потпуно одсуствују методске смернице и теоријска објашњења. Ово је препуштено стручном наставнику и његовој креативности. Уместо увода, на почетку су изложене илустрације које имају функцију да ученицима почетницима у музичком основном образовању, на једноставан начин визуелно приближе музичку писменост. У складу са психофизичким способностима ученика преко графичких приказа су представљене ноте и паузе. После увођења Ге – кључа (виолински кључ), преко

---

³⁵⁴ Исто, 6.

³⁵⁵ Borivoje Popović, *Solfedо* za I razred niže muzičke škole, Beograd, Savez društva muzičkih i baletskih pedagoga Srbije, 1989.

³⁵⁶ Благој Цанев, *Солфеж за подготвително одделение – основно музичко образование...*, нав. дело.

³⁵⁷ Видети овде стр. 46.

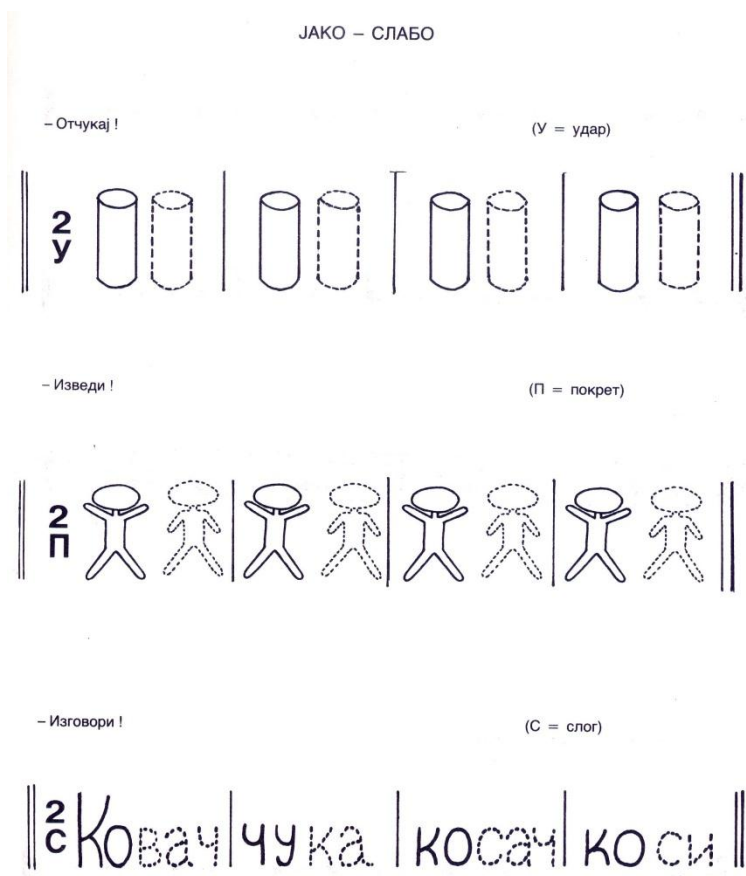

музичке ортографије оне су приказане у оквиру петолинијског система. На тај начин комплетно се формира слика нотног писма. Овакво постепено представљање музичке писмености омогућава да се ученици припреме за усвајање музичких елемената без страха од новог и непознатог.

Област ритам уведена је преко наменских дидактичких илустрација. Преко њих је визуелно представљена равномерна ритмичка пулсација.

Илустрација број 14:

Благој Цанев, дидактичке илустрације као увод у ритам³⁵⁸

Функција ових приказа је да преко удара, кретања и слога ученици уоче јаке (наглашене) и слабе (ненаглашене) тактове делове. Даље се постепено поставља дводелна подела јединице за бројање која се повећава са две (2/4) на три (3/4) и завршава са четири (4/4) јединице. На тај начин Благој Цанев је применио немачки правац наставке полазећи

³⁵⁸ Благој Цанев, *Солфеж за подготвително одделение – основно музичко образование...*, нав. дело, 21.

од метра (врсте тактова, број ритмичких јединица, наглашени и ненаглашени делови такта) ка ритму.³⁵⁹

Српски методичар и музички педагог Зорислава Васиљевић при постављању тонских трајања разликује ритмички говор и говорни ритам. Према њој: „Ритмички говор значи да текст треба изговарати по нотним вредностима исписаним испод њега (Милојевић, Поповић), а говорни ритам не мора ни да буде записан“³⁶⁰. Ритмичке вежбе у уџбенику Цанева представљене су на једној линији, са циљем да се избегне монотono изговарање неутралних слогова. Испод ритмичког тока исписани су текстови дечјих песама у којима је садржана рима. Захваљујући равномерном тактирању и изговарању текста ученици се уводе у правила наглашавања. Овде морамо да приметимо да у изложеним ритмичким вежбама доминира четвртина као нотна вредност. Остале нотне вредности цела, половина и половина са тачком усвајају се у оквиру мелодијских вежби. На тај начин ученици нису оптерећени великим бројем једнородних ритмички вежби, избегнута је монотонија и математичко тумачење нотних вредности. Уједно, постигнут је циљ наставе да се једнако влада звуком и нотном сликом. Цанев се преко ових вежби приближава настави музичког васпитања Исидора Бајића, Милоја Милојевића, и Боривоја Поповића који ритмички говор користе за увођење у нотне фигуре, постављање различитих ритмичких фигура, развијање моторичности.³⁶¹

Почетно учење нотног певања представља процес „у коме се ученици оспособљавају за декодирање тј. претварање графичких знакова (нота/слова) у одговарајуће тонове/гласове и њихово повезивање у мисаоној целини“³⁶². Успех у савладавању музичке писмености у највећој мери зависи од метода који се користи у настави. Зорислава Васиљевић примећује: „*Орфов инструментариј* је веома погодан за рад у припремном разреду. Његовим коришћењем ученици се навикавају на групно музицирање, стичу мануелну спретност, упознају се са непознатим инструментима, развијају још веће интересовање за музику и музички доживљај“³⁶³. У уџбенику Благоја Цанева *Солфеж за подготвително одделение...*³⁶⁴ први пут се у почетном основном

³⁵⁹ Види: Zorislava M. Vasiljević, *Metodika muzičke pismenosti*, Beograd, Štampa Akademija, 2000, 176.

³⁶⁰ Zorislava M. Vasiljević, *Teorija ritma*, Beograd, Univerzitet umetnosti u Beogradu, 1985, 46.

³⁶¹ Упореди: Исто, 43.

³⁶² Гордана Стојановић, *Компаративна методологија поставе музичке писмености...*, нав. дело, 84.

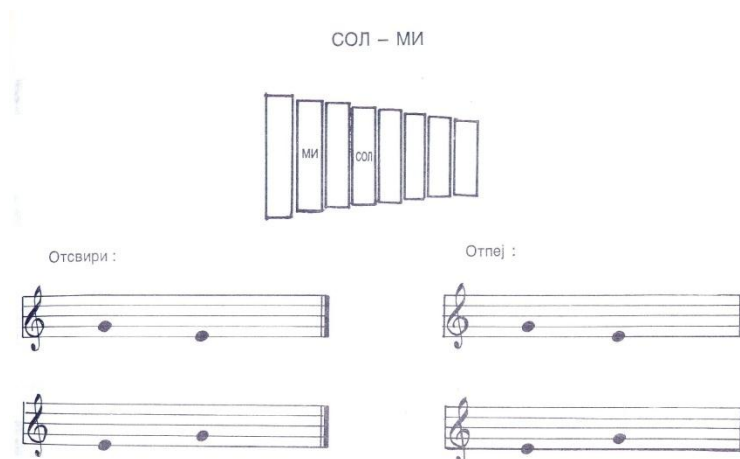
³⁶³ Zorislava M. Vasiljević, *Metodika muzičke pismenosti...*, нав. дело, 60.

³⁶⁴ Благој Цанев, *Солфеж за подготвително одделение - основно музичко образование...*, нав. дело.

музичком образовању уводи дечји инструмент металофон као дидактичко средство помоћу ког ученици треба да науче имена тонова и њихових висина. Његова је улога поред визуелне идентификације симбола да развије моторну координацију током изведбе. Преко свирања нотног записа на металофону припремају се и подстичу извођачке активности код ученика, који у другом полугодишту треба да почну са изучавањем инструмента. Као увод прво су изложени кратки мелодијски модели који нису дефинисани ритмички. Њиховим интерпретирањем настава се не одвија по слуху, већ организовано и осмишљено и на тај начин се поставља база музичке писмености и образовања. Они прво треба да се одсвирају, а затим да се отпевају.

Илустрација број 15:

Благој Цанев, постављање тонова сол – ми³⁶⁵

Овакво приказивање подстиче успостављање трајне звучне представе, односно менталне слике конкретног звука. Одсуство ритма омогућава да се ученици при свирању инструмента концентришу само на висину тонова, а затим да их чисто интонирају и меморишу.

³⁶⁵ Исто, 33.

Табела број 11:

Редослед обраде ступњева/тонова у различитим методама и код различитих аутора³⁶⁶

Metoda (autor)	Stupnjevi/intervali
Tonika do Toniksolfa	DO-SO-MI-TI-RE-FA-LA
Adamić Požgaj	DO-SO-MI-DO'-RE-TI-LA-FA
Antonić	DO-SO-MI-do'-so,-TI-ti,-RE-re'-FA-LA
Jöde	DO-do'-MI-SO-LA-TI-FA-RE
Bašić	DO-SO-do'-MA-RE-re'-so,-NJA-LE-LJEle,-lje,-FU-TI-TE-ti,-te,
Rinderer	SO-MI-LA-DO-RE-FA-do'-TI
Bentley	SO-MI-LA-RE-DO-ti,-TI-FA
Kodály	SO-MI-LA-DO-RE-la,-do'-so,-FA-TI-FI ... itd.
Noack	SO-MI-DO-LA-RE-FA-so,-do'-TI Jale RO-MI-SU-JA-ja' -ro,-LE-NI-WA (V - III-VI – I -VIII-V -II -IV-VII)
Novak, Dugan, Lučić	Sekunde, terce, kvarte, kvinte, sekste, septime, oktave
Matz	C-dur ljestvica; rastavljeni akordi; intervali
Eitz	Fe-pa-to-ni-gu-la-to-ro (a-fis-d-h-e-g-d 2 -cis)

За постављање музичке писмености и тонских висина Благој Цанев примењује исти метод и редослед (*сол-ми-ла-до-ре-фа-си*)³⁶⁷ као у уџбенику *Музичка култура*³⁶⁸. Распоред откривања и обраде тонова који је Цанев одабрао одговара аустријском музичком педагогу Риндереру, што је приказано у горњој табели. Овакво постављање тонских висина и њихово међусобно повезивање са одговарајућим положајем тона у линијском систему води ка оспособљавању ученика да отпевају комбинације тонских спојева у основној скали, без познавања интервала. Позитивност овог начина постављања појединачних тонова је у томе што су почетници ослобођени сувопарног теоријског стицања знања о интервалима.

После откривања тонова, следе мелодијске вежбе са различитим тонским трајањем, у означеном метру које се реализују путем свирања и певања. Овим вежбама се интензивира развој визуелне перцепције и вештине директног репродуковања мелодијског и ритмичког нотног записа.

³⁶⁶ Табела је комплетно преузета од: Pavel Rojko, *Psihološke osnove intonacije i ritma*. Zagreb, Muzička akademija Sveučilišta u Zagrebu, 2012, 102.

³⁶⁷ Његово поновно приказивање у уџбенику за почетно музичко образовање представља директну потврду изложеног методолошког правца.

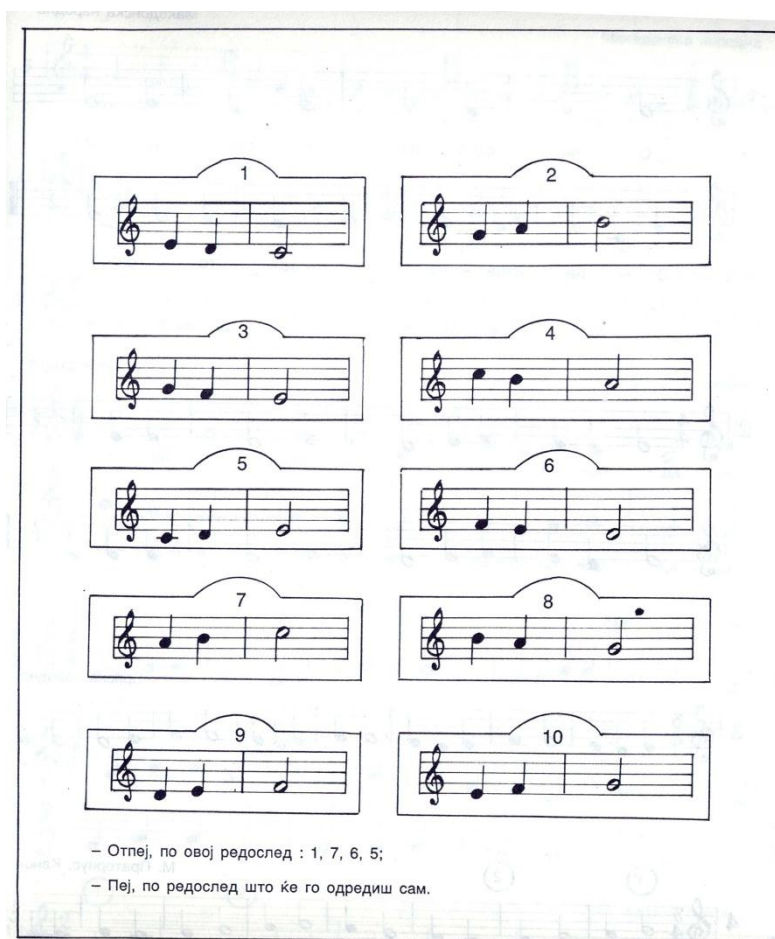
³⁶⁸ Благој Цанев, *Музичка култура*...нав. дело.

У уџбенику су изложени мелодијски задаци у којима су задати одређени број тактова, а допуњују се празнине. Овакав начин рада има одређену стваралачку и дидактичку улогу, помоћу које се развија унутрашњи музички слух. У овој фази омогућено је наставнику да у писменој форми, без „тешких“ објашњења усмери ученике да примењују усвојену музичку ортографију, нотно писмо.

Утврђивање тонова је издвојено као посебан део. Оно је представљено преко тонских игара који потстичу дечју машту и музичко мишљење.

Илустрација број 16:

Благој Цанев, тонска премештања³⁶⁹

— Отпеј, по овој редослед : 1, 7, 6, 5;
— Пеј, по редослед што ќе го одредиш сам.

На крају следи четрдесет и пет одабраних мелодијских примера народних песама из различитих крајева (македонски, са бивших југословенских простора, чешки,

³⁶⁹ Благој, Цанев, *Солфеж за подготвително одделение - основно музичко образование...*, нав. дело, 57.

француски, аустријски, литвански). Део њих је са текстом, а део као мелодијско-ритмички примери. Поред тога што преко ових песама ученици примењују претходно стечено знање из музичке писмености, оне омогућавају да се развије и обим гласа.

Зорислава Васиљевић истиче: „Устаљено је мишљење да су канони најпогоднији за почетну наставу, тако да се певање канона даје ученицима још ненавикнутим на синхронизацију гласова“³⁷⁰. Поштујући ово мишљење Цанев у уџбенику излаже два кратка канона у којима доминирају две основне функције тоника и доминанта. Они уједно представљају увод у двогласно певање.

Из свега овог се сагледава да је преко обрађених тема у уџбенику *Солфеж за подготвително одделение – основно музичко образовање*, Благој Цанев водио рачуна да код најмлађих ученика на једноставан начин развије слух, обим гласа, ритмичке способности, групно музицирање, меморију и музичку писменост.

2.3.5. Уџбеници за солфеђо аутора Благоја Цанева за средње музичко образовање

Улога предмета солфеђо као музичке дисциплине је да „активира, оспособљава људски глас да звуком произведе нотни текст и да звук који чује може свешћу да идентификује. Уз то, потребно је перманентно прожимање развоја музикалности и сазнајног процеса музичког мишљења“³⁷¹.

У средњем музичком образовању предмет *солфеђо* се изучава током све четири године преко четири области: мелодика, ритмика, интонација и диктати. Циљ наставног предмета на овом степену образовања је да се развије способност за звучно репродуковање, записивање музичког текста, спољашњи, унутрашњи, хармонски и полифони слух, да се усвоје ритмичке законитости и да се тако развију све музичке способности. Преко мелодике ученици треба да се оспособе за певање нотног текста прима виста од дијатонике до вантоналне мелодике, да овладају солмизационим тоновима, вокалном техником и гласовном артикулацијом, да изводе једногласне, двогласне и вишегласне примере. Ритам као саставни део мелодике треба да се усвоји преко извођења разних ритмичких врста и фигура у означеном метру. У оквиру области интонације ученици треба да записују и интонирају тонове, појединачно и као групу тонова. Исто

³⁷⁰ Zorislava M. Vasiljević, *Metodika muzičke pismenosti...*, нав. дело, 158.

³⁷¹ Исто, 55.

тако треба да препознају и репродукују интервале и акорде преко којих ће повезати знања стечена из теорије музике. Уједно, преко ове области ученици треба да се оспособе за чисто интонирање и регистрирање тонских висина. Преко усмених и писмених диктата, у оквиру градива из мелодике и метроритмике, ученици треба да развијају музичку меморију, слух и музикалност.³⁷²

Нема сумње да са појавом македонских уџбеника за предмет *солфеђо* за средње стручно музичко образовање крајем осамдесетих и почетком деведесетих година прошлог века почиње нов период у музичкој педагогији у Македонији. До њихове појаве у настави били су коришћени уџбеници српских аутора.³⁷³ Од елемената рада у настави *солфеђа* у четири уџбеника генерално су заступљене две области мелодика и ритам. Поред тога што потпуно недостају теоријска тумачења у њима није заступљена и област повезана са диктатима. Разлог теоријског одсуства аутори наводе још у „Предговору“ за *Солфеж I*³⁷⁴: „С обзиром на то да ученици добијају основна знања из музичке теорије још у основној школи, теоријска објашњења нису дата“³⁷⁵. Диктати и мелодика као области постојано се преклапају и преплићу. Одавде нас не изненађује одлука аутора да не извоје диктате као посебан део, већ да оставе да наставник сам бира мелодијске примере за диктат у зависности од методске јединице. Може да се констатује да је најобимнија и доминантна проблематика уџбеника у ствари интерпретација нотног текста, преко кога треба да се формирају звучне представе за тонске висине у оквиру тоналитета.

2.3.5.1. Мелодика као област у уџбеницима за солфеђо

Уџбеницима је заједничко то што је подела градива извршена према предзнацима, увек почињући од основног Це-дура. Сваки предзнак означава ново поглавље. У оквиру првог уџбеника је наведено триста педесет и шест вежби, у другом и трећем триста и десет и у четвртом двеста двадесет и три мелодијске вежбе. У вежбама су заступљене четвртина, осмина и шеснаестина као јединице за бројање. Вежбе су изложене у виолинском и бас кључу. Обим мелодијских линија се креће до дуодециме. У вежбама у виолинском кључу као најнижи тон се јавља *ef* из мале октаве, а као највиши је *ge* из

³⁷² *Наставна програма, Солфеж I, Скопје, Министерство за образование и наука, Биро за развој на образованието, 2000.*

³⁷³ Види овде фус ноту 156, стр. 48.

³⁷⁴ Надежда Мишченко-Водеб, Благој Цанев, *Солфеж I...*, нав. дело.

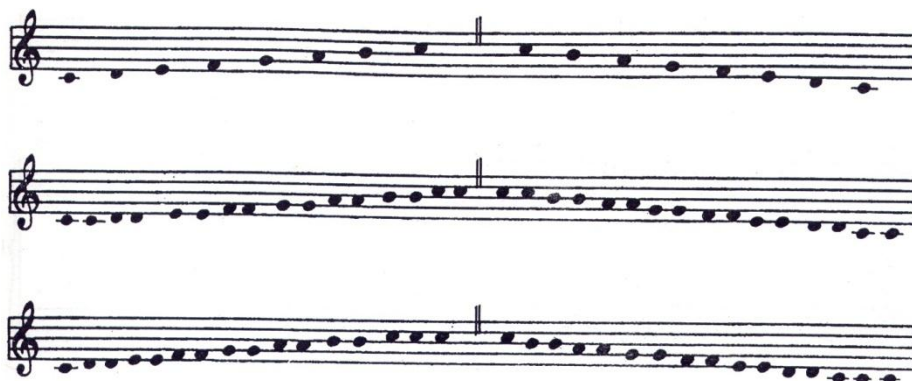
³⁷⁵ Исто, 3.

друге октаве. У бас кључу најнижи тон је *ef* из велике октаве, док је највиши *a* из прве октаве.

Иако нису дате егзактне назнаке о раду на мелодици, уводни поступни интервалски графички прикази са затамњеним нотним главама, без поделе на тактове, откривају принцип рада на мелодици, односно лествично-интервалски принцип.

Илустрација број 17:

Надежда Мишченко-Водеб, Благој Цанев, поступно мелодијско кретање, прима и секунда³⁷⁶

На тај начин је доследно спроведен методски правац који је поставио Стефан Гајдовагде се интервали откривају поступно од приме до октаве, на основу тонова из лествице, у првом уџбенику *Солфеж I*³⁷⁷.

После практичног постављања свих интервала у основној Це-дур лествици, у *Солфеж I* следе мелодијски примери у дурским и њиховим паралелним молским лествицама (природни, хармонски и мелодијски вид) закључно са два предзнака повисилица и снизилица. У *Солфеж II*³⁷⁸ излагање мелодијских примера је до четири предзнака. Свако увођење у нову тонску лествицу прво је представљено сликовито преко њене визуелизације, без означавања ступњева и распореда целих и полустепена. Функционалност ступњева посебно је издвојена преко поставке односа првог ступња и: горње тонике (I – VIII – I), доње и горње доминанте (I – IV – I – V – I), горње и доње

³⁷⁶ Исто, 5. Упореди овде илустрацију број 6, стр. 86.

³⁷⁷ Исто.

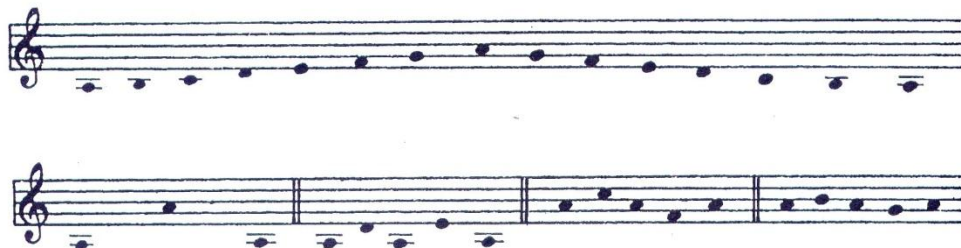
³⁷⁸ Благој Цанев, Надежда Мишченко-Водеб, *Солфеж II...*, нав. дело.

медијанте (I – III – I – VI – I) и горње и доње вођице (I – II – I – VII – I). Присуство функција означава повезаност са наставом хармоније.

Илустрација број 18:

Надежда Мишченко-Водеб, Благој Цанев, поступно мелодијско кретање – прима и секунда³⁷⁹

Овакав начин звучних поставки преко којих се фиксира тоника, II ступањ и вођицу у форми мотива срећемо у литератури Милоја Милојевића. На овом месту још једном се потврђује његов индиректни траг и утицај на путу стварања самосталне македонске музичке педагогије.

Илустрација број 19:

Милоје Милојевић, вежба за поставку фиксације тонова I, II и VII³⁸⁰

У продужетку су приказане мелодијске каденце у тоналитету који се обрађује, што је од посебног значења за развој хармонијског слуха.

Илустрација број 20:

Надежда Мишченко-Водеб, Благој Цанев, каденце³⁸¹

³⁷⁹ Исто, 36.

³⁸⁰ Милоје Милојевић, Градиво за уџбеник певања помоћу нота (скрипта), Београд, Литографија Косте Бојковића, Народна библиотека Србије, III 1404, 1914, 44.

³⁸¹ Благој Цанев, Надежда Мишченко-Водеб, *Солфеж II...*, нав. дело, 36.

Интерпретација нотног текста у пратњи клавира заступљена је само у *Солфеж II*³⁸² и то преко две вежбе. У њима доминира једноставна хармонска пратња што показује да су аутори хтели само да их уведу у коришћење клавира за постављање хармонских основа и то основних акорда тонике, субдоминанте и доминанте.

Илустрација број 21:

Благој Цанев, Надежда Мишченко-Водеб, вежба са клавирском пратњом³⁸³

The image shows a musical score for a piece titled "Andante" by Franz Schubert, "Lied". The score is written for voice and piano accompaniment. It consists of two systems of staves. The first system has a vocal line on a single staff and a piano accompaniment on two staves (treble and bass clef). The second system also has a vocal line on a single staff and a piano accompaniment on two staves. The tempo is marked "Andante". The key signature has one sharp (F#) and the time signature is 6/8. The piano accompaniment features simple harmonic structures, primarily triads and dyads, illustrating basic harmonic foundations.

У овом уџбенику доминира област повезана са модалном мелодиком која је представљена преко мелодијских вежби у свим модусима (од јонског до еолског). За разлику од дурских и молских лествица које су биле исписане са сваким њиховим представљањем, приказивање модалних лествица је изостављено. Изложене мелодијске

³⁸² Благој Цанев, Надежда Мишченко-Водеб, *Солфеж II...*, нав. дело.

³⁸³ Исто, 13.

вежбе на неки начин представљају увод за алтерацију која се обрађује у наредном уџбенику.

Напуштање дур-молског система срећемо у *Солфеж III*³⁸⁴ преко излагања мелодијских примера у којима су заступљене алтерације. Прво се обрађују дијатонски и хроматски полустепен преко којих се ученици припремају и уводе у развијање способности за меморисање апсолутних висина. Савлађивање вантоналне мелодике омогућава да се постигне способност за чисто интонирање хроматских тонова.³⁸⁵ Систематизација вежби је извршена према удаљености тонова, све до мелодијског скока интервала септима. Иако методски и теоријски није образложен начин тумачења тонова у вежбама, наслови поглавља латентно сугеришу да алтерирани тонови треба да се обраде преко интервалских скокова и њиховог разрешавања. Из мелодијских примера може да се сагледа да се аутор залаже искључиво за мелодијско решавање интонативних проблема, а не за акордско и хармонско тумачење. Њихово извођење зависи од тога колико је наставник спреман методски да их приближи ученицима, без увођења униформираности у приступу певању са листа.

У *Солфеж IV*³⁸⁶ мелодијске вежбе су представљене по тежини. Према тематици могу да се поделе у две групе:

- Вежбе у којима су обухваћени тонални проблеми одступања, мутације, модулације и тоналног скока. У њима није објашњен приступ њиховој обради, тачније нису наведени тонални центри, начин на који ће се увежбати прелази и њихово схватање. Остављено је наставницима да их објасне, а ученицима да протумаче њихова решења.
- Мелодијске вежбе преко којих се савлађују гласовни, артикулацијски проблеми, развија се осећај за време у различитим врстама тактова и различитом темпу у оквирима тоналних проблема. Они су пре свега адаптирани мелодијски примери дела светских композитора из различитих стилских епоха.

При разрешавању модулација, као и у тоналној мелодици, Зорислава Васиљевић истиче да је свака мелодијска линија специфична и да треба да се решава посебно. При том не треба да се траже строга правила хармоније, већ њихово разрешење треба да буде

---

³⁸⁴ Благој Цанев, *Солфеж III...*, нав. дело.

³⁸⁵ Зорислава Васиљевић и група аутора, *Солфежо за III и IV разред*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 140–151.

³⁸⁶ Благој Цанев, *Солфеж IV...*, нав. дело.

руковођено мелодијским током. Она набраја неколико начина испуњавања мелодике који македонски наставници могу да искористе и примене у настави:

- „повезивање мелодијског тока са претходним препознавањем мотива сличног тонског садржаја;
- ритмичко читање уз једновремено анализирање мелодијског кретања;
- издвајање интонативних проблема и њихово разрешење према изабраном одломку из литературе;
- увежбавање исписаних алтерованих акорда и њихових енхармонских разрешења...³⁸⁷.

У свим уџбеницима су заступљени вишегласни примери, од којих доминира двоглас. У њима преовлађује хомофонија и то у паралелном и супротном кретању са консонанцама и дисонанцама. Полифонија је уведена преко канона.

Илустрација број 22:

Благој Цанев, паралелне терце и сексте³⁸⁸

The image shows a musical score for 'Hungarian Dance' by Johannes Brahms. The score is written in 2/4 time and features parallel thirds and sixths. The title 'J. БРАМС Унгарски танц' is visible in the top right corner. The score consists of five staves, with the first three staves showing a simple harmonic progression and the last two staves showing a more complex rhythmic pattern.

³⁸⁷ Zorislava M. Vasiljević, *Metodika muzičke pismenosti...*, нав. дело, 153.

³⁸⁸ Благој Цанев, *Солфеж III...*, нав. дело, 26.

Илустрација број 23:

Благој Цанев, двогласан пример са супротним кретањем и дисонанцама³⁸⁹

Илустрација број 24:

Надежда Мишченко-Водеб, Благој Цанев, четиригласан канон³⁹⁰

Овакви примери су од посебног значаја за синхронизацију боје и одржавање чисте интонације. Исто тако преко њих се ствара навика истовременог праћења више деоница по хоризонтали (мелодијска линија) и по вертикали (хармонска повезаност интервала). Ови примери нису систематизовани, већ представљају интегрисани део проблематике која се обрађује у поглављима.

Као неизоставан део за рад на мелодици и ритму у уџбеницима су као материјал коришћене песме са текстом. И поред тога што „ЈЕДНОВРЕМЕНО читање текста и мелодије спада у једну од најтежих дисциплина у настави музичке писмености и хорског певања“³⁹¹ и ове вежбе исто као и вишегласни примери нису издвојене посебно. У односу на савлађивање ове проблематике и овде је остављено да наставник сам направи редослед

³⁸⁹ Благој Цанев, *Солфеж IV...*, нав. дело, 7.

³⁹⁰ Надежда Мишченко-Водеб, Благој Цанев, *Солфеж I...*, нав. дело, 68.

³⁹¹ Zorislava M. Vasiljević, *Metodika muzičke pismenosti...*, нав. дело, 165.

њихове обраде. Једно од могућих решења за систематизацију материјала у ком се спроводи читање мелодије и текста, у контексту певања са листа, срећемо у књигама Зориславе Васиљевић.³⁹² Она издваја неколико елемената о којима наставник треба да води рачуна при састављању редоследа ове врсте материјала:

- „лако, углавном секундно кретање са два до три тона на једном слогу речи,
- измењивање слогова речи на тону исте висине,
- јасно дијатонско кретање у умереном темпу са текстом јасно одређене структуре (осмерац, десетерац),
- увођење у брзи темпо,
- певање речитативних мелодија дијатонског склопа,
- мелодија са модулацијама (модулације на крају реченице или периода),
- извођење текста на страним језицима,
- алтерације у народним мелодијама,
- алтерације и модулације (из вокално-инструменталне литературе),
- модалне мелодије из средњовековне вокалне музике,
- увођење у вантоналну мелодику са текстом³⁹³.

И поред тога, као што смо претходно споменули, у уџбеницима нису обухваћене све области, изложене мелодијске вежбе омогућавају да се код ученика формирају звучне представе међусобних односа тонова (интервали, тонски низови/лествице, тоналитет и његово проширивање, интонирање хроматских, алтерираних тонова), да се развија брзина читања нотног текста, осећај за карактер, динамику, артикулацију, агогику и тембр преко којих ће се између осталог развијати музичка меморија и музикалност.

2.3.5.1. Ритам као област у уџбеницима за солфеђо

У уџбеницима *Солфеж I*³⁹⁴ и *Солфеж II*³⁹⁵ ритам је приказан као издвојен елемент међу мелодијским примерима, тачније преко ритмичких вежби исписаних на једној линији, издвојених из линијског система, без ознаке за темпо, агогике и артикулације. У друга два уџбеника за трећу и четврту годину овакве вежбе одсуствују. Наставнику је остављено да у склопу мелодијских вежби обради ритмичке проблеме. Овакав став аутори исказују још у „Предговору“ првом уџбенику у коме је забележено: „Као материјал су коришћени примери из домаће и светске уметничке литературе, солфеђне литературе,

---

³⁹² Исто.

³⁹³ Исто.

³⁹⁴ Надежда Мишченко-Водеб, Благој Цанев, *Солфеж I...*, нав. дело.

³⁹⁵ Благој Цанев, Надежда Мишченко-Водеб, *Солфеж II...*, нав. дело.

народног мелоса наших и других народа, као и ауторизоване вежбе којима се утврђују одређени мелодијски и ритмички проблеми³⁹⁶.

Приметно је то што се при постављању ритмичког трајања не користе текстови. Са циљем да се избегне сувопарно ритмичко вежбање аутори у „Предговору“ сугеришу да се наставници при репродукцији ритмичких вежби послуже ступњевима пентахорда или целостепеном тонском лествицом. Они исто тако дају упутство да: „Предметни наставник треба и сам да комбинује нове ритмичке варијанте...“³⁹⁷ чиме је дата потпуна слобода наставнику при савлађивању ритмичких фигура, у зависности од његове способности и креативности.

Рад на савлађивању двосложних и тросложних мешовитих тактова (5/8 и 7/8 такт) приказан је прво преко ритмичких вежби у којима треба да се уочи промена дводела са троделом и њихове комбинације.

Илустрација број 25:

Благој Цанев, Надежда Мишченко-Водеб, ритмичке вежбе за двосложан (5/8) и трисложан (7/8) мешовити такт³⁹⁸

The image displays four sets of musical notation for rhythmic exercises. Each set consists of two staves. The first set is in 5/8 time and is labeled with a '(2 + 3)' above the first staff. The second set is also in 5/8 time and is labeled with a '(3 + 2)' above the first staff. The third set is in 7/8 time and is labeled with a '(3 + 2 + 2)' above the first staff. The fourth set is in 7/8 time and is labeled with a '(2 + 2 + 3)' above the first staff. The notation includes various rhythmic patterns such as eighth and sixteenth notes, rests, and bar lines, illustrating the combination of different rhythmic units within the measures.

³⁹⁶ Надежда Мишченко-Водеб, Благој Цанев, *Солфеж I...*, нав.дело, 3.

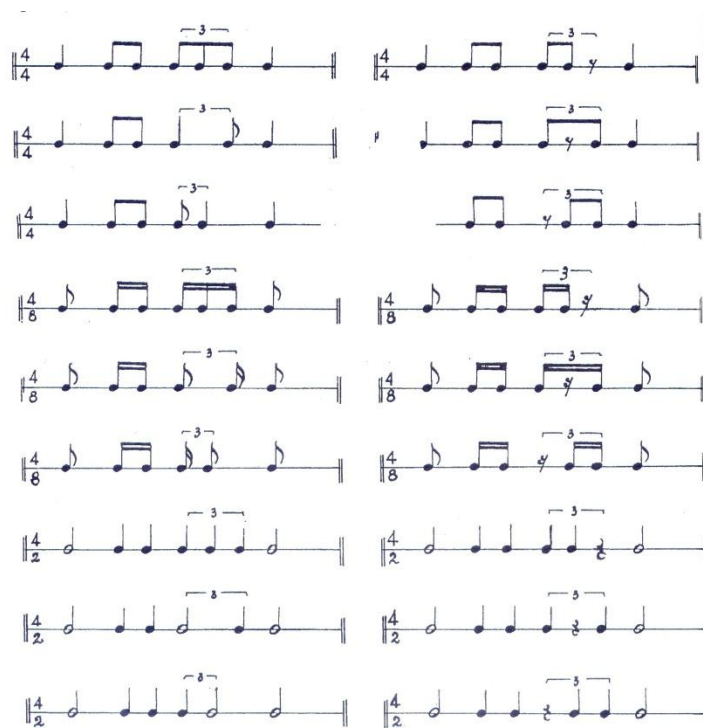
³⁹⁷ Благој Цанев, Надежда Мишченко-Водеб, *Солфеж II...*, нав.дело, 3.

³⁹⁸ Исто, 104.

Вежбе повезане са триолама у трајању једне јединице бројања и њене различити облици у тактовима 4/4, 4/8 и 4/2 омогућавају ученицима да стекну прецизну слику о овој ритмичкој групи.

Илустрација број 26:

Надежда Мишченко-Водеб, Благој Цанев, триола³⁹⁹

Упознавање дуоле и њена алтернативна нотација у трајању једне јединице за бројање је дато преко поређења 2/4, 2/2 и 2/8 такта.

³⁹⁹ Надежда Мишченко-Водеб, Благој Цанев, *Солфеж I...*, нав. дело, 32.

Илустрација број 27:

Благој Цанев, Надежда Мишченко-Водеб, дуола⁴⁰⁰

ДУОЛА

The image displays three systems of musical notation for a piece titled 'ДУОЛА'. Each system consists of three staves. The first staff in each system is in 2/4 time and features a melody with eighth and sixteenth notes, including a triplet of eighth notes. The second staff is in 6/8 time and shows a similar melody with eighth notes and rests, marked with fingerings (2, 2, 2, 2). The third staff is in 9/8 time and is labeled '(алтернативна нотација)'. A bracket connects the 9/8 staff to a 12/8 time signature below it. The second system also includes a 6/4 time signature and an alternative notation in 9/4 time. The third system includes a 6/16 time signature and an alternative notation in 9/16 time.

На крају може да се примети да се концепт уџбеника темељи на раду на најтежој области у солфеђу, а то је певање са листа, са циљем да се дође до потпуног напретка у њој. Мали број издвојених ритмичких вежби у ствари представља смерницу како методски да се приступи при обради мелодијских вежби у којима су садржане такве ритмичке комбинације.

⁴⁰⁰ Благој Цанев, Надежда Мишченко-Водеб, *Солфеж II...*, нав. дело, 17.

ЗАКЉУЧАК

У овом раду је реализовано истраживање, сагледавање и приказивање педагошког рада Сотира Голабовског и Благоја Цанева на основу анализе њихове укупне педагошке активности. Научни значај истраживања је у одређивању развојних периода у македонској музичкој педагогији, са посебним акцентом на периоду у ком су деловали и на правце развоја својом делатношћу утицали Голабовски и Цанев. Истраживање ја обухватило све нивое образовања, од основног до високошколског. Паралелно су сагледани развојни процеси у општој музичкој педагогији и специјалистичком образовању, пошто они граде јединствени систем у методичком смислу. Критичко сагледавање остварења Голабовског и Цанева у музичкој педагогији омогућава да добијени резултати представљају основу за даље надграђивање постављене проблематике. Важно је обухватање дијахроног аспекта приказивања комплексне слике динамичког преображавања образовног система коме је у оквиру целог истраживања посвећена посебна пажња.

Полазна тачка у раду је била да се уоче степен, врста образовања и промене у његовој организацији у оквирима предложене периодизације. У сагласности са доступним изворима ушли смо у срж музичког образовања. Указано је на најтипичније одреднице које се односе на развој музичког образовања, структуру наставних планова и програма, уџбеничку литературу и њене ауторе, међу којима је посебна пажња посвећена доприносима Сотира Голабовског и Благоја Цанева.

Приказани подаци о историјату музичког образовања обухватили су период од 1918. године до почетка XXI века. Њихово сагледавање је показало да у Македонији не постоје радови који се темељно баве оваквим истраживањима, чиме ја додатно истакнуто значење Голабовског и Цанева у развоју музичке педагогије.

Указано је на њихову репрезентативну улогу и допринос развоју музичке културе у Македонији. Карактеристичан развојни печат македонске музичке културе је то што најистакнутији протагонисти развијају вишеслојну делатност. Задивљује вредност, обим и значење доприноса који су дали у најразличитијим гранама.

Сотир Голабовски је радио као композитор, педагог, музиколог, палеолог, аутор уџбеничке литературе, музички продуцент, музички уредник, организатор музичких манифестација. Посебно интересовање је имао за музикологију и то за историју

македонске музике, медијевистику и палеографију. Примарно тежиште, интересовање и делатност Благоја Цанева су били композиторски и педагошки рад. Заједничко је за обојицу то што су цео свој радни век били педагози који су своја знања и искуства преносили на студенте Факултета за музичку уметност у Скопљу, Голобовски из области историје музике, а Благој Цанев из солфеџа. С обзиром на време у ком су деловали њихова педагошка активност има и југословенску димензију. У раду је посебна пажња посвећена питањима повезаним са српским музичким педагозима и уопште образовним процесима у Србији који су утицали на развојне токове и идејне и методичке концепте у Македонији.

Битан део представља сагледавање развоја музичке педагогије у Македонији између два светска рата, када се појављују први покушаји организованог музичког образовања. Овај период је од посебног значаја за истраживање у целини, пошто се из каснијих резултата могу сагледати његове везе у другачијим условима. Први корак у разматрању је усмерен ка приказивању услова у којима се одвијала реализација наставе из тзв. *певања*. На овим је основама истражена литература која се користила у основном образовању. Сагледано је да се највеће тешкоће у настави јављају због недовољне међусобне усаглашености наставних планова, програма, методских приручника и уџбеничке литературе.

Ситуација је била слична и у средњем образовању. Приметна је константна нестабилност у његовој структурној организацији, у контексту честих промена из потпуних у непотпуне гимназије, и њиховог затварања. И поред тешких услова у којим је постојала средњошколска мрежа, настава музике је увек била саставни део образовања. Музичка писменост се остваривала уз коришћење уџбеника Милоја Милојевића. Они су, као јединствена верификована педагошка литература тадашњег Министарства за просвету, у гимназијама у Македонији били у употреби више од двадесет година. Уџбеници су засновани на немачком концепту наставе. У њима доминантно место заузима теорија музике у односу на мелодику. У уџбеницима Милојевића је за поставку мелодије и развој начина мишљења и интерпретације заступљен лествично-интервалски метод. У њима је потпуно одбачен постављени пут формирања српске националне музичке педагогије нотног певања његових претходника Стевана Мокрањца и Исидора Бајића. У контексту питања да ли су уџбеници Милојевића одговарали узрасту ученика којима су

намењени, Гордана Каран⁴⁰¹ с разлогом истиче као њихов главни недостатак „преоптерећеност наставним градивом из области теорије музике“. У саставу гимназија су деловали хор и оркестар. Они су истовремено били и покретачи културног живота у Македонији. Као један од најзначајнијих историјских догађаја у којима су учествовали ученици гимназије издвојили смо аматерско постављање и извођење прве оперске представе у Македонији (Штип, 1925).

Неповољни друштвени услови за музички живот у овом периоду допринели су да прве музичке институције које су биле основане у Штипу и Скопљу буду кратког века. И поред тога је установљено да су оне биле од посебног значаја за развој музичког живота. Посебан акценат у погледу историјата стављен је на прву генерацију македонских композитора који су се у овом периоду школовали у Београду. Уочен је њихов тадашњи и каснији допринос посебно на пољу ширења музичке писмености у Македонији. У том контексту је у даљем току овог рада издвојен Стефан Гајдов, чији су уџбеници означили прве пионирске почетке самосталног музичког образовања после завршетка Другог светског рата. Ови подаци могу да буду искоришћени за даље дубље анализе које ће детаљно расветлити целокупни музички живот у овом периоду.

На основу на жалост скромних података до којих смо имали приступ о музичкој педагогији од 1941. до 1944. године, идентификовано је да настава *певања* у основној школи и гимназијама није престала да се одвија. Овај период нуди потенцијал за стварање радова преко којих ће се разоткрити промене и њихов утицај у настави чије специфичности до сада нису сагледане.

Нове могућности за прави развој македонске музичке педагогије јављају се после ослобођења, на југословенском нивоу. Утврђено је да је и овај период пропраћен низом реформи основног и гимназијског образовања. Кључну основу за његово разумевање пружили су наставни планови и програми. На основу њих је уочено да се први пут почињу да пишу уџбеници македонских аутора за ову врсту образовања међу којима су и књиге Сотира Голабовског и Благоја Цанева. Од манифестација на којима су учествовали омладински и пионирски хорови издвојен је хорски фестивал у Кавадарцима за чији развој је стварањем композиција посебан допринос дао Благоје Цанев.

---

⁴⁰¹ Гордана Каран, *Музичко-педагошка делатност.....*, нав. дело, 85.

Најзначајнији моменат у овом периоду је појава основних и средњих музичких школа у неколико градова у Македонији чиме је створена могућност за омасовљавање специјалистичког музичког образовања, које генерално подиже ниво музичког знања. Констатовано је да се формирањем Факултета за музичку уметност у Скопљу заокружује укупни процес музичког образовања у Македонији. Продужетак школовања најталентованијих ученика из средњих школа на ову институцију омогућио је да изађу квалитетни музички кадрови који активно утичу на развој целокупне музичке културе и педагогије. Доказ за то је Благој Цанев који је уједно први дипломац. Током свог радног века Сотир Голабовски и Благој Цанев су постали део наставног кадра ове институције и на тај начин су директно учествовали у њеном развоју.

Откривањем и актуелизацијом образовних и културних специфичности представљених периода, преко успостављеног аналитичког приступа отворио се простор за даље дефинисање и одређивање вредности личног педагошког пута Сотира Голабовског и Благоја Цанева.

Централни део дисертације чини истраживање њиховог педагошког опуса, лика, дела, уџбеника и педагошке литературе. Непостојање радова ове природе довело је до потребе да се поставе одреднице према којима ће се сагледати њихов допринос у односу на претходнике. Преко анализе, компарације и дескрипције музиколошко-педагошке литературе коју су написали, сачуваних писаних докумената, педагошке документације, уџбеника и њихове личне архиве створен је оквир за разумевање њиховог доприноса педагогији. Истраживањем није обухваћено њихово композиторско стваралаштво. То остаје да буде предмет даљих истраживања. Уочене су битне карактеристике анализираног материјала, из којих је првобитно утврђен пут и интензитет професионалног развоја Голабовског и Цанева. Хронолошки континуитет у представљању материјала додатно је омогућио да се одреде њихово место и утицај на развој музичког образовања. Обухваћено је континуирано усавршавање Голабовског преко студијских боравака, његово писања уџбеника и приручне педагошке литературе за више врста образовања, организовања и руковођења јединственом македонском музичком манифестацијом *Струшка музичка есен*, бројних истраживања повезаних са македонском црквеном музиком од којих је капитална едисија *Македонско црквено пеење* у седам томова, преко

делатности неуморног педагога који се увек према својим студентима односио са поштовањем, трудећи се да им пренесе своја знања из области историје музике.

Први пут се у овом раду актуелизује начин реализације наставе из солфеђа на високообразовном нивоу. Компаративно сагледање организације наставе из солфеђа Цанева и професора у Београду детектовало је слабост кадровске политике на факултетима у Македонији. Уочено је да је Цанев био јединствени професор који је реализовао наставу из солфеђа на свим одсецима. Из тог разлога, у сагласности са стањем, он успоставља јединствену концепцију наставе за све смерове, за разлику од Београда где је настава прилагођена потребама студената матичног одсека. С друге стране, високо вредновани резултати на југословенском нивоу, постигнути на такмичењима, потврдили су квалитет наставе коју је реализовао Благоје Цанев. Установљено је да је његова ефективна настава била заснована на осмишљеној, систематској и организованој обради музичког садржаја. Потенцирајући успех студената преко први пут изложених спискова из његове личне документације, прецизира се његов директан утицај као практичара и педагога на низ генерација, будућих македонских покретача музичке културе и образовања.

У дисертацији су покренута питања повезана са поставком методолошког концепта уџбеника и педагошке литературе Голабовског и Цанева који до сада нису проучени. За потпуно тумачење ове проблематике јавља се потреба да се прво истражи методологија уџбеника Стефана Гајдова и да се упореди њихова повезаност са уџбеницима за пети разред Цанева и Попдучевског и за осми разред Голабовског и Попдучевског, намењених основним школама. У том контексту је сагледано да је Гајдов у својим уџбеницима прихватио и пренео у редуцираној форми искуства српског музичког педагога и композитора Милоја Милојевића. Утицај Милојевића посебно се потврдио у области мелодике преко успостављања лествично-интервалског принципа, заснованог на дурској и молској тоналности. Закључено је да се музичко описмењавање у Македонији одвијало праволинијски, на тај начин што претходно успостављени метод између два светска рата није био напуштен и негиран, већ прилагођен у македонским уџбеницима. Метод поставке мелодије се задржао, док је теорија музике која је индиректно пратила немачки концепт тумачења законитости у музици била заступљена на минималном нивоу. На тај начин наведени утицај не представља доследну педагошку копију, већ континуитет који је

продужио да се учвршћује као норматив у ком је извршена селективна елиминација у методском концепту, са циљем да се створи нови једноставнији начин музичког описмењавања. Анализа уџбеника за пети разред (Цанев/Попдучевски) и осми разред (Голабовски/Попдучевски) показала је да се они видно концепцијски разликују од оних Стефана Гајдова. Они представљају прва модерна наставна средства у Македонији заснована на педагошким, дидактичким и психолошким сазнањима, који прате напредна друштвена и техничка кретања.

Резултати хронолошке анализе уџбеника за средње гимназијско образовање показују да је акценат стављен на област историје музике. Утврђено је да се уџбеник Благоја Цанева намењен ученицима просветне струке (будући учитељи) издваја од свих претходних уџбеника. Разлика је забележена у његовој концепцији која наликује на методски приручник. У њему доминира област музичке писмености. Изнесени метод је Цанев касније потпуно имплементирао у свом уџбенику *Солфеж за подготвително отделение...*⁴⁰² који се до данас користи у музичкој настави. У уџбенику Сотира Голабовског доследно се прате смернице из наставних програма. Закључено је да у њему Голабовски преко уметања националне музичке традиције преноси своја знања из историје музике у новом светлу, које је различито од светских виђења.

У раду су први пут изложени резултати пилот-истраживања усмереног ка сагледавању нивоа музичког оспособљавања студената у току средњошколског образовања, са циљем да се предвиде потешкоће при реализацији наставе на универзитетском нивоу. Преко питања је истражено и коришћење уџбеника у настави. Анализа података указала је да постоји евидентна потреба за оваквим и сличним евалуацијама које ће повећати свест о подизању квалитета наставе на свим образовним нивоима.

Педагошка литература која обрађује светску и домаћу музичку историографију у Македонији недостаје. Први екстензивни покушај за попуњавање ове празнине у образовању прави Сотир Голабовски стварањем књига *Традиционална и експериментална музика, Класика и романтика, Музиката на XX век* и *Историја на македонската музика*. Оне представљају прву приручну педагошку литературу за учење историје музике у средњим музичким школама и на факултетима за музичку уметност. До њихове појаве

---

⁴⁰² Благој Цанев, *Солфеж за подготвително отделение - основно музичко образование...*, нав. дело.

ученици и студенти нису имали могућност да користе штампану и објављену литературу на македонском језику. Дошло се до сазнања да иако нису обухваћени сви историјски периоди, преко ових књига Голабовски поставља методолошке основе педагошке литературе из ове области која у будућности континуирано треба да се надграђује актуелним подацима. Посебно је наглашена потреба за стварањем уџбеника који ће бити израђени у сагласности са наставним програмима. У поређењу са наставним програмом у Србији, у том контексту је указано на још једну потребу да се формира нови предмет *национална историја музике* у средњим музичким школама чиме ће се остварити идеја Сотира Голабовског.

Утврђено је да је отварањем основних музичких школа после Другог светског рата дошло до недостатка уџбеника македонских аутора. Јединствен уџбеник за солфеђо од Стефана Гајдова није задовољавао потребе за све године образовања. У настави су почели да се користе уџбеници српских музичких педагога, прво Владимира Јовановића, који су касније били замењени уџбеницима за солфеђо Боривоја Поповића. Њиховом компарацијом, из шире перспективе, направљен је увид у развојни пут музичког описмењавања ученика.

Појава уџбеника *Солфеж за подготвително одделение...*⁴⁰³ Благоја Цанева означава преокрет у историји македонске музичке педагогије. Може да се примети да у Македонији претходно није била коришћена инструктивна литература која садржи асоцијативне форме рада, преко којих се подстиче и развија пренос нотне слике у њеној звучној реализацији (певање/свирање) код најмлађих ученика. У уџбенику Благоја Цанева први је пут интерпретација садржаја повезана са нивоом схватања и рецептивном моћи ученика. У структури дидактичке апаратуре значајно место заузима илустративни материјал, графички симболи и дечји инструмент металофон који омогућују да се обогати чулно искуство ученика. Они помажу да се усвоје музички симболи, појмови и тонске висине, правећи их јаснијима са јединственим циљем да се ученицима олакша настава из главног предмета, инструмента. Закључено је да презентована материја у уџбенику омогућава наставнику да мотивише ученике, да подстакне њихову стваралачку активност и на тај начин креативно и адекватно организује наставу у сагласности са способностима ученика.

---

⁴⁰³ Благој Цанев, *Солфеж за подготвително одделение - основно музичко образование...*, нав. дело.

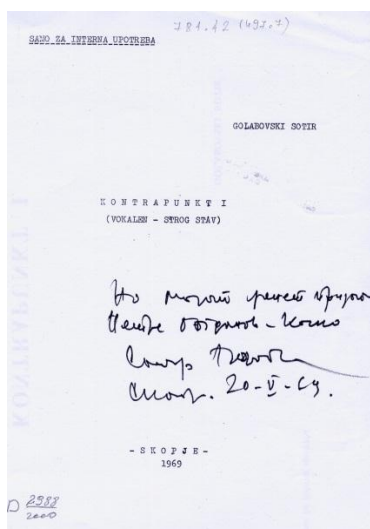
Анализа првих и до сада јединствених македонских уџбеника за *солфеђо* за средње музичко образовање Благоја Цанева заснива се на бројним примерима из области мелодике и ритма. На основу уџбеника српског музичког педагога Зориславе Васиљевић, предложени су методски начини разрешавања модулација и вантоналне мелодике, као и могућа решења за систематизацију материјала у ком се спроводи читање мелодије и текста (у контексту певања с листа). Уочене су битне карактеристике и концепт уџбеника који се темеље на певању мелодијских и ритмичких вежби певање са листа.

Коришћење постављене методологије рада у правцу компаративне анализе наставних програма и уџбеника направљених за различите нивое учења и истраживања педагошког доприноса њихових аутора, може да отвори перспективу за даљи развој истраживања из области дисертације. У овом контексту, може да се очекује откривање нових података који ће проширити слику развојног пута македонске музичке педагогије. Актуелизација питања повезаних са поставком планова и програма у македонском музичком школству указује на могућу проблематику у њиховом конципирању. Они отварају простор за нове анализе и дискусије. У дисертацији је направљен методолошки оквир за аналитичку примену и код педагошке литературе других аутора. Део добијених резултата овог истраживања може бити искоришћен и као платформа за израду годишњих, месечних и појединачних планова за реализацију наставе из *историје музике* и *солфеђа*.

Идентификација педагошке делатности Сотира Голабовског и Благоја Цанева у дисертацији је добила теоретски, аналитички, синтетички и компаративни основ, који може да буде употребљен и у практичној педагошкој реализацији. Разоткривајући њихов утицај на развој музичке педагогије, овај рад даје допринос научно заснованом приступу тумачењу до сада у малом броју изнесених података о историји музичког образовања у Македонији, и омогућује боље разумевање разлога његове „касне“ појаве, трансформације, као и осветљења питања континуитета и квалитета.

ПРИЛОЗИ

Прилог број 1:
Сотир Голабовски, насловне стране педагошке литературе

*Контрапункт I:
вокални строги став*

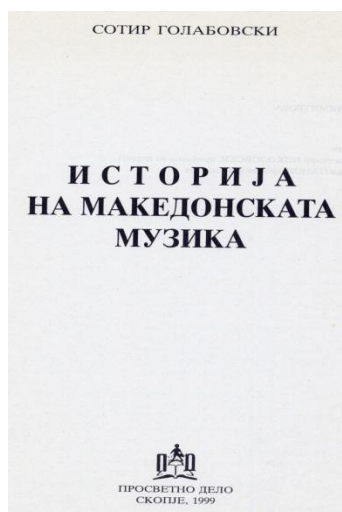
*Традиционална и
експериментална
македонска музика*

Класика и романтика

*Музичка уметност
за I година реформисаног
гимназијског образовања*

Историја македонске музике

Музика XX века

Прилог број 2:

Списак студената Факултета за музичку уметност са високим оценама 10 (десет) и 9 (девет) из предмета *солфеђо*⁴⁰⁴

Марковић Илија	Тренеска Весна	Шуплевска Сања
Филицин Снежана	Џорлев Зоран	Паскалов Наташа
Лазаровски Драги	Гогова Емилија	Мирчевски Свонко
Смилевска-Маневска	Ангеловска Кристина	Милошевић Силвија
Снежана	Поповска Дана	Елсезер Хајди
Илиоски Слободан	Вагнер Даниела	Димитровска Наташа
Тасев Митко	Стефановић Мирјана	Назова Лилјана
Мирковски Љупчо	Војнић Ведран	Димитров Александар
Манојловић Мила	Мицева Елизабета	Ѓоргевић Весна
Димић Драган	Ризов Петар	Ивковић Саша
Јовановска Билјана	Турунциева Сузана	Трајковска Николина
Шојлевска Сања	Мерџанова Лиле	Крстевски Игор
Гелев Орце	Јанковска Гордана	Јовановић Драгана
Георгиева Татјана	Николовски Саша	Стојановић Жељко
Стојановски Илија	Николовски Вања	Илкин Идил
Мирковска Будимка	Иванов Стојанче	Ливрински Сашо
Пиргановски Звонко	Величков Валентина	Фирфов Живко
Гаџос Луици Марјан	Поповска Марија	Бешковска Бети
Драгоманска Јасмина	Костовска Викица	Динић Божидар
Крстевски Благој	Булаић Ивана	Биџовска Марта
Марковска Билјана	Антић Слаѓан	Ставревска Анета
Младеновић Сузана	Џеков Ѓеорги	Халити Мерал
Николовска Билјана	Јованов Илчо	Гулевска Наташа
Плевнеш Влатко	Петковић Александар	Пеић Миодраг
Самарџиска Хермина	Филипов Тодорчо	Христовски Кристијан
Стошић Ненад	Јовановић Зоран	Коневски Аспарух
Тунтевска Татјана	Имери Дамир	Ѓаконовски Мартин
Филковска Јасмина	Лазаров Орце	Ристеска Нина
Стојановски Илија	Манојловић Метка	Реџепова Дилек
Тишовски Жарко	Џанева Татјана	Биџиска Вероника
Џветанова Ганка	Караџов Владан	Павловска Мирјана
Андрејева Јана	Џветкова Валентина	Гаџева Славица
Шошева Сузана	Ѓорѓевић Оливер	Терзиски Влатко
Спасовски Зоран	Каџарски Милан	Јовевска Џветанка
Димовска Лилјана	Живадиновић Славољуб	Митевски Бојан
Јосифова Гордана	Седеу Мојџа	Кочарова Татјана
Соколовска Дирона	Лазаров Томе	Петрушевска Тања
Миташев Игор	Јованчева Маријана	Глигорова Маријана
Караскаковски Васко	Трандафиловски Михајло	Џветкова Марина
Коџев Николчо	Гелевски Дејан	Ушинова Ленче
Тушевски Ристе	Теодосиевски Дејан	Мирчески Љупчо
Шоптрајанова Лада	Андоновска Елена	Колев Игор
Костић Ирена	Стефановић Душица	Панајотов Александар
Шуплевск Весна	Џанев Борјан	Стојанов Тони

⁴⁰⁴ Списак није по азбучном редоследу, већ је према хронолошком редоследу генерација.

Динитрова Катерина
Поцевска Станислава
Шукри Ерхан
Дробицки Владан
Кавалере Пиерина
Мехмед Самир
Шутевска Маја
Несторовска Адриана
Терзиевска Весна
Сакоман Елизабета
Ташова Менка
Атанасовски Марјан
Цакиќ Џемал
Ефремова Маја
Стоиљковиќ Милена
Паскалов Никола
Шуплевска Јана
Митровска Билјана
Вељановска Ана
Ѓаконовски Огнен
Јашмак Вера
Атанасов Диме
Петровска Билјана
Димитрова Даниела
Татарчевски Сашо
Костов Серафимчо
Јовиќ Тихомир
Свинарски Васко
Петровска Јована
Бујуклиев Панче
Данајловска Евдокија
Мицев Горан
Милисављевиќ Снежана
Величков Славче
Станкова Павлина
Манчева Анет-Марија
Јовчев Ванчо
Созовска Цветанка
Ѓеоргиевски Тони
Вељановска Тања
Мрмевска Калина
Крстева Јасна
Христовски Александар
Баталаковска Катерина
Велковска Валентина
Павловиќ Ивана
Дурловски Игор
Кирјанов Костадин
Калкашлиева Марија
Тунтовска Мирјана
Крстев Горан

Мишчевиќ Катица
Первиќ Саша
Стојкова Велика
Парилиќ Грета
Здравковиќ Весна
Кавкалеска Ирена
Кондратенко Олег
Аврамовски Лазе
Косев Ангел
Симјановска Виолета
Симоновска Ана
Мухамед Бајрам
Златановска Милка
Вучковски Јелена
Лазова Зуица
Ангелов Игор
Димитров Митко
Пренковска Кристина
Атанасов Илија
Глигорова Марија
Петровска Билјана
Костовски Томислав
Стефановски Александар
Костов Владимир
Мемедова Самира
Илиев Зоран
Мариновски Дарко
Ангелова Билјана
Вршкова Марија
Јагликовска Маја
Бицевски Јован
Кочовска Лидија
Харалампиев Димитар
Богдановски Костадин
Мојсеев Дарко
Костова Ана
Јордановски Давор
Пуровски Зиса
Малиновска Наташа
Деловска Теодора
Круеџију Ваљон
Емин Џијан
Станков Драги
Ристевски Спасе
Паланкова Даниела
Стојановска Ирена
Тамчев Диме
Коневска Тамара
Мадик Ксенија
Ангелова Весна
Ацевски Далибор

Јовановски Зоран
Младенова Александара
Цветанов Костадин
Поњавиќ Ана
Захова Наташа
Павлоска Наташа
Ангелова Емилија
Сапуџиева Фроска
Пешева Кристина
Пројческа Ирена
Трајановски Николче
Николова Соња
Николовска Маријана
Антовска Гордана
Алексовски Ненад
Ѓаковска Марија
Павловски Бранко
Максимова Марија
Адеми Ваљон
Костадинов Баже
Иванов Игор
Џатева Полина
Шукри Мерсиха
Невчева Јанинка
Петровска Надежда
Заев Панче
Мазнејков Зоран
Тавитјан Диран
Гавроска Елена
Трајковски Дарко
Бабамова Тереза
Ѓоргиев Методија
Петровски Сони
Димова Лина
Колевски Јордан
Галева Ивона
Каракутовска Зорица
Калкашлиева Марија
Стојчевски Кирил
Бугаринска Бранка
Настов Зоран
Таневска Маја
Димовска Ирина
Котевски Александар
Стојанов Петар
Јовановиќ Јелена
Дамјановски Мицко
Јанковска Александра
Караџовска Снежана
Илијевски Дејан
Зафиров Атанас

Ангелов Горанчо
Ивковиќ Саша
Дивјакоска Жанета
Андонов Горан
Стаменковиќ Сања
Павлова Билјана
Ангелов Дејан
Костурски Јани
Серафимовски Драган
Велковска Александра
Маџар Воскресија
Гараловски Киро
Јанев Игор
Андонова Марија
Јованова Славица
Комненовски Владимир
Креола Јасмина
Лазаров Тони
Поп Христов Владимир
Стојановска Маја
Илијоска Ана
Танчевски Димитар
Буловска Ана
Илиевска Билјана
Јанев Горан
Бончев Александар
Мамудова Хилија
Димоски Александар
Кузевски Сашо
Димков Александар
Крстев Владимир
Јосифова Невена
Јаневска Роза
Пановска Сања
Гацева Ана
Стефковски Симеон
Толовска Дејана
Пројковска Сара
Перуновски Благоја
Ангелов Здравко
Жабева Јулијана
Гавриловски Гоце
Чадловска Бисера
Смилева Павлина
Мицевски Николче
Ристевски Пеце
Јанев Благој
Зајкова Ирена
Митровска Сандра
Данилова Билјана
Стојановски Гоце

Анѓушева Фросина
Хараламповски Ванчо
Нешкоска Александра
Ибрахими Невзат
Николовски Далибор
Стојанов Атанас
Трајкова Оливера
Митревска Магдалена
Манева Анита
Јаневски Зоран
Стаменковска Ана
Касапи Мимоза
Спасовски Сашо
Вуксановиќ Ненад
Петровска Весна
Остоиќ Здравко
Шијаков Ангел
Костов Георги
Ношпал Тина
Андонова Светлана
Илијевски Горан
Гуџалов Игор
Ѓоргиева Снежана
Николовски Владимир
Тасевска Всна
Таковска Билјана
Макариевски Петар
Божиновска Татјана
Апостолов Томислав
Ефремов Горан
Цветковски Боки
Спирковска Фана
Ѓоревски Ристо
Штрловски Горан
Димитриевска Александра
Велкова Илинка
Костова Веселинка
Јованов Петре
Илиевски Виктор
Ѓошевска Марија
Стојчевски Александар
Поповиќ Маја
Трпчевски Симон
Костова Нина
Трајчевска Маја
Стојановска Сарина
Иванов Ристо
Пецанов Тони
Џорлева Татјана
Јаневска Андријана
Крстевска Марија

Бондиќов Трајче
Митров Тоше
Јоскоска Наталија
Радески Игор
Чичаковски Тимко
Пљачкова Јасмина
Нолчева Роза
Јанковски Марјан
Андонова Вики
Џатиќ Ѓорге
Тимова Ана
Симоновска Ана
Новоселска Јулија
Стојковски Драган
Владева Елена
Ранѓелковиќ Оливера
Андонова Марија
Андовска Дарија
Митров Илија
Наумова Деница
Таневска Татјана
Наковска Елена
Рамо Лејла
Бакевски Јане
Пејчиновска Весна
Христовска Елена
Ристоска Соња
Христова Ана
Колев Пеце
Тасевска Маја
Велкова Милена
Филев Душко
Георгиев Васе
Смилевски Златко
Велковиќ Драган
Митев Сашо
Пеловиќ Марко
Ѓаконовска Драгана
Ѓаконовска Ивана
Пекевска Леонина
Цветкова Македонка
Димитров Димитар
Накова Невенка
Бошковски Златко
Дедејски Николче
Димовска Тијана
Трајковски Ристе
Миланов Панче
Стерјовски Лазе
Зафиров Атанас
Грујовски Александар

Настевски Иво
Тасески Ацо
Димитровски Орце
Светиев Орце
Еминов Билен
Атанасовска Елена
Цветановска Зорица
Златков Даме
Трајковски Драган
Проески Тодор
Кондовски Глигор
Камчев Горан
Јанковска Александра
Митрев Дејан
Велковски Зоран
Николовски Александар
Дојчиновски Владимир
Тодоровски Васко
Јоргушевски Борислав
Арсовски Петар
Видоевиќ Марко
Лукаров Кристијан
Темелкова Љупка
Абазовиќ Ема
Ѓеорѓиевска Фросина
Полоска Леонаора
Огненовска Невенка
Илиевски Дарко
Стерјоски Лазе
Буровски Блаже
Лимани Арбнор
Натевски Александар
Јанев Бобан
Станковиќ Владимир
Алији Алибер
Китаноски Благоја
Трајковски Александар
Никодиновски Александар
Потевска Емилија
Ристиќ Надица
Павлова Весна
Јоваовски Дарко
Карамитрова Јулија

Михајловски Михајло
Темелков Тоше
Иловски Трајко
Ѓорческа Марина
Мадевски Златко
Андоновски Костадин
Петрова Ленче
Зафировски Дејан
Темков Дамјан
Арсовска Милена
Младеновски Илче
Арсик Дејан
Косевска Марија
Талевска Елена
Каровска Ана
Дејкоска Катерина
Маркоски Кузман
Ристевска Александра
Панов Јорданчо
Проданоска Мери
Петковиќ Христијан
Стојанов Маријан
Вишка Нита
Ѓелов Александар
Боѓески Владимир
Бешковска Елеонора
Петровска Ристина
Симоновиќ Јасмина
Велковски Тоше
Беличански Игор
Димушевски Душан
Лекоски Жарко
Богојевски Марјан
Димовска Маја
Стојанова Ана
Бејатовиќ Марија
Ефтимова Емилија
Полизовски Драги
Трајковски Миле
Михајлов Тони
Стојчевска Ѓурѓица
Петревска Весна
Талевски Зоран

Јосифовска Елена
Ѓелов Александар
Стојанов Марјан
Тренчовски Александар
Мурати Ардијан
Пустина Јетон
Костова Мери
Дестановиќ Милена
Орчевски Марјан
Боѓески Владимир
Тодевска Ана
Тасески Ацо
Мирчовски Зоран
Босиљанова Костадинка
Чамбов Ванчо
Димов Нинослав
Јовановиќ Зорица
Бисеров Влатко
Бојациева Љубица
Иванов Влатко
Станојевска Весна
Поп Георгиевска Десанка
Муратовски Горан
Диновска Маја
Трајковски Златко
Велковска Билјана

Прилог број 3:

Списак студената Факултета за музичку уметност са високим оценама 10 (десет) и 9 (девет) из предмета *методика музичке наставе*⁴⁰⁵

Мирчески Свонко
Георгиев Влатко
Севановиќ Вукица
Митрова Габриела
Рамадани Бешир
Петровска Јована
Татарчевски Сашо
Темјановски Трајче
Бујуклиев Панче
Јовиќ Тихомир
Атанасов Александар
Несторовска Адријана
Парлиќ Грета
Митровиќ Вера
Илиоски Слободан
Ќосев Ангел
Атанасов Илија
Станкова Павлина
Стоиљковиќ Милена
Манчева Анет-Марија
Ефеска Бјанка
Павлоска Наташа
Костова Ана
Златановска Милка
Беличанец-Диневска Весна
Вучковски Јелена
Здравкковиќ Весна
Ушинова Ленче
Анѓушева Фросина
Блажевска Симона
Нигор Кристина Керол
Баталаковска Катерина
Крстев Горан
Димовска Ирина
Ѓорѓеска Јасмина
Павловиќ Ивана
Калкашлиева Марија
Паланкова Даниела
Цветкова Фросина

Мирчески Љупчо
Тутновска Мирјана
Ивковиќ Саша
Андонова Марија
Јованова Славица
Дивјакоска Анета
Јанев Игор
Таневска Татјана
Ранѓеловиќ Оливера
Маџар Воскресија
Спасовска Анита
Мемеди Шермин
Ангелов Игор
Димоски Александар
Димитријевиќ Александар
Галева Светлана
Василева Маргарита
Новоселска Јулија
Нешкоска Александра
Андонова Вики
Тимова Ана
Ибрахими Невзат
Јанкоски Марјан
Хараламповски Ванче
Владева Елена
Кимова Марија
Велковска Валентина
Жантевска Златица
Симоновска Ана
Станоевска Даниела
Наковска Јасмина
Стојановска Елена
Трајковски Александар
Ангелова Ѓургица
Гараловски Киро
Кочовска Лидија
Ангелов Дејан
Џатиќ Ѓорге

---

⁴⁰⁵ Списак задржава хронолошки редослед генерација.

Прилог број 4:

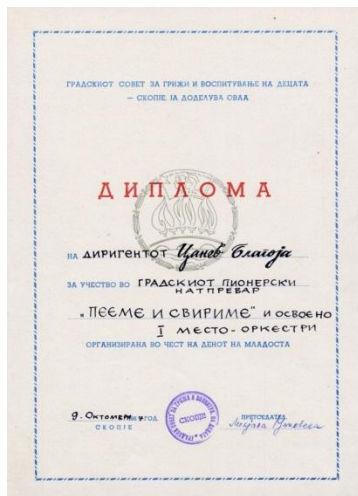
Списак студената Факултета за драмску уметност са високим оценама 10 (десет) и 9 (девет) из предмета *музика*

Коцевска Катарина
Милошевски Страшко
Јовановска Силвија
Анѓушева Викторија
Манасковски Лазо
Тодоровски Љупчо
Михајлова Сања
Јовановиќ Душан
Талески Владимир
Таневска Мими
Поповска Јасмина
Аманатиду Евангелија
Бреслиски Љупчо
Костовска Ана
Киранциска Сузана
Диневски Александар
Кочоска Елизабета
Кондовска Марија
Ајдини Теута
Џамбазов Игор
Софронијевска Емилија

Здравкова Соња
Котевски Драган
Леви Нино
Вртева Марија
Јаќоска Соња
Трпкова Синоличка
Ангелов Владимир
Маџиров Игор
Анѓеловска Звездана
Мошевска Елена
Ѓуровиќ Симона
Вељковиќ Маја
Ѓоргиевски Љупчо
Рајковски Илија
Скубев Крсто
Ковачевиќ Александра
Ристевски Кристијан
Стевановиќ Маја
Мирчевска Жанина
Неделковски Огнен
Миленковски Сашо

Прилог број 5:

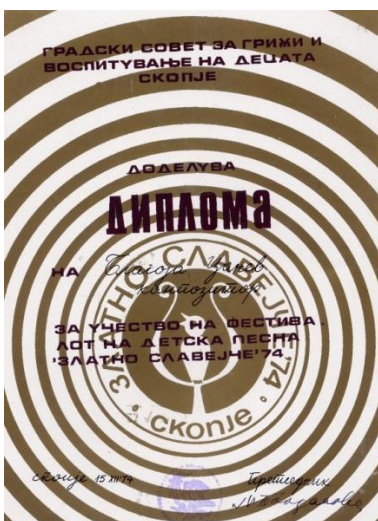
Благој Цанев: Признања по редоследу: дипломе, статуете, плакете, повеље, захвалнице, државне награде

1967. Диплома Градског савета за бригу и васпитање деце за учешће на градском пионирском такмичењу *Пееме и свириме*, као диригент, освојено I место – оркестри

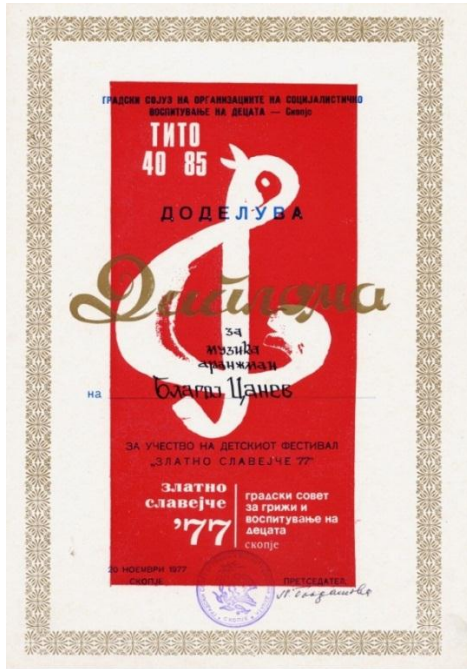
1969. Диплома Градског савета за бригу и васпитање деце као диригент хора *ОУ 11-ти Октомври* Скопље, за освојено I место на градским такмичењима

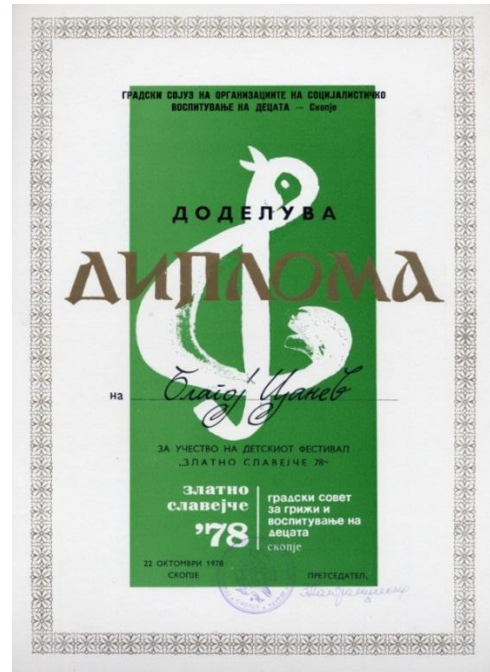
1974. Диплома Градског савета за бригу и васпитање деце за учешће на Фестивалу *Златно славејче-74*.

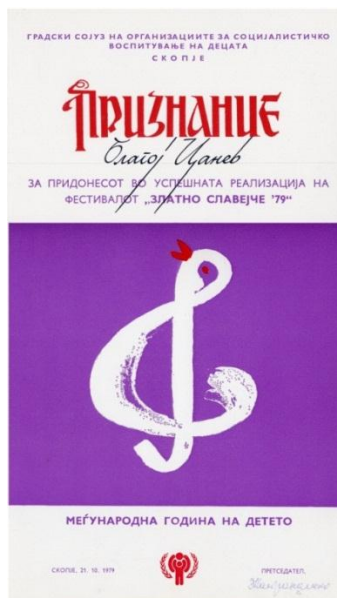
1975. Диплома Градског савета за бригу и васпитање деце за учешће на Фестивалу *Златно славејче-75*.

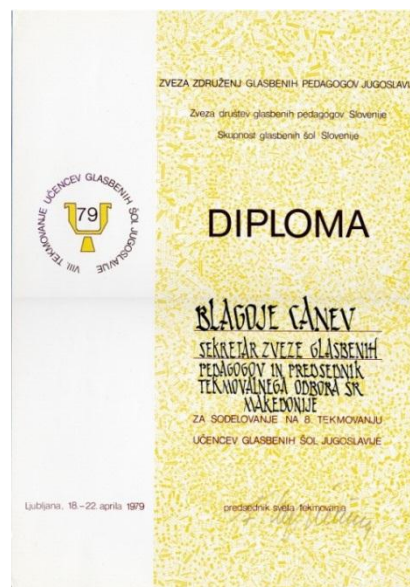
1977. Диплома Градског савета за бригу и васпитање деце за допринос Фестивалу *Златно славејче*–77.

1978. Диплома Градског савета за бригу и васпитање деце за допринос Фестивалу *Златно славејче*–78.

1979. Признање Градског савета за бригу и васпитање деце за допринос успешної реализацији Фестивала *Златно славејче* – 79.

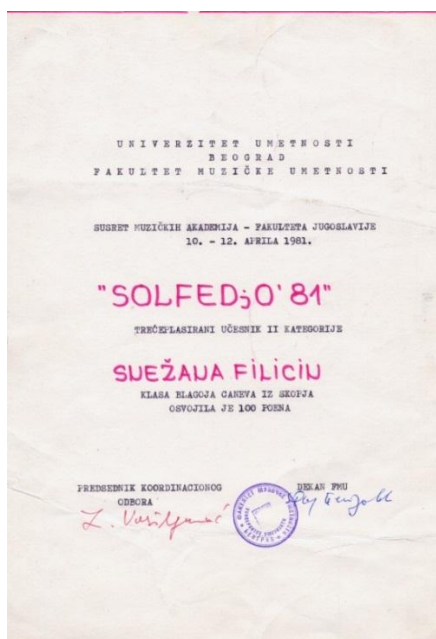
1979. Диплома Савеза удружења музичких педагога бивше Југославије и удружења музичких педагога Словеније за учешће на осмом такмичењу са својим ученицима, као секретар музичких педагога и председник такмичарског одбора СР Македоније

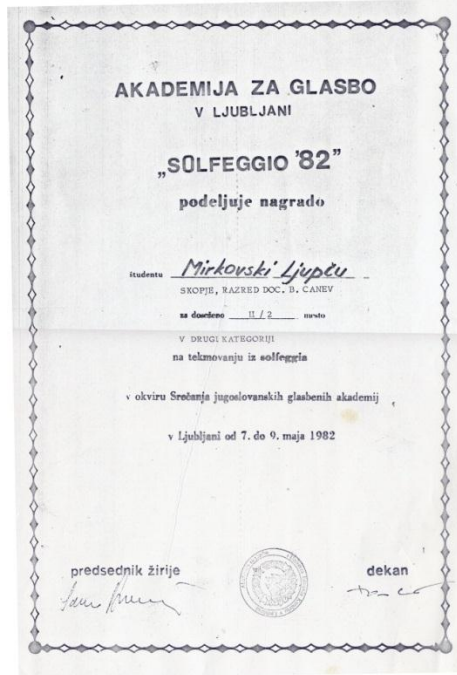
1988. Диплома Градског савета за бригу и васпитање деце за допринос Фестивалу *Златно славејче*–88.

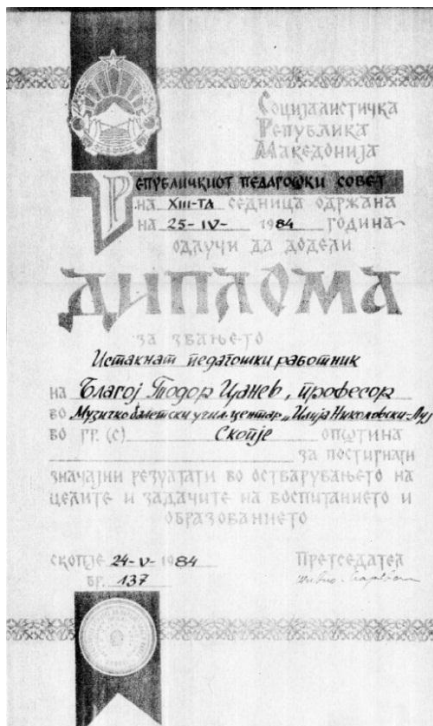
1990. Диплома Савеза организација за васпитање деце – Совет Фестивала *Златно славејче* за учешће и допринос Фестивалу 1971–1990.

1981. Диплома од Универзитета Уметности у Београду, Факултета за музичку уметност, за освојену Трећу награду на Савезном такмичењу СОЛФЕЖ 81, са студенткињом Снежаном Филицић

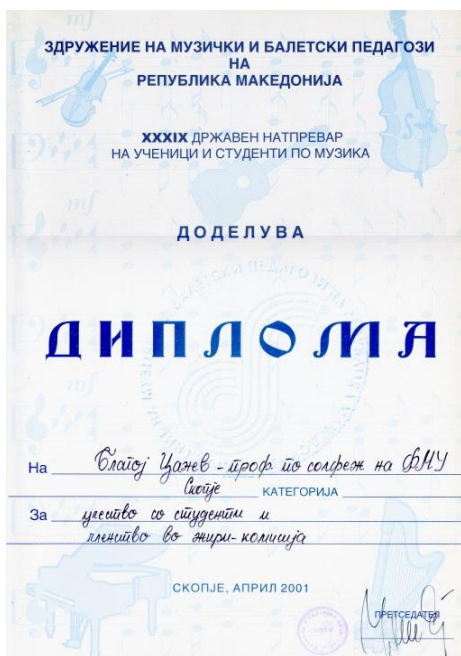
1982. Диплома од Музичке академије у Љубљани, за освојену другу награду СОЛФЕЖ 82, са студентом Љупчом Мирковским

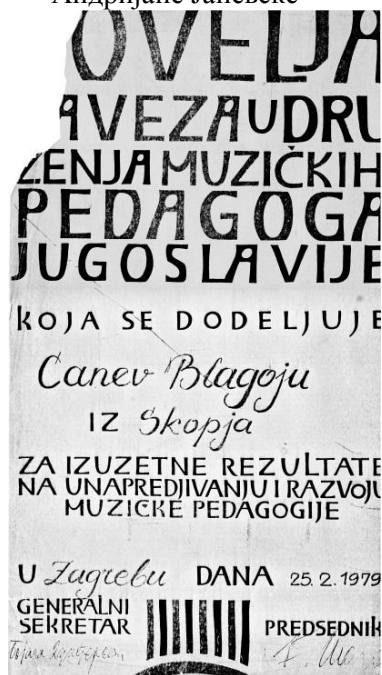
1984. Диплома од Републичког педагошког савета за звање *истакнат педагошки сарадник*

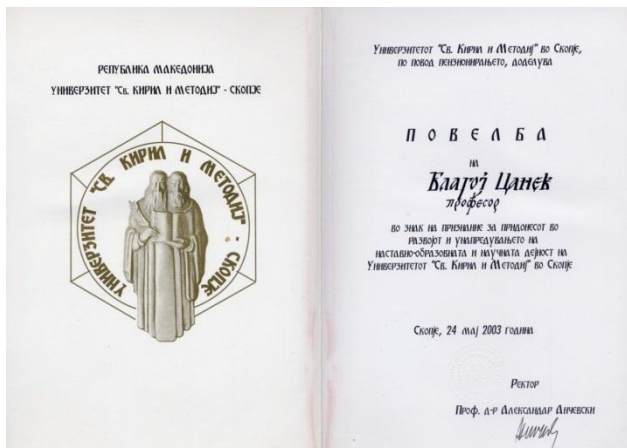
2001. Диплома за учешће са студентима освојена прва награда студенткиње Андријане Јаневске

2001. Диплома од Удружења музичких и балетских педагога Македоније за учешће са студентима и чланство у жири комисији

1979. Повеља од Савеза Удружења музичких педагога бивше Југославије

2003. Повелба од Универзитету *Св. Кирил и Методиј* Скопље поводом пензионисања, у знак признања за допринос и развој наставно-образовне и научне делатности на Универзитету *Св. Кирил и Методиј* у Скопљу

1972. Статуета за најбољу песму од жири комисије на Фестивалу *Златно славејче –72.*

1979. Статуета за учешће на Фестивалу *Златно славејче –79.*

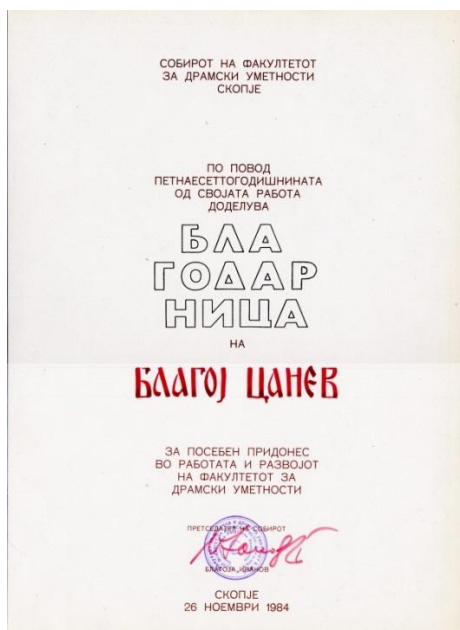
- а) **1974.** Плакета од Савеза удружења музичких педагога бивше Југославије и Удружења музичких педагога Словеније за учешће у организацији такмичења ученика и студента музике бивше Југославије.
- б) **1977.** Плакета од Друштва музичких педагога Македоније за допринос организацији такмичења ученика и студената музике из бивше Југославије.
- в) **1978.** Плакета од Савеза удружења музичких педагога бивше Југославије и Удружења музичких педагога Србије за учешће у организацији такмичења ученика и студента музике бивше Југославије.
- г) **1979.** Плакета од Савеза удружења музичких педагога бивше Југославије и Удружења музичких педагога Словеније за учешће у организацији такмичења ученика и студента музике бивше Југославије.

1978. Захвалница од Друштва композитора, Друштва музичких уметника Македоније за посебне заслуге и афирмацију македонског музичког стваралаштва

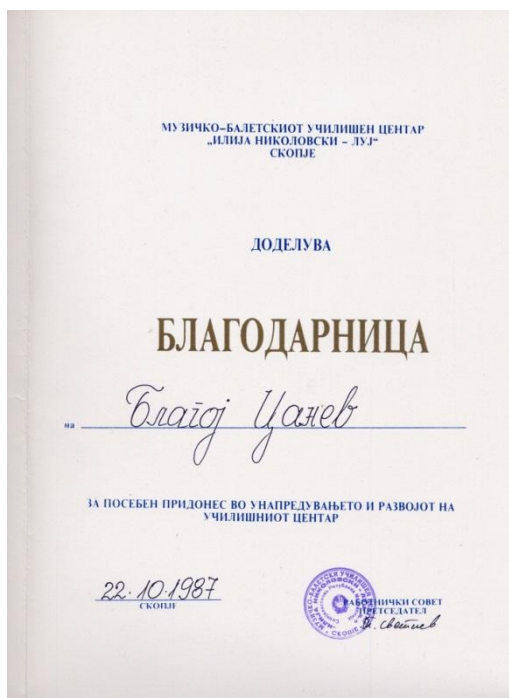
1978. Захвалница од Музичке омладине Скопља за дугогодишњу активност и несумњив допринос развијању и афирмацији друштвених и културних делатности младих.

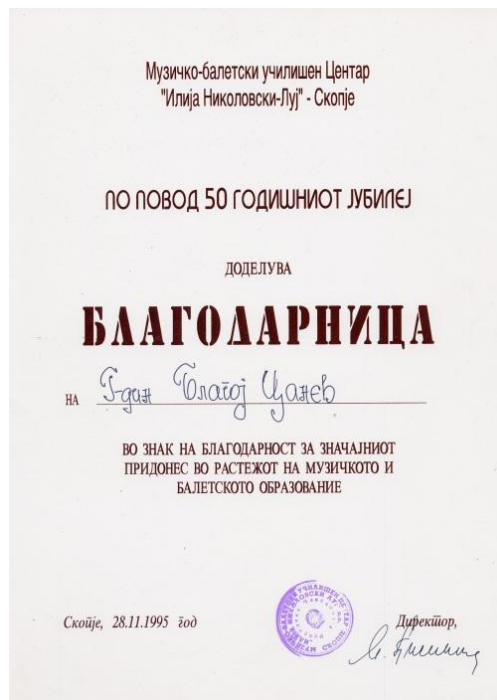
1984. Захвалница од Факултета за драмске уметности за посебан допринос раду и развоју Факултета

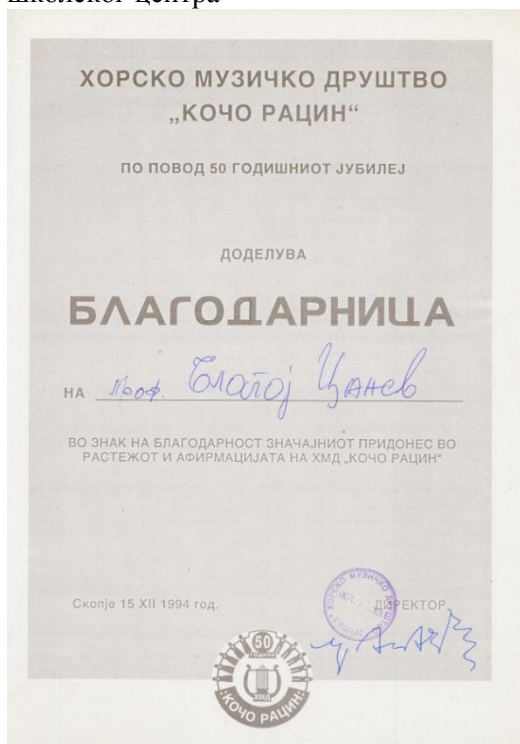
1985. Захвалница са Плакетом од Савета Републичког фестивала мандолинских оркестара из СР Македоније

1987. Захвалница од МБУЦ Илија Николовски-Луј за посебан допринос унапређењу школског центра

1995. Захвалница од МБУЦ Илија Николовски-Луј поводом педесетогодишњег јубилеја

1994. Захвалница од Хорског музичког друштва Кочо Рацин Скопље

1996. Захвалница од Градског женског омладинског хора Менада Тетово

1997. Захвалница од Градског децјег хора *Лале* из Тетова поводом двадесетогодишњице постојања

2005. Захвалница од МБУЦ *Илија Николовски-Луј* поводом 60 годишњег јубилеја од оснивања прве музичке школе у Македонији

2007. Захвалница за донацију нотног материјала од македонских композитора за школску библиотеку ДМБУЦ *Илија Николовски-Луј* у Скопљу, Р. Македонија

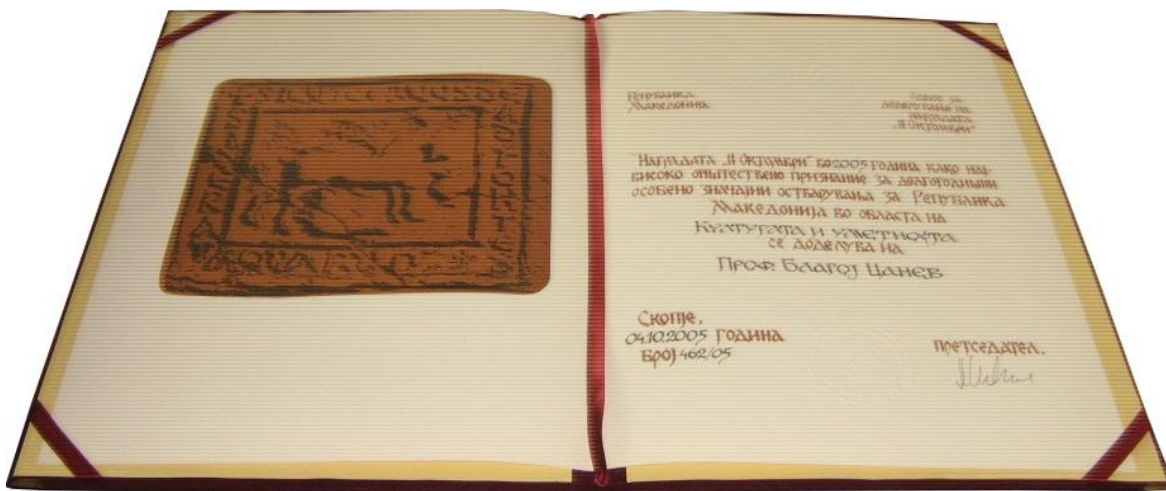
2015. Захвалница од СОКОМ за посебан допринос развоју музичко-научне манифестације Струшка музичка есен (1975–2015)

1980. Медаља за труд за дугогодишњи политички и педагошко-културни рад, Признање Савеза Музичких педагога Југославије за посебне резултате и унапређивање у развоју педагогије.

1995. Државна награда *Климент Охридски* – највише републичко признање за посебно значајна остварења из области културе, уметности и образовања у Македонији

2005. Државна награда 11-ти Октомври – највисоко друштвено признање за долгогодишна значајна остварувања из области културе и уметности са теракотном иконом *Давид меѓу лавовите*

Библиографија

- Биографија, *Зборник посветен на проф. д-р Сотир Голабовски*, Струшка музичка есен Струга, Скопје, Менора, 2007, 5–11.
- Томислав Братић**, *Музичка уметност, уџбеник за I разред гимназије*, Београд, Завод за уџбенике и наставна средства, 1974.
- Васиљевић, Зорислава**, *Мелодика I збирка етида за солфеђо*, Београд, Универзитет уметности у Београду, 1982.
- *Teorija ritma*, Beograd, Univerzitet umetnosti u Beogradu, 1985.
  - *Рат за српску музичку писменост*, Београд, Просвета, 2000.
  - *Metodika muzičke pismenosti*, Beograd, Štampa Akademija, 2000.
  - *Solfedžo, metodski praktikum*, Knjaževac, Nota, 2002.
- Васиљевић, Зорислава и група аутора**, *Солфеђо за III и IV разред*, Београд, Завод за уџбенике и наставна средства, 1989.
- Васиљевић, Миодраг**, *Једногласни солфеђо заснован на народном певању*, Београд, Просвета, 1950.
- Висока музичка школа Скопје 1966–1976*, Драгослав Ортаков (уредник), Скопје, Графички завод Гоце Делчев, 1976, 5.
- Гајдовић, М. Стеван**, *Песме у један, два и три гласа за дечији и женски хор*, Београд, Земун, 1935.
- *Песме у један, два и три гласа за дечији и женски хор*, Београд, Земун, 1936.
- Гајдов, Стефан**, *Учебник по нотно пеење: за III одделение*, Скопје, Државно книгоиздателство на НР Македонија, 1952.
- *Solfeggio*, со потребни теориски познавања: за прва година на основните музички школе и I и II клас гимназија, Скопје, Државно книгоиздателство на НР Македонија, 1952.
  - *Учебник по нотно пеење: за IV одделение*, Скопје, Просветно дело, 1953.
  - *Учебник по нотно пеење: за V одделение на осмолетките и I клас на гимназиите*, Скопје, Просветно дело, 1953.
  - *Учебник по нотно пеење: за VI одделение на осмолетките и за II клас гимназија*, Скопје, Просветно дело, 1955.
  - *Учебник по нотно пеење: за VII одделение и III клас*, Скопје, Просветно дело, 1956.
  - *Нотно пеење: за VIII одделение*, Скопје, Просветно дело, 1959.
  - *Solfeggio*, со потребни теориски познавања за прва година на училиштата за основно музичко образование, Скопје, Просветно дело, 1960.
  - *Музичко воспитание за VIII одделение*, Скопје, Просветно дело, 1972.

- *Музичко воспитание за V отделение*, Скопје, Просветно дело, 1975.
- *Музичко воспитание за V отделение*, Скопје, Просветно дело, 1979.

Gallon, Noël, *Cinquante leçon de solfège rythmiques : Part I : No. 1–25: Part II : No. 26–50*, Paris, Max Eschig, 1964.

Голабовски, Сотир, *Kontrapunkt I: vokalen strog stav*, (скрипта), Скопје, Pedagoška akademija, 1969, Национална универзитетска библиотека Св. Климент Охридски, Скопје, МК-ID 42742794.

- Музиката и револуцијата, у Драгослав Ортаков и Сотир Голабовски (уредници), *Македонска музика 1*, реферати поднесени на седницама музиколошке секције при Струшкој музичкој јесени 1975. и 1976. године, Скопје, Графички завод Гоце Делчев, 1977, 17–21.
- Од музичкото минато на Струга, у Драгослав Ортаков и Сотир Голабовски (уредници), *Македонска музика 1*, реферати поднесени на седницама музиколошке секције при Струшкој музичкој јесени 1975. и 1976. године, Скопје, Графички завод Гоце Делчев, 1977, 43–53.
- Архаични остатоци во сегашната црковно-музичка практика во струшкиот крај, у Драгослав Ортаков и Сотир Голабовски (уредници), *Македонска музика 1*, реферати поднесени на седницама музиколошке секције при Струшкој музичкој јесени 1975. и 1976. године, Скопје, Графички завод Гоце Делчев, 1977, 55–58.
- Осврт врз музичките текстови во Болоњскиот псалтир, у Драгослав Ортаков и Сотир Голабовски (уредници), *Македонска музика 2*, реферати поднесени на седницама музиколошке секције при Струшкој музичкој јесени 1977. и 1978. године, Скопје, Графички завод Гоце Делчев, 1979, 27–37.
- Животот и делото на Јован Хармосин-Охридски, у Драгослав Ортаков и Сотир Голабовски (уредници), *Македонска музика 2*, реферати поднесени на седницама музиколошке секције при Струшкој музичкој јесени 1977. и 1978. године, Скопје, Графички завод Гоце Делчев, 1979, 39–46.
- Господи возвах од Дионис Попоски, у Драгослав Ортаков и Сотир Голабовски (уредници), *Македонска музика 3*, реферати поднесени на седницама музиколошке секције при Струшкој музичкој јесени 1979. и 1980. година, Скопје, Графички завод Гоце Делчев, 1981, 23–30.
- Тонални основи на македонската духовна музика од периодот IX до XV век, у Драгослав Ортаков и Сотир Голабовски (уредници), *Македонска музика 3*, реферати поднесени на седницама музиколошке секције при Струшкој музичкој јесени 1979. и 1980. година, Скопје, Графички завод Гоце Делчев, 1981, 31–36.
- *Традиционална и експериментална македонска музика*, Скопје, Македонска ревија, 1984.
- Животот и делото на Јован Кукузел, у Драгослав Ортаков и Сотир Голабовски (уредници), *Македонска музика 5*, реферати поднесени на седницама музиколошке секције при Струшкој музичкој јесени 1982. и 1983. година, Скопје, Графички завод Гоце Делчев, 1985, 37–41.
- Некои согледувања за византиско-словенската естетика како одраз на средновековните морални норми, у Драгослав Ортаков и Сотир Голабовски (уредници), *Македонска музика 5*, реферати поднесени на седницама

- музиколошке секције при Струшкој музичкој јесени 1982. и 1983. година, Скопје, Графички завод Гоце Делчев, 1985, 57–66.
- Усната музичка традиција како еден од можните извори за проучување на традиционалната македонска духовна музика, у Драгослав Ортаков и Сотир Голабовски (уредници), *Македонска музика 6*, реферати поднесени на седницама музиколошке секције при Струшкој музичкој јесени 1982. и 1983. година, Скопје, НИП Нова Македонија, 1986, 29–32.
  - Прилог кон дефинирањето на македонското народно црковно пеење, у Драгослав Ортаков и Сотир Голабовски (уредници), *Македонска музика 6*, реферати поднесени на седницама музиколошке секције при Струшкој музичкој јесени 1982. и 1983. година, Скопје, НИП Нова Македонија, 1986, 29–32.
  - *Македонски осмогласник I, стихириски стил*, Скопје, Култура, 1993.
  - *Македонски осмогласник II, тропарски и ирмолошки стил*, Скопје, Матица македонска, 1995.
  - *Златоустова литургија*, Скопје, Менора, 1997.
  - *Историја на македонската музика*, Скопје, Просветно дело, 1999.
  - *Опито пеење*, Скопје, Менора, 2000.
  - *Вечерна*, Скопје, Менора, 2000.
  - *Утрена*, Скопје, Менора, 2000.
  - *Сеноноќно бдение*, Скопје, Менора, 2001.
  - *Музичка уметност, за I година на реформираното гимназиско образование*, Просветно дело, 2002.
  - *Класика и романтика*, Менора, Скопје, 2002.
  - *Музиката од XX век*, Скопје, Менора, 2005.

Голабовски, Сотир, Попдучевски, Васил, *Музичко воспитание за VIII одделение*, Скопје, Просветно дело, 1983.

- *Тетратка по музичко воспитание: за VIII одделение*, Скопје: Просветно дело, 1983.
- *Музичко воспитание за VIII одделение*, Скопје, Просветно дело, 1998.

Golabovski, Sotir, Vasil Popdučevski, *Müzik eğitimi: sınıf VIII*, Skopje: Prosvetno delo, 1985.

- *Eduktë muzikore për klasen VIII*, Skopje: Prosvetno delo, 1985.

Дваесет години Факултет за музичка уметност – Висока музичка школа: 1966-1986, Драгослав Ортаков (уредник), Скопје, Факултет за музичка уметност, 1986.

Детски песни, Скопје, Државно книгоиздателство на Македонија, 1948.

Донев, Трајко, *Развитокот на школството и просветата во Штип и Штипско*, Штип, Калиографос, 1997.

Ђорђевић, Владимир, *Кратко упутство за предавање нотног певања у основној школи*, Београд, Издавачка књижарница Геце Кона, 1927.

- *Певанка за ученике основних и учитељских школа у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца*, Београд, Издавачка књижарница Геце Кона, 1928.

Бурић-Клајн, Стана и др. *Првих сто година (Музичка школа „Мокрањац“ 1899–1999)*, Београд, МШ Мокрањац, 1999.

Жабева-Папазова, Јулијана, *Историјата на македонската пијанистичка уметност 1900–2000*, Велес, Графопринт – Велес, 2004.

Zavrčki, Josip, Njirić, Nikša, Manasteriotti, Višnja, Županović, Lovro, *Muzička umjetnost, udžbenik za gimnazije*, Zagreb, Školska knjiga, 1971.

Zakić, D. Milorad, *Образование и кадрови, I – део, развој и криза образовања*, Београд, Prosveta – Novi Sad, 1976.

Zbornik radova prvog pedagoškog foruma – Osobnosti nastave solfeđa na Fakultetu muzičke umetnosti, Katedra za solfeđo, u Vera Milanković (urednik), Beograd, Univerzitet umetnosti, Fakultet muzičke umetnosti, 1998.

Здравев, Георги и Константинов, Хр. Душан, *Музичка уметност, за прва година на средните школе*, Скопје, Просветно дело, 1990.

Илиевски, Александар, *Народното просветување во Македонија (1919-1941)*, Скопје, Биангл Битола, 1999.

Jovanović, Vladimir, *Solfeđo za učenike škola za osnovno muzičko obrazovanje, I i II razred*, Knjaževac, Nota – Muzičko izdavačko preduzeće, 1972.

Jovanović, Vladan, *Država i islamska verska zajednica na jugu. Peščanik 1*, 5.08.2013. <http://pescanik.net/2013/08/drzava-i-islamska-verska-zajednica-na-jugu/.pristupljeno>, 12.12.2013.

Јовановиќ, Марија, *Просветно-политичките прилики во Вардарска Македонија (1918–1929)*, Скопје, НИО Студентски збор, 1983.

Јоксимовић, Б(ожидар), *Методика певања за музичке заводе, средње и учитељске школе*, Београд, Издавачка књижара Здравка Спасојевића, 1927.

Јурукова, Нада, *Основното воспитание и образование во Македонија (1944-1950)*, Скопје, Институт за национална историја, 1990.

- *Културно-просветни појави и процеси во Македонија (1944-1953)*, Скопје, Институт за национална историја, 2003.

Камберски, Киро, *Образованието во Македонија*, Скопје, Аутопринт ТА, 2010.

Кантарциев, Ристо, *Историја на образованието и просветата во Македонија*, Скопје, Просветно дело, 2002.

- Каракаш, Бранко**, *Музичките творци во Македонија*, Скопје, Македонска книга, 1970;
- Каран, Гордана**, *Морфолошки приказ инструктивне литературе нотног певања и теорије музике до 1941*. магистарски рад, Београд, ФМУ, 1993.
- *Музичко-педагошка делатност Милоја Милојевића*, докторска дисертација, Београд, ФМУ, 2010.
- Каровски, Илија**, *10 Фестивали*, Кавадарци, 1995.
- Кимова, Ѓорѓина**, *Програмски и методски дидактички концепт изборните предмети во гимназиското образование во Република Македонија*, докторска дисертација, Скопје, Институт за педагогија, 2010.
- Kiselčić-Todorović, Dragana**, *Solfedo – takmičenje studenata muzike – od osnivanja do današnjih dana*, u Vera Milanković (urednik), *Spomenica povodom dvadesetgodišnjice osnivanja*, Katedra za solfedo, Beograd, Univerzitet umetnosti, Fakultet muzičke umetnosti, 1997.
- Камберски, Киро**, *Од буквар до универзитет: развојот на образованието во Македонија по ослободувањето*, Скопје, Просветно дело, 1994.
- *Предучилишното и основното воспитание и образование во Република Македонија* (развој, состојби и перспективи), Скопје, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје, Филозофски факултет, Институт за педагогија, 2002.
  - *Образованието во Македонија*, Скопје, Аутопринт ТА, 2010.
- Којов-Буквић, Ирена**, *Методика наставе музичког васпитања за IV разред педагошке академије*, Београд, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1985.
- Коларовска-Гмирја, Викторија**, *Проблеми на почетната музичка настава и нивниот одраз во учебниците за почетното музичко воспитание и образование во Република Македонија* (период по Втората светска војна), магистарски рад, Скопје, Факултет за музичка уметност, 1998.
- Коловски, Марко**, *Сојуз на композиторите на Македонија 1947–1992, македонски композитори и музиколози*, Скопје, СОКОМ, 1993.
- *47 Македонски композитори*, Скопје, Сојуз на композиторите на Македонија, 2013.
- Костадиновски, Костадин**, *Трајко Прокопиев – живот и дело*, Скопје, Македонски народен театар, оддел за издавачка дејност, 1983, 26.
- Кубурић, Ана**, *Настава логике у средњој школи од 1950–2010*, ARHE, VII, 14, 2010, 183–195. <file:///D:/od%20user/Downloads/nastava%20logike%20od%201950%20do%202010.pdf>, [приступљено, 12.09.2015.](#)
- Маказлиева, Ели**, *Дидактички компоненти на учебникот*, Скопје, Просветно дело, 1995.

Манчев, Томе, Тодор Скаловски (1909–2004), у Георги Старделов (председник), Драгослав Ортаков, Димитрие Бужаровски (уредници), *Музиката на почвата на Македонија од Атанас Бадев до денес: прилози за истражувањето на историјата на културата на почвата на Македонија*, книга 12, Скопје, Македонска Академија на науките и уметностите, 2004, 47–53.

Маринковиќ, Соња, Историјат Факултета музичке уметности: развој студијских програма, у Весна Микиќ и Тијана Поповиќ–Млађеновиќ (уредници), *Тематски потенцијали лексикографских јединица о музичким институцијама*, Београд, ФМУ, 2009, 67.

- Основне поставке Методика наставе историје музике, у Соња Маринковиќ, Санда Додик (уредници), *Владо С. Милошевиќ: етномузиколог, композитор и педагог, Традиција као инспирација*, Зборник радова са научног скупа (6–7. Април 2012), Бања Лука, Академија уметности Универзитета у Бањој Луци, 2013, 136–147.
- Izazovi tranzicije – neka pitanja razvoja (visokog) muzičkog školstva na prostorima bivše Jugoslavije, u Žarko Mirković, Sonja Marinković i Vesna Ivanović (ured.), *Muzika regiona u uslovima tranzicije (1990-2010)*, Podgorica, SANU, 2015, 109–120.

Маринковиќ, Соња и Сабо, Аница, Корелација наставе историје музике и музичких облика у средњој музичкој школи, у Драган Жугиќ и Миомира М. Ђурђановиќ (уредници), *Балкан арт форум: Уметност и култура данас* (зборник радова са научног скупа, Ниш 11-12. октобар 2013), Ниш, Факултет уметности у Нишу, 145–154.

Милојевиќ, Милоје, Градиво за уџбеник певања помоћу нота (скрипта), Београд, Литографија Косте Бојковића, Народна библиотека Србије, III 1404, 1914.

Министерство за образование и наука, *Концепција за деветгодишно основно образование и воспитание*, Скопје, Биро за развој на образованието 2007.

Министерство за образование и наука на Република Македонија, *Национална програма за развој на образованието во Република Македонија*, 2005–2015, Скопје, 2005, <http://www.npro.edu.mk/dokumenti/strategija-mk.pdf>, [приступљено](#) 15.08.2011.

Мирковиќ, Јован, *Школа певања, први део*, четврто издање, Београд, Издавачка књижевница Геце Кона, 1926.

Митевски, Димитар, *Музичкиот живот во Штип меѓу двете светски војни*, Скопје, НИП, Глобус, 1995.

Мишченко-Водеб, Надежда, *Интервалски технички вежби: со примери од музичката литература*, скрипта, Педагошка академија "Климент Охридски", Скопје, 1971.

- *Избор вежби во "Це" клучеви: (алт, тенор и сопран), скрипта, Универзитет "Кирил и Методиј", Скопје, 1983.*
- *Први чекори: почитен солфеж за основните музички школе, Скопје, Инфопрес, 1995.*
- *Солфеж I: за основно музичко образование, Скопје, Инфопрес, 1996.*
- *Солфеж II: за основно музичко образование, Скопје, Инфопрес, 1997.*
- *Солфеж III: за основно музичко образование, Скопје, 2МД 1998.*
- *Солфеж IV: за основно музичко образование, Скопје, 2МД, 1999.*
- *Солфеж V: за основно музичко образование, Скопје, 2МД, 2000.*
- *Солфеж VI: за основно музичко образование, Скопје, 2МД, 2001.*

Мишченко-Водеб, Надежда, Цанев, Благој, *Солфеж I*, за I година уметничка струка – музичка насока, Просветно дело, Скопје, 1987.

Младеновиќ, Д. Атанасије, *Методска упутства за рад у основним школама*, Београд, Зора, 1940.

Muzička enciklopedija 1 A–J, Josip Andreis (ur.), Zagreb, Izdanje i naklada leksikografskog zavoda FNRJ, 1958.

Музичко воспитание, *План и програма за воспитно-образовната дејност во основното воспитание и образование*, Скопје, Републички завод за унапредување на образованието и воспитувањето на СР Македонија, 1980.

Музичко балетски училишен центар „Илија Николовски-Луј“, Скопје, 1945-1995, у Снежана Анастасова-Чадиковска, Соња Симовска, Лидија Лазаревска (уредници), Скопје, НИП Нова Македонија, 1995.

Музичко образование, *Наставен план и наставни програми, основно образование предметна настава*, Скопје, Министерство за образование и физичка култура, Педагошки завод на Македонија, 1998.

Насев, Ленче, Предметот музичко образование во рамките на основното образование, *Годишен зборник 2010*, у Милица Шкарик (уредник), Штип, Универзитет *Гоце Делчев* – Штип, 59–63.

- Првиот прирачник по музичко воспитание за работа со деца од предучилишна возраст *Детето, музиката и ние* од Васил Попдучевски, у Соња Петровска (уредник), *Современото воспитание и образование – состојби, предизвици и перспективи*. Научно-стручна конференција со меѓународен карактер, Штип, Општина Штип, Комисија за образование, Совет на општина Штип, Факултет за образовни науки, 2015, 185–189.

Наставни програми за средното образование, Музичка култура, Скопје, Републички завод за унапредување на образованието и воспитувањето, 1987.

Наставни планови и програми за основните музички училишта, Службен весник на Република Македонија, бр. 35. 15.07.1996.

Наставна програма, Историја на музиката со познавање на музичката литература, Скопје, Министерство за образование, Педагошки завод на Македонија, 2000.

Наставна програма, Солфеж I, Скопје, Министерство за образование и наука, Биро за развој на образованието, 2000.

Наставна програма, Солфеж II, Скопје, Министерство за образование и наука, Биро за развој на образованието, 2001.

Наставна програма, Солфеж III, Скопје, Министерство за образование и наука, Биро за развој на образованието, 2002.

Наставна програма, Солфеж IV, Скопје, Министерство за образование и наука, Биро за развој на образованието, 2003.

Наумова, Васка, Музичке рецензије на страницама новина Вардар у периоду 1932–1936 године, *Македонска музика I*, Скопје, Графички завод Гоце Делчев, 1977, 73–78 .

Ортаков, Драгослав, *Музичката уметност во Македонија*, Скопје, Македонска ревија, 1982.

- *Музичка уметност за I и II година на средното образование*, Скопје, Просветно дело, 1983.
- *Ars Nova Macedonica – основни естетички процеси во македонската уметност од XIX век со посебен осврт врз музиката*, Македонска книга, Скопје, 1986.
- *Музичкиот живот во Штип и Штипско до 1941. година*, *Музика, год. 5. Бр. 8*, Скопје, 2001.

Педагошка академија Климент Охридски Скопје 1947– 1972, у Петар Пановски, Владо Картов ...[и др.] (редакција), Скопје, Педагошка Академија Климент Охридски, 1972.

Пејовић, Роксанда, *Историја музике*, за музичке школе, други део, Београд, Завод за уџбенике и наставна средства, 1986.

Peričić, Vlastimir, *Kontrapunkt*, (skripta), deo 1, Beograd, Zavod za novinsko zdavačku i propagandnu delatnost JŽ, 1972.

Поповић, Боривоје, *Dvoglasni solfeđo*, Beograd, udruženje muzičkih pedagoga SR Srbije, 1975.

- *Solfeđo za I razred niže muzičke škole*, Beograd, Savez društva muzičkih i baletskih pedagoga Srbije, 1989.
- *Интонација*, Београд, Универзитет уметности у Београду, 1992.

Поп Ефтимов, Димитар, *Раководство учителите од долиот курс на основните училишта во Македонија за учебната 1944-45 година*, Скопје, Издание на Поверенството на народната просвета, 1945.

Поѓај, Јоџа, *Metodika muzicke nastave*, Zagreb, Nakladni Zavod Hrvatske, 1950.

- *Metodika glazbenog odgoja u osnovnoj školi*, Prosvjetni sabor Hrvatske, Zagreb, 1975.
- *Metodika nastave glazbene kulture u osnovnoj školi*, Zagreb, Školska knjiga, 1988.

Програма за реформирано гимназиско образование, Наставна програма по Музичка уметност, Скопје, Министерство за образование и наука, Биро за развој на образованието, 2001.

Прошев, Тома, *Современа македонска музика*, Пула, Истарска наклада, 1986.

Просветни гласник, службени лист министарства просвете, Први привремени наставни програм за ниже разреде средњих школа у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, Београд, 1. јул. 1920, 20–27.

Рајченић, Јосиф, *Музички живот у Скопљу*, *Вардар*, 08.05.1932, 8.

Радевски, Тоде, Стојков, Стојан, *Музичко воспитание за VII одделение*, Скопје, Просветно дело, 1983.

Радичева-Дивјаковић, Дорина, *Интонирање интервала*, Београд, Универзитет уметности у Београду, 1976.

Ројко, Павел, *Psihološke osnove intonacije i ritma*. Zagreb, Muzička akademija Svečilišta u Zagrebu, 2012.

Симовић, Ранко, *Политика образовања и њена реализација у СР Србији*, Београд, Завод за уџбенике и наставна средства, 1990.

Смоқварски, Ѓорѓи, Николовски, Илија, Хаџи Николов, Аспарух и Трпков, Коста, *Музичко воспитување за I, II и III одделение: прирачник за учители*, Скопје, Просветно дело, 1961.

- *Музичко воспитување IV одделение*, Скопје, Просветно дело, 1961.

Смоқварски, Ѓорѓи, *Музичко воспитание за III и IV одделение*, Скопје, Просветно дело, 1973.

- *Весели звуци, учебник по музичко воспитание за VI одделение*, Скопје, Просветно дело, 1973.

Стефановић, Славица, *Настава музике у основној школи у Србији (1944-1959)*, магистарским рад, Београд, ФМУ, 2002.

Стојановић, Гордана, *Компаративна методологија наставе музичке писмености и почетног читања и писања*, докторска дисертација, Београд, ФМУ, 2001.

Стоковић, Петар, *Настава музичке културе од I до IV разреда основне школе – приручник за учитеље и студенте педагошких академија*, Књажевац, Нота и Београд, Завод за уџбенике и наставна средства, 1988.

Талевски, Владимир, *Степенот на компатибилност на нормативно-програмскиот, дидактичко-методскиот и практичниот аспект на реализација на наставата по музичко образование од I до III одделение во Р. Македонија*, докторска дисертација, Скопје, Факултет за музичка уметност, 2009.

Тодорчевска, Јелица, *Приватна музичка школа „Мокрањац“ у Скопљу (1934–1941), Поглед*, први лист на српском језику у Републици Македонији, година II, број 11, 1.04.2005, 52.

- Стефан Гајдов (1905–1992), у Георги Старделов (председник), Драгослав Ортаков, Димитрие Бужаровски (уредници), *Музиката на почвата на Македонија од Атанас Бадев до денес: прилози за истражувањето на историјата на културата на почвата на Македонија*, книга 12, Скопје, Македонска Академија на науките и уметностите, 2004, 33–40.
- Петре Богданов-Кочко (1913–1988), у Георги Старделов (председник), Драгослав Ортаков, Димитрие Бужаровски (уредници), *Музиката на почвата на Македонија од Атанас Бадев до денес: прилози за истражувањето на историјата на културата на почвата на Македонија*, книга 12, Скопје, Македонска Академија на науките и уметностите, 2004, 41–46.

Трајковски, Александар, *Организацијата и содржината на музичкото образование во Република Македонија во периодот од 1945 до 1950 година*, рукопис, Скопје, ФМУ сигнатура МТ II 142, 2004.

Фестивал Златно славејче 1971–1980, Градски сојуз на организациите на социјалистичко воспитување на децата, Скопје, Графички завод Гоце Делчев, 1980.

Фирфов, Живко, *Учебник по елементарна теорија и солфеж* за I клас гимназија и V одделение на осмолетките, Прилог: Три кореографирани народни ора, Скопје, Државно книгоиздателство на НР Македонија, 1952.

Цанев, Благој, *Писмо до Редакцијата Нова Македонија, Околу некоректноста на една творба*, Скопје, 20.11.1978, из личне документације Благоја Цанева.

- *Музичка култура за II година, културолошко-просветна струка*, Просветно дело, 1990.
- *Солфеж за подготвително одделение – основно музичко образование*, Скопје, Просветно дело, 1993.
- *Солфеж III*, за III година уметничка струка – музичка насока, Просветно дело, Скопје, 1993.
- *Солфеж IV*, за IV година уметничка струка – музичка насока, Просветно дело, Скопје, 1995.

- Музичкиот слух, неговите категории и видовите низ кои тој се појавува. У Марко Коловски (уредник), *Музика год. 2*, број 2–3, (јануари–јуни), Скопје, НИГП Европа 92 Кочани, 1998, 41–44.

Цанев, Благој, Попдучевски, Васил, *Музичко воспитание за V одделение – Музички семафор*, Скопје, Просветно дело, 1982.

- *Тетратка по музичко воспитание за V одделение*, Скопје, Просветно дело, 1982.

Canev, Blagoj, Popducevski, Vasil, *Müzik semaforü: müzik öğretimi: sınıf V*, Skopje, Prosvetno delo, 1985.

- *Semafori muzikor: edukatë muzikore për klasën V*, Skopje: Prosvetno dello, 1986.

Цанев, Благој, Мишченко-Водеб, Надежда, *Солфеж II*, за II година уметничка струка – музичка насока, Просветно дело, Скопје, 1987.

Цацков, Кирил, *Просветата и културата во Штип и Штипско меѓу двете светски војни*, Скопје, НИП, Глобус, 1995.

Чадиковска, Анатансова, Снежана, Музичко образование, во Георги Старделов (председник), Драгослав Ортаков, Димитрие Бужаровски (уредници), *Музиката на почвата на Македонија од Атанас Бадев до денес: прилози за истражувањето на историјата на културата на почвата на Македонија*, книга 12, Скопје, Македонска Академија на науките и уметностите, 2004, 269–274.

Приказани архивски документи

1. Анализа постигнутих резултата и слабости откријене у раду основне наставе током 1947/48. школске године (Архив на Р. Македонија) сигнатура 01.0170.0014.0026/0151-0228. (Фуснота број 106, страница број 37)
2. Полугодишни извештај о раду Одељења за културу и уметност у периоду од јануара до априла 1948. године (Архив Р. Македоније) сигнатура 01.0170.0037.0024/0042-0046. (Фуснота 137, страница број 46)
3. Преписка Одељења за културу и уметност и његових одсека (1945–1950) (Архив на Р. Македонија), сигнатура 01.0170.0037.0015/0024-0025. (Фуснота број 109, страница број 37)